

De Rotskoepel, de alreeds 1335 jaar oude gruwel van Daniel 12 ?

📖 Psalm 2:6 Ik toch heb Mijn Koning gezalfd over Sion, den berg Mijner heiligheid. Ik zal van het besluit verhalen: de HEERE heeft tot Mij gezegd: Gij zijt Mijn Zoon, heden heb Ik U gegenereerd.

📖 Micha 4:1,2 Maar in het laatste der dagen zal het geschieden,
dat **de berg van** het huis des HEEREN zal vastgesteld zijn **op den top der bergen**;
en hij zal verheven zijn boven de heuvelen, en de volken zullen tot hem toevloeien.
En vele heidenen zullen henengaan, en zeggen:
Komt en laat ons opgaan tot den berg des HEEREN, en ten huize van den God Jakobs,
opdat Hij ons lere van Zijn wegen, en wij in Zijn paden wandelen;
want uit Sion zal de wet uitgaan, en des HEEREN woord uit Jeruzalem.

Dik Aangeenbrug,
mei 2026/rev. 9 sept. 2026

Inhoudsopgave

Samenvatting	4
Voorwoord	5
1. Inleiding: de berg Moria in 2026/2027, het brandpunt van de maat van de gruwel	6
1.1 De berg Moria: van de naamgeving door Abraham tot in het Nieuwe Verbond	8
1.2 Het geestelijke fundament van de Rotskoepel: de ontkenning van Gods Zoon, Spreuken 30 en Psalm 2	9
1.2.1 God is "echad" en niet "yachid"	11
1.2.2 God spreekt over Zichzelf in het meervoud	13
1.2.3 Het grammaticale raadsel van Gods Naam	14
1.2.4 Waar ging het mis?	15
1.2.5 Jezus is de Koning der Joden	19
1.2.6 Het Davidische verbond	20
1.2.7 Het mysterie van de twee Heren en de eeuwige Priester	22
1.2.8 Het mysterie van de volmaakte misdadiger	23
1.2.9 De verwerping door de "bouwlieden"	26
1.2.10 De verwoestende gruwel	27
1.2.11 Vervalsing tegenover uitwissing: de diepste gruwel	30
1.3 De volledige tekst op de arcade in de koepel	30
2. De verwoesting van Jeruzalem door Titus in het jaar 70	36
2.1 De waarschuwing en de ontsnapping naar Pella	37
2.2 De opmerkelijke geschiedenis van Julianus de Afvallige (331-363)	39
2.3 De kruisvaarders (1099-1187): de gruwel 88 jaar gemaskerd	41
3. De "verwoestende gruwel" taalkundig ontleed	43
3.1 Het Kufische schrift: een geschreven vesting	44
3.2 De wereldwijde paradox: het gruwelijke van geen gruwel te zijn	46
3.2.1 Een wereldwijd drama: van Abraham tot de Zaligmaker der wereld	46
3.2.2 De bittere ironie: een spiegel van de eigen belijdenis	46
3.3 De Rotskoepel als echo voor Israël	47
3.3.1 God Zelf zal de Rotskoepel wreken	48
4. De dorsvloer van Arauna	49
5. De profetische sleutel: "Welgelukzalig is hij, die verwacht"	51
5.1 De kracht van het historisme tegenover futurisme en preterisme	52
5.2 De chronologische onmogelijkheid van Daniël 12 toegepast op het jaar 70	55
5.2.1 "Die het leest, die merke daarop!"	56
5.2.2 Eusebius van Caesarea en de wachtende leegte	57

5.2.3 Het wonder van Chanoeka en de Goddelijke reactie	58
5.2.4 Na de Rotskoepel komt er geen tempel voor een antichrist	58
5.2.5 Ook geen tempel van 2 Thessalonicenzen 2 voor de antichrist na de val van de Rotskoepel	59
5.2.6 De mens op de troon van de Schepper: de verminking van het evenbeeld	60
5.3 Tegenwerpingen en antwoorden	62
6. De profetische conjunctie: twee getallen, één voorwerp	63
7. De historische stichtingsdatum van de gruwel: 72 AH, 691/692	64
7.1 De profetische rekensom: 1981 en 2026/2027	65
7.2 De feiten naast het berekende: de Jeruzalemwet (1980/1981)	66
8. De tijdlijn van de berg Moria (70 tot 2026/2027)	70
9. De verborgenheid ontzegd: waarom pas nu?	71
9.1 2026/2027: de welgelukzalige wending?	73
9.2 De theologische en de geologische zandloper	75
Deel II. Teken en tekenen aan de hemel en in de aarde	75
Inleiding bij het tweede deel	75
10. De pioniers van het jaar-dag-beginsel	76
11. Het jaar 1917: toen het getal 1335 al eerder op de berg werkte	78
11.1 Guinness en de bevrijding van Jeruzalem	78
11.2 De munten van 1335	79
11.3 Rekensommen vanaf 72 AH en vanaf 632	79
12. De tekenen van het najaar 2026	80
12.1 Zon en maan verduisterd	80
12.2 Het Jona-patroon: veertig dagen tot Jom Kippoer	82
12.3 De zon voor de volken, de maan voor Israël	83
12.4 Wat hier niet wordt beweerd	83
13. De breuk onder de berg: de Jordaanvallei als geladen veer	83
13.1 De Dode Zee-transformbreuk	83
13.2 Een seismische leemte	84
13.3 Wat de wetenschap wel en niet zegt	85
14. Verantwoording van de auteur	85
14.1 Wat deze studie stelt, en wat niet	85
14.2 De Jom Kippoeroorlog van 1973 en Jom Kippoer 2026	85
14.3 De versnellende weeën: 2023 tot 2026	86
15. Slotsom: de geestelijke ontknoping op de berg Moria	86
16. Wat als 2026/2027 niet het zichtbare einde van de Rotskoepel is?	87

16.1 De grens en de dag	87
16.2 Als het jaar 72 het begin van de bouw is	87
16.3 Een grotere gruwel?	88
16.4 De val van de Rotskoepel: het einde van de geestelijke blokkade	88
16.5 De Naam JHWH en de naamloze loochening	89
17. De profetische houding: het gebed van Daniël	90
Geraadpleegde werken	92
Bronnen uit de oudheid en de middeleeuwen	92
Vakliteratuur	93
Documenten en websites	96
Register van Schriftplaatsen	96

Samenvatting

Deze studie verbindt theologie, geschiedenis, astronomie en geofysica rond één stelling: de Rotskoepel op de Tempelberg in Jeruzalem is de “verwoestende gruwel” waarover Daniël 12:11-12 spreekt, en de termijn die de profeet aan die gruwel toemeet, 1335 profetische jaren, loopt in onze dagen af. De Rotskoepel is in die lezing geen onschuldig monument, maar een in goud gebeitelde loochening van het Zoonschap van Jezus Christus, opgericht op de plaats waar Abraham het Lam verwachtte.

Het eerste deel legt het theologische en historische fundament. De Rotskoepel draagt een Kufische inscriptie van ongeveer 240 meter die herhaaldelijk verklaart dat God geen zoon heeft. Het gebouw noemt zijn eigen bouwjaar: 72 van de hidjra, dat is 691/692 n.Chr. De verwoesting van de tempel in het jaar 70 liet de berg “woest” achter; de poging van keizer Julianus om de tempel in 363 te herbouwen werd door aardbeving en vuur gestopt. De plaats bleef leeg totdat de gruwel er werd gesteld.

Op die stichtingsdatum wordt het Bijbelse jaar-dag-beginsel toegepast. 691/692 plus 1290 jaar brengt ons bij 1981: het jaar waarin, na de Jeruzalemwet van 1980, alle ambassades de stad verlieten en Jeruzalem voor de volken de “lastige steen” van Zacharia 12:3 werd. 691/692 plus 1335 jaar brengt ons bij het venster van juni 2026 tot mei 2027: het “welgelukzalige” eindpunt van Daniël 12:12, waarop de aanspraak van de gruwel op de berg vervalst. Wie het jaar 72 niet als de voltooiing maar als het begin van de bouw leest, komt twee tot drie jaar later uit, uiterlijk in 2029/2030; het slothoofdstuk van het tweede deel bespreekt die mogelijkheid.

Het tweede deel bewijst niets bij, maar beschrijft de tekenen die naast de termijn zijn gezet: de geschiedenis van de uitleggers die de getallen van Daniël aan de jaartelling hebben getoetst; het jaar 1917, waarin het getal 1335 naar de maankalender van de bezetter al eenmaal eerder op de berg werkte; de verduisteringen van zon en maan in de zomer van 2026, veertig dagen vóór Jom Kippoer; de opgespaarde spanning in de breuk van de Jordaanvallei, waarop Jeruzalem ligt. Het deel sluit af met een verantwoording, de vraag wat er te zeggen is als de koepel na het venster nog staat, en het gebed van Daniël.

De studie houdt zich daarbij aan de koepel zelf. Zij betoogt dat de termijn in onze dagen volloopt en dat de val van de Rotskoepel een historische markering van de eerste orde zou zijn, naar alle waarschijnlijkheid de aanzet tot gebeurtenissen die daarop volgen. Welke gebeurtenissen dat zijn, wordt hier niet vastgesteld; dat reikt verder dan wat uit de getallen mag worden afgelezen. Wat overblijft, is de oproep tot waakzaamheid en gebed.

Voorwoord

Voor u ligt een studie naar de “verwoestende gruwel” van Daniël 12:11-12 op de berg Moria in Jeruzalem. Met dit onderzoek, afgerond in het voorjaar van 2026, hoop ik aanwijzingen aan te dragen die de sluier oplichten die al eeuwen over de woorden van de profeet ligt. De Heere sprak immers tot Daniël:

Daniël 12:9: En Hij zeide: Ga henen, Daniël! want deze woorden zijn toegesloten en verzegeld tot den tijd van het einde.

De centrale stelling van dit werk luidt dat de Rotskoepel, voltooid in het jaar 72 van de hidjra (691/692 n.Chr.), de vervulling is van de “verwoestende gruwel” waarover zowel Daniël als de Heere Jezus spraken, en dat het einde van haar termijn nu zeer nabij is. Een lezing van de ongeveer 240 meter lange, met goud ingelegde inscriptie in dit gebouw laat zien hoe dit monument als gruwel voor God fungeert: het loochent uitdrukkelijk het Zoonschap van Jezus Christus, op de plaats waar Abraham de belofte van het Lam uitsprak.¹

Daniëls profetie is gegeven om gelovigen, en in het bijzonder het Joodse volk, waakzaam te houden. God zegt als het ware: “Let op, op Mijn heilige berg zal een voorwerp staan dat Mij lastert en daarom een gruwel is. Erken het als gruwel en tel de jaren, want Ik zal het oordelen en Mijn Zoon op de troon stellen.” De getallen 1290 en 1335 uit Daniël 12 zijn als twee sterren die in de tijd een conjunctie aangaan met de aardse werkelijkheid. Het jaar 1981 (691/692 plus 1290) bleek het begin van een wereldwijde politieke confrontatie rondom Jeruzalem; het venster 2026/2027 (691/692 plus 1335) moet dan naar een “welgelukzalig” eindpunt leiden.

Een onderscheid is hier direct bij aanvang op zijn plaats. Wat deze studie aantoont, is dat de termijn van 1335 jaar in 2026/2027 volloopt. Dat is het moment waarop, om het in juridische taal te zeggen, de gedoogtermijn van de loochening in de hemelse rechtbank verstrijkt; het mandaat van de gruwel verliest zijn grond. De geofysische en astronomische gegevens uit het tweede deel wijzen daarnaast op de mogelijkheid van een zichtbare ontknoping op de berg Moria in datzelfde tijdvak. Die twee dingen mogen niet met elkaar worden verward. Onze menselijke verwachting van een onmiddellijke, zichtbare verwoesting is niet hetzelfde als Gods soevereine uitvoering. Mocht de ontmanteling van de Rotskoepel in Gods raadsplan later volgen, dan verandert dat niets aan het feit dat de gruwel in 2026/2027 haar wettige grens bereikt. Dit boek wil de Schepper dan ook niet vastpinnen op een aardse kalender, maar roept op tot waakzaamheid in de generatie die deze tijdlijn ziet aflopen. Daarbij houd ik één slag om de arm. Het jaar 72 dat het gebouw draagt, wordt door de meeste kenners als het jaar van voltooiing gelezen, door enkelen als het beginjaar van de bouw; in dat laatste geval ligt de grens

¹ De volledige Kufische inscriptie op de binnenste arcade is uitgegeven en besproken door Christel Kessler, “Abd al-Malik’s Inscription in the Dome of the Rock: A Reconsideration”, *Journal of the Royal Asiatic Society* 102 (1970), blz. 2-14; zie ook Oleg Grabar, *The Dome of the Rock*, Cambridge (Mass.) 2006, blz. 91-97, die de lengte op ongeveer 240 meter stelt. De tekst wordt in hoofdstuk 1.3 volledig weergegeven.

twee tot drie jaar later, uiterlijk in 2029/2030 (Deel II, hoofdstuk 16). Welke lezing men ook volgt, de termijn loopt af binnen de generatie die de terugkeer van 1948, de herovering van 1967 en de wet van 1980 heeft gezien.

Hier past een tweede begrenzing, die ik liever zelf uitspreek dan aan de lezer overlaat. Wat ik meen te kunnen aantonen, betreft de koepel zelf: het jaar waarin zij gesteld is, de loochening die zij draagt, de termijn die daarop volloopt. Het einde van die termijn houd ik voor een historische markering van de eerste orde, naar alle waarschijnlijkheid de aanzet tot gebeurtenissen die daarop volgen. Wat die gebeurtenissen zullen zijn, stel ik niet vast; dat reikt verder dan wat een mens uit de getallen mag aflezen, en ik durf het niet te beweren. Evenmin wordt in dit boek op enig punt opgeroepen tot een menselijke daad op de berg. Wat ik verwacht, verwacht ik van God alleen; wat ik vraag, is waakzaamheid en gebed.

De studie is daarmee bedoeld als een handreiking aan het huis van Israël, niet als een aanklacht. De Rotskoepel is in dat licht, hoe vreemd het ook klinkt, het grootste onvrijwillige getuigenis uit de geschiedenis. Men bouwt geen geschreven vesting tegen een vijand die niet bestaat, en al helemaal niet tegen een Lam dat nooit geslacht zou zijn. Op de berg waar David en Salomo offerden, de dorsvloer van Ornan, staat sinds 691/692 een ontkenning van datgene wat Jesaja aankondigde: “als een lam werd Hij ter slachting geleid” (Jesaja 53:7).

1. Inleiding: de berg Moria in 2026/2027, het brandpunt van de maat van de gruwel

De geschiedenis van de berg Moria is geen aaneenschakeling van toevalligheden. Zij verloopt als een rechtsgang waarin de berg telkens antwoordt op de aanspraak van de Zoon van God. Wie de betekenis van het tijdvak 2026/2027 wil verstaan, moet het einde van de gruwel op de berg bezien door vier historische vensters: het wonder van Chanoeka, de mislukking van Julianus de Afvallige, de oprichting van de Rotskoepel met haar eigen ingebeitelde datum, en de inhoud van de inscripties in dat gebouw.

Het fundament werd gelegd met de Akeda, de beproeving van Abraham, waarbij de berg werd aangewezen als de plaats van plaatsvervangende en zoonschap. Die aanspraak werd bezegeld bij de inwijding door Salomo, toen vuur uit de hemel neerdaalde en de tempel als Gods woning heiligde (2 Kronieken 7:1). Het wonder van Chanoeka (164 v.Chr.) liet vervolgens zien dat God de ontheiliging van Zijn heilige plaats niet ongestraft laat: de herinwijding na de ontheiliging door Antiochus Epiphanes was de overwinning op de onreine geest van die dagen.²

Dat goddelijke "ja" staat in schril contrast met de poging van keizer Julianus de Afvallige in 363 n.Chr. Hij wilde de Joodse tempel herbouwen met het uitgesproken doel de profetie van Jezus over de verwoesting te logenstraffen. Hier antwoordde de berg niet met licht, maar met vuur: vuurballen uit de fundamenten dwongen de arbeiders tot stilstand, zoals zelfs de heidense geschiedschrijver Ammianus Marcellinus, een tijdgenoot van de keizer, vastlegt.³ De berg weigerde mee te werken aan

²1 Makkabeeën 4:36-59; 2 Makkabeeën 10:1-8; Flavius Josephus, *Joodse Oudheden* XII 7,6-7. De overlevering van de olie die acht dagen brandde staat in de Babylonische Talmoed, *Sabbat* 21b.

³Ammianus Marcellinus, *Res Gestae* XXIII 1,2-3; Gregorius van Nazianze, *Oratio* V (tweede rede tegen Julianus) 3-4. Beide teksten worden in hoofdstuk 2.2 aangehaald.

een onderneming die de Zoon van God tot leugenaar wilde maken; kerkvaders als Gregorius van Nazianze herkenden daarin de handhaving van het vonnis over de "woestheid" van het huis.

In dit krachtenveld verschijnt de Rotskoepel (691/692 n.Chr.) als de overtreffende trap van de gruwel. Waar de ontheiliging door Antiochus een tijdelijke smet was op een instelling die naar Christus wees, is de Rotskoepel een blijvende, in goud gebeitelde oorlog tegen Zijn identiteit: een geschreven vesting op de plaats van Zijn eigen erfdeel, die in de vorm van een inscriptie de status van de Zoon loochent. Dat dit bouwwerk dertien eeuwen mocht blijven staan, terwijl de herbouw van Julianus binnen enkele dagen met vuur werd gestopt, is geen teken van goddelijke instemming. Het wijst op een vastgestelde termijn en op Gods geduld. **De gruwel kreeg 1335 jaar (Daniël 12:12) om de maat van de loochening te laten volstromen.**

Deze chronologie legt ook de beperking bloot van het jaar 70 als eindpunt van de profetie. De getallen van Daniël vonden in de eerste eeuw geen "welgelukzalige" vervulling, noch na 1335 dagen, noch na 1335 jaar (het jaar 1405), waarin de geschiedenis zweeg en de berg bezet bleef. Daarom lijken de woorden van Jezus in Mattheüs 24 ("die het leest, die merke daarop!") een verzegelde aanwijzing voor de generatie die de 1335 jaar ziet aflopen, gerekend vanaf de werkelijke oprichting van de gruwel.

In 2026/2027 bereikt deze confrontatie op de berg Moria haar grens. Terwijl de inscripties in de Rotskoepel al dertien eeuwen uitdragen dat God "geen zoon heeft", proclameert Psalm 2 onveranderlijk het besluit: "Gij zijt Mijn Zoon, heden heb Ik U gegenereerd." Die geschreven blokkade op de plaats van de troon is de zichtbare gedaante van de "onreine geest" die nu botst met de naderende voltooiing van Daniëls getal.

De wereldbrand die op 7 oktober 2023 onder de naam "Al-Aqsa Vloed" losbarstte, markeert een verheviging van deze strijd. De naam zelf is een aanspraak van Hamas op de heilige berg. Het optreden van bondgenoten als Hezbollah en Iran, en een wereldwijd oploeiend antisemitisme dat Jeruzalem zelfs na de Sjoa haar status als hoofdstad ontzegt, zijn de kentekenen van geestelijke onrust. De machten der duisternis merken dat de termijn van de loochening ten einde loopt.

Naast deze juridische grens fungeert ook de schepping als getuige. In de zomer van 2026 werden zon en maan binnen zestien dagen verduisterd, veertig dagen vóór Jom Kippoer (21 september), en de breuk van de Jordaanvallei, die langs Jeruzalem loopt, heeft sinds de beving van 1033 een spanning opgespaard die aan Zacharia 14 doet denken. Het tweede deel van deze studie bespreekt die tekenen, en zegt ook wat zij niet bewijzen.

Het verstrijken van de 1335 jaar vanaf het bouwjaar dat in de Rotskoepel zelf met gouden letters is vastgelegd, is daarmee meer dan een getal. Het is, naar mijn overtuiging, het moment waarop de gruwel moet wijken voor de rechtmatige Erfgenaam. God heeft Zijn raadsplan in het fundament van Zijn schepping gelegd.

Psalm 2:6-7: Ik toch heb Mijn Koning gezalfd over Sion, den berg Mijner heiligheid. Ik zal van het besluit verhalen: de HEERE heeft tot Mij gezegd: Gij zijt Mijn Zoon, heden heb Ik U gegenereerd.

Psalm 132:13-14, 17-18: Want de HEERE heeft Sion verkoren, Hij heeft het begeerd tot Zijn woonplaats, zeggende: Dit is Mijn rust tot in eeuwigheid, hier zal Ik wonen, want Ik heb ze begeerd. [...] Daar zal Ik David een hoorn doen uitspruiten; Ik heb voor Mijn Gezalfde een

lamp toegericht. Ik zal zijn vijanden met schaamte bekleden; maar op hem zal zijn kroon bloeien.

Een opmerking over het rekenen is hier op zijn plaats. Het jaar 72 van de hidjra is een maanjaar en loopt niet gelijk met onze jaartelling. In de gangbare omrekening begint het begin juni 691 en eindigt het eind mei 692.⁴ Wie daar 1335 zonnejaren bij optelt, komt niet op één kalenderjaar uit, maar op een venster: van juni 2026 tot mei 2027. Waar deze studie kortheidshalve "2026" schrijft, is dus dat venster bedoeld; de grens ligt in het voorjaar van 2027. Leest men het jaar 72 als het begin van de bouw in plaats van de voltooiing, dan schuift die grens nog twee tot drie jaar op, tot uiterlijk 2029/2030; zie daarover Deel II, hoofdstuk 16.

1.1 De berg Moria: van de naamgeving door Abraham tot in het Nieuwe Verbond

De geschiedenis van God met deze berg begon bij Abraham. Hier sprak hij de kern van het verlossingsplan uit: "God zal Zichzelf een lam ten brandoffer voorzien, mijn zoon" (Genesis 22:8). Deze plaats werd door God aangewezen als het brandpunt waar de Zoon als het Lam Gods geopenbaard zou worden.

Genesis 22:2: En Hij zeide: Neem nu uw zoon, uw enige, dien gij liefhebt, Izak, en ga heen naar het land Moria, en offer hem aldaar tot een brandoffer, op een van de bergen, dien Ik u zeggen zal.

Dit plan was vanaf het begin wereldomvattend. De tempel op deze berg was nooit bedoeld als een uitsluitend nationaal heiligdom, maar als een geestelijk middelpunt voor de gehele mensheid. Dat blijkt al bij de inwijding van de eerste tempel, toen Salomo uitdrukkelijk bad dat ook de vreemdeling uit verre landen hier gehoord zou worden:

2 Kronieken 6:32-33: Zelfs ook aangaande den vreemde, die van Uw volk Israël niet zijn zal, maar uit verren lande [...] komen zal; als zij komen, en bidden zullen in dit huis; hoor Gij dan uit den hemel, uit de vaste plaats Uwer woning, en doe naar alles, waarom die vreemde tot U roepen zal; opdat alle volken der aarde Uw Naam kennen, zo om U te vrezen, gelijk Uw volk Israël.

Onder de bedeling van de wet golden nog lichamelijke uitsluitingen. Deuteronomium 23:1 bepaalde dat wie "aan de mannelijkheid geschonden" was niet in de vergadering mocht komen, en Exodus 12:48 eiste dat geen onbesnedene van het Pascha at. De profeet Jesaja keek over deze schaduwen heen en kondigde namens God een ommekeer aan:

Jesaja 56:4-5: Want also zegt de HEERE van de gesnedenen, die Mijn sabbatten houden, en verkiezen hetgeen, waartoe Ik lust heb, en vasthouden aan Mijn verbond; Ik zal hen ook in Mijn huis en binnen Mijn muren een plaats en een naam geven, beter dan der zonen en dan der dochteren; een eeuwig naam zal Ik een ieder van hen geven, die niet uitgeroeid zal worden.

Vreemdelingen die zich tot de HEERE voegen, hoeven in dit vergezicht niet te vrezen dat zij tweederangs blijven of alsnog van het volk gescheiden worden:

⁴Berekend naar de tabellarische (rekenkundige) islamitische kalender: 1 Moeharram 72 valt op 4 juni 691 en 29 Dhoe al-Hiddja 72 op 22 mei 692 (Juliaanse jaartelling). Omdat de maandbegin in de zevende eeuw op waarneming van de nieuwe maan berustte, kunnen de werkelijke data een dag of twee afwijken; voor het venster van 1335 jaar maakt dat geen verschil.

Jesaja 56:3, 6-7: En de vreemde, die zich tot den HEERE gevoegd heeft, spreke niet, zeggende: De HEERE heeft mij gans en al van Zijn volk gescheiden [...] Die zal Ik ook brengen tot Mijn heiligen berg, en Ik zal hen verheugen in Mijn bedehuis; hun brandoffers en hun slachtoffers zullen aangenaam wezen op Mijn altaar; want Mijn huis zal een bedehuis genoemd worden voor alle volken.

1.2 Het geestelijke fundament van de Rotskoepel: de ontkenning van Gods Zoon, Spreuken 30 en Psalm 2

Dit islamitische bouwwerk staat nu bijna 1335 jaar als monumentale bevestiging van een verwerping die ouder is dan de islam: de Joodse verwerping van de Messias, zes eeuwen later in steen herhaald door de islamitische. Dat terwijl de Tenach zelf al helder maakt dat de Messias Gods Zoon is, en tegelijk de Zoon des mensen.

Spreuken 30:4: Wie is ten hemel opgevaren en nedergedaald? Wie heeft de wind in Zijn vuisten verzameld? Wie heeft de wateren in een kleed gebonden? Wie heeft al de einden der aarde gesteld? Hoe is Zijn Naam, en hoe is de Naam Zijns Zoons, indien gij het weet?

Deze tekst beschrijft de Schepper, en aan het einde stelt Agur een vraag die het antwoord al veronderstelt: "Hoe is de Naam van Zijn Zoon?" Het Zoonschap van God is dus geen christelijke vinding uit de eerste eeuw, maar een verborgenheid die al in de wijsheidsliteratuur van Israël ligt. Jesaja sprak er even onbevangen over:

Jesaja 9:5 (in de Tenach 9:4): Want een Kind is ons geboren, een Zoon is ons gegeven, en de heerschappij is op Zijn schouder; en men noemt Zijn naam Wonderlijk, Raad, Sterke God, Vader der eeuwigheid, Vredevorst.

Hoe kan een kind, uit een vrouw geboren, de titel "Sterke God" (*El Gibbor*) dragen? Dit Kind bezit eigenschappen van de HEERE Zelf. Micha zegt het niet anders:

Micha 5:1 (in de Tenach 5:2): En gij, Bethlehem Efratha [...] uit u zal Mij voortkomen, Die een Heerser zal zijn in Israël, en Wiens uitgangen zijn van ouds, van de dagen der eeuwigheid.

Koning David had geen eeuwige oorsprong; elke menselijke koning heeft een begin. Alleen een Goddelijke Zoon kan uitgangen hebben "van de dagen der eeuwigheid". Daniël profeteerde bovendien het tijdstip van de dood van deze Messias, en wat daarop zou volgen:

Daniël 9:26: En na die tweeënzestig weken zal de Messias uitgeroeid worden, maar het zal niet voor Hem zelve zijn; en een volk des vorsten, hetwelk komen zal, zal de stad en het heiligdom verderven.

Daniël stelt hiermee een uiterste termijn. De Messias moest komen en "uitgeroeid" worden vóórdat de tweede tempel en Jeruzalem werden verwoest, en die verwoesting vond plaats in het jaar 70. Als Jezus de Messias niet was, hoe kan Daniël 9 dan nog vervuld worden? De tempel is al bijna tweeduizend jaar weg. God is getrouw aan Zijn tijdlijn; de Messias moet dus vóór het jaar 70 gekomen zijn, en wel als de Knecht die Jesaja beschreef:

Jesaja 53:5: Maar Hij is om onze overtredingen verwond, om onze ongerechtigheden is Hij verbrijzeld; de straf, die ons den vrede aanbrengt, was op Hem.

Zonder bloedstorting is er geen vergeving (Leviticus 17:11). Toen in het jaar 70 de tempel viel en de offers ophielden, had God geen zoenmiddel meer voor Zijn volk, tenzij de Zoon van God Zelf kort vóór

die verwoesting het volkomen offer was geworden. Daniël 7 leert bovendien dat Hij zal terugkomen "met de wolken des hemels"; Jezus beloofde dit Zijn discipelen vlak voor Zijn hemelvaart (Handelingen 1:10-11).

Daniël 7:13-14: Verder zag ik in de nachtgezichten, en ziet, er kwam Een met de wolken des hemels, als eens mensen zoon [...] En Hem werd gegeven heerschappij, en eer, en het Koninkrijk, dat Hem alle volken, natiën en tongen eren zouden.

Het Aramese werkwoord dat hier met "eren" is vertaald, *pelach*, wordt in het boek Daniël uitsluitend gebruikt voor de verering van de Allerhoogste God; geen engel, profeet of mens wordt ooit "gepelacht". Toch ontvangt deze Zoon des mensen op de wolken juist die verering.⁵ Daarin ligt het getuigenis van Zijn goddelijke staat naast de Oude van dagen.

Jezus Zelf haalde deze tekst aan bij Zijn verhoor voor de Hoge Raad. Mattheüs doet daarvan verslag:

Mattheüs 26:63-66: Doch Jezus zweeg stil. En de hogepriester, antwoordende, zeide tot Hem: Ik bezweer U bij den levenden God, dat Gij ons zegt, of Gij zijt de Christus, de Zoon van God? Jezus zeide tot hem: Gij hebt het gezegd. Doch Ik zeg ulieden: Van nu aan zult gij zien den Zoon des mensen, zittende ter rechterhand der kracht Gods, en komende op de wolken des hemels. Toen verscheurde de hogepriester zijn klederen, zeggende: Hij heeft God gelasterd, wat hebben wij nog getuigen van node? Ziet, nu hebt gij Zijn godslastering gehoord. Wat dunkt ulieden? En zij, antwoordende, zeiden: Hij is des doods schuldig.

Het proces voor het Sanhedrin was vastgelopen op tegenstrijdige getuigen. De aanspraak een Messias te zijn, verstaan als een politieke bevrijder, was onder de Joodse wet geen godslastering en rechtvaardigde geen doodvonnis. De doorbraak kwam pas bij de onder ede gestelde vraag van Kajafas: is Hij de Christus, de Zoon van de Gezegende? Jezus' antwoord was meer dan een bevestiging. Hij smeedde twee messiaanse sleutelteksten aaneen: het zitten "ter rechterhand der kracht" (Psalm 110:1) en het komen "op de wolken des hemels" (Daniël 7:13). Voor een raad die de Tenach kende, was deze ene zin voldoende. De hogepriester scheurde zijn kleren, omdat Jezus zich hiermee drie uitsluitend Goddelijke rechten toe-eigende.

Ten eerste: in de Hebreeuwse Bijbel is de HEERE de Enige Die op de wolken rijdt (Psalm 104:3; Jesaja 19:1). Door de rol van de Zoon des mensen op de wolken te claimen, stelde Jezus Zich gelijk aan de Schepper. Ten tweede: door te zeggen dat Hij aan de rechterhand van de Kracht zal zitten, eiste Hij een plaats op de troon van God Zelf op; binnen de belijdenis van Israël is de gedachte dat een mens Gods troon deelt onbestaanbaar. Ten derde: in Daniël 7 wordt de Zoon des mensen met *pelach* geëerd. Door Zichzelf als die Zoon des mensen aan te wijzen, eiste Hij de aanbidding op die alleen God toekomt.

Met deze uitspraak keerde Jezus de rechtszaak om. Hij stond daar als geboeide gedaagde, maar door zich op Daniël 7 te beroepen nam Hij de plaats van de Rechter in. Zijn woorden hielden voor Zijn aardse rechters een waarschuwing in: zij veroordeelden Hem nu, maar de dag komt dat de rollen omgekeerd zijn.

De kruisiging van Jezus was dus geen politieke mislukking en geen straf voor Zijn onderwijs of wonderen. **Hij werd ter dood veroordeeld omdat Hij, met een beroep op Daniël 7 en Psalm 110, openlijk de Goddelijke identiteit opeiste.** Wat Hij daar zei, laat geen middenweg toe. Er blijven twee

⁵*Pelach* komt in het Aramese deel van Daniël voor in 3:12, 14, 17, 18 en 28; 6:17 en 21; 7:14 en 27. In alle gevallen gaat het om het dienen van een god of van de Allerhoogste; in 7:14 om de Zoon des mensen.

mogelijkheden over: óf Hij lasterde God, óf Hij is de Koning. De populaire tussenweg, dat Hij "slechts een goede leermeester" was, heeft Hij in die nacht Zelf onmogelijk gemaakt.

1.2.1 God is "echad" en niet "yachid"

Hebreeuws, de taal van de Thora, en Arabisch, de taal van de Koran, zijn beide Semitische talen en delen oeroude wortels. Dat is terug te zien in de kernteksten van beide godsdiensten. Het Sjema zegt: "De HEERE is één" (Deuteronomium 6:4); het Hebreeuwse woord is *echad* (אֶחָד). Soera 112:1 zegt: "Zeg: Hij is Allah, de Enige"; het Arabische woord is *ahad* (أَحَد). Soms wordt het verwante *wahid* gebruikt, waarvan het begrip *tawhid* (het één-verklaren van God) is afgeleid. *Echad* en *ahad* stammen uit dezelfde bron. Wanneer een Jood *echad* zegt en een moslim *ahad*, gebruiken zij letterlijk dezelfde Semitische stam om God te beschrijven.

Beide godsdiensten voeren hun lijn terug op Abraham (in de islam Ibrahim), die brak met de afgoden van zijn vader in Mesopotamië. Zowel het Sjema als de *tawhid* wil de erfenis zijn van Abrahams belijdenis dat er één onzichtbare Schepper is. Wat *tawhid* en het latere Joodse godsbegrip, zoals Maimonides het formuleerde met de nadruk op *yachid* (de volstrekte ondeelbaarheid), bovendien gemeen hebben, is waartegen zij zich afzetten. Beide ontwikkelden een scherpe omschrijving van de "ondeelbare eenheid" als verdedigingsmuur tegen het christendom: voor de islam werd *tawhid* de afwijzing van de Drie-eenheid en de menswording, voor het latere Jodendom werd het Sjema het schild tegen diezelfde belijdenis.

Het Jodendom van vóór de verwoesting van de tempel was veelvormiger en theologisch beweeglijker dan het rabbijnse Jodendom van vandaag. De strakke omschrijving van God als een volstrekt ondeelbare eenheid bestond in die vorm nog niet. Alan Segal heeft in zijn studie over de "twee machten in de hemel" laten zien dat het Jodendom van vóór Christus ruimte bood voor een meervoudigheid in God, en dat de rabbijnen die ruimte pas later dichtten:

Tegen de tweede eeuw hadden de rabbijnen besloten dat de "twee machten"-traditie ketters was. [...] De rabbijnen verzetten zich tegen een Joodse groep die in een tweede, goddelijke figuur geloofde.⁶

Vóór de eerste eeuw was de gedachte aan "twee machten in de hemel" geen ketterij, maar een ernstig genomen stroming. Men las de Tenach en zag een patroon: er is de onzichtbare, onbegrijpelijke God (de Oude van dagen), en daarnaast is er een zichtbare verschijning van God, Die spreekt, met Abraham eet, in de brandende braambos verschijnt en in de wolkkolom meetrekt. Deze tweede Persoon werd vaak de "Engel des HEEREN" genoemd, in Wie Gods eigen Naam is (Exodus 23:21). Bij de braambos beschrijft de tekst een opmerkelijke wisseling:

Exodus 3:2: En de Engel des HEEREN verscheen hem in een vuurvlam uit het midden van een braambos.

Exodus 3:4: Toen de HEERE zag, dat hij naderde om te bezien, zo riep God tot hem uit het midden van het braambos.

Degene Die zichtbaar is in het vuur, is de Engel (Hebreeuws *malach*, boodschapper) van de HEERE; zodra Deze spreekt, noemt de tekst Hem God Zelf. Boodschapper en Zender blijken in wezen één.

⁶Alan F. Segal, *Two Powers in Heaven: Early Rabbinic Reports about Christianity and Gnosticism*, Leiden 2002 (oorspronkelijke uitgave 1977), blz. 262; vertaling van de auteur.

Hetzelfde zien we bij de Gids Die God voor de woestijnreis belooft. Dit is geen geschapen engel als Michaël of Gabriël, want God kent Hem rechten toe die alleen aan God toekomen:

Exodus 23:20-21: Ziet, Ik zende een Engel voor uw aangezicht, om u te behoeden op dezen weg [...] Hoedt u voor Zijn aangezicht, en weest Zijner stem gehoorzaam, en verbittert Hem niet; want Hij zal ulieder overtredingen niet vergeven; want Mijn Naam is in het binnenste van Hem.

Binnen de belijdenis van Israël kan alleen God zonden vergeven. Dat deze Engel die bevoegdheid bezit, komt doordat Gods Naam, dat is Gods eigen wezen en gezag, "in Hem" is. Naast "Engel des HEEREN" noemde men deze tweede Persoon ook wel de "Zoon des mensen" (Daniël 7) of de "Wijsheid" (Spreuken 8). De gedachte was dat God Zich uitte in een tweede gestalte Die tegelijk God Zelf was, en niemand zag dat toen als een schending van het Sjema.

Deze bevoegdheid om zonden te vergeven werd in het Nieuwe Testament een schokkende werkelijkheid. De leiders van Israël kenden hun leer: een priester uit Levi mocht een offer bemiddelen, maar de werkelijke vergeving was aan God alleen. Toen in Kapernaüm een verlamde door het dak aan Jezus' voeten werd neergelaten, genas Hij hem niet onmiddellijk, maar greep Hij rechtstreeks naar dat hoogste Goddelijke recht:

Markus 2:5-7: En Jezus, hun geloof ziende, zeide tot den geraakte: Zoon, uw zonden zijn u vergeven. En sommigen van de Schriftgeleerden zaten aldaar, en overlegden in hun harten: Wat spreekt Deze aldus godslasteringen? Wie kan de zonden vergeven, dan God alleen?

De redenering van de Schriftgeleerden was in de kern juist: alleen God kan zonden vergeven. Hun fout zat in de gevolgtrekking. De Man Die voor hen stond, konden zij niet als de beloofde Zoon aanvaarden, en zo werd hun sluitrede: deze Man is niet de onzichtbare God in de hemel, dus is Hij een godslasteraar. Jezus ging de confrontatie niet uit de weg, maar bewees Zijn aanspraak ter plekke, opdat zij tot erkenning zouden komen:

Markus 2:9-11: Wat is lichter, te zeggen tot den geraakte: De zonden zijn u vergeven, of te zeggen: Sta op, en neem uw beddeken op, en wandel? Maar opdat gij moogt weten, dat de Zoon des mensen macht heeft, om de zonden op de aarde te vergeven (zeide Hij tot den geraakte): Ik zeg u: Sta op, en neem uw beddeken op, en ga heen naar uw huis.

Zeggen dat zonden vergeven zijn, is voor een mens gemakkelijk; niemand kan nagaan of die onzichtbare ketenen in de hemelse rechtszaal werkelijk verbroken zijn. Zeggen "sta op en wandel" vraagt onmiddellijk, zichtbaar bewijs. Jezus verbond op dat moment Zijn onzichtbare gezag om te vergeven aan Zijn zichtbare macht om te genezen. Let op de titel die Hij in vers 10 kiest: de Zoon des mensen. Daarmee wees Hij de Schriftgeleerden terug naar Daniël 7, naar Degene Die heerschappij en verering deelt met de Oude van dagen. Met deze ene genezing zette Jezus Zijn handtekening onder de Tenach: Hij is de Engel uit Exodus 23, Die overtredingen vergeven kan omdat Gods Naam in Hem is.

In de dagen van Jezus werd in de synagoge veel gelezen uit de targoemim, Aramese vertalingen en omschrijvingen van de Hebreeuwse Bijbel. Omdat God heilig is, vermeden de vertalers menselijke trekken aan Hem toe te schrijven en gebruikten zij een tussenfiguur: het *Memra*, Aramees voor "het Woord". Waar de Hebreeuwse tekst zegt dat God tot Mozes sprak, zegt de targoem dat het Memra van de HEERE tot Mozes sprak. Het Memra werd gezien als de handelende, scheppende en reddende kracht van God. Wanneer Johannes zijn evangelie opent met "In den beginne was het Woord, en het Woord was bij God, en het Woord was God", voerde hij voor de Joden van de eerste eeuw dus geen

vreemd, heidens begrip in. Hij sloot aan bij wat in de synagoge al gehoord werd, en zei: dat Woord waarover wij altijd al spraken, is vlees geworden in Jezus.

Daniel Boyarin, hoogleraar Talmoedische cultuur te Berkeley en zelf orthodox Jood, heeft uitvoerig beschreven dat de gedachte aan een Goddelijke "Zoon" of het "Woord" (*Logos, Memra*) in de tijd van de tweede tempel een Joodse gedachte was, en niet door heidenen of latere christenen is uitgevonden:

Binitarisme [het geloof in een tweevoudige verschijning van God] was een veelvoorkomende variant van het Jodendom van de eerste eeuw. [...] De Logos behoorde tot de gewone uitrusting van de Joodse theologie.⁷

In de dagen van Jezus was de leer van een meervoudigheid in God dus nog geen ketterij. De Joodse elite verwierp Jezus niet omdat Zijn leer on-Bijbels was, maar omdat Zijn optreden als de Priester-Koning hun macht, hun aanzien en het tempelmonopolie bedreigde. Daarmee vervulden zij het woord van de psalmist:

Psalm 118:22: De steen, dien de bouwlieden verworpen hadden, is tot een hoofd des hoeks geworden.

De aanklacht van godslastering diende niet ter bescherming van de Thora, maar als middel om Hem langs wettige weg uit de weg te ruimen. Na Zijn opstanding bleven de Joodse apostelen de Thora zelf, met haar meervoudige *Elohim* en haar *echad*, gebruiken om te bewijzen dat Jezus de Zoon is. Om die groei te stuiten, moesten de latere rabbijnen ingrijpen. Daarover hierna meer.

1.2.2 God spreekt over Zichzelf in het meervoud

Er zijn in de Tenach vier plaatsen waar God, Die de Enige is, over Zichzelf spreekt in het meervoud "ons":

Genesis 1:26: En God zeide: Laat Ons mensen maken, naar Ons beeld, naar Onze gelijkenis.

Genesis 3:22: Toen zeide de HEERE God: Ziet, de mens is geworden als Onzer een, kennende het goed en het kwaad.

Genesis 11:7: Kom aan, laat Ons nedervaren, en laat Ons hun spraak aldaar verwarren.

Jesaja 6:8: Daarna hoorde ik de stem des Heeren, dewelke zeide: Wien zal Ik zenden, en wie zal voor Ons henengaan?

In Genesis 1:26 staat het werkwoord zelf in het meervoud (*na'aseh*, "laat ons maken"), en in Jesaja 6:8 wisselen enkelvoud en meervoud elkaar in één zin af: "Wien zal Ik zenden, en wie zal voor Ons henengaan?"

Vaak wordt hier het "majesteitsmeervoud" te hulp geroepen, alsof God spreekt zoals een vorst die "wij" zegt. Die verklaring overtuigt niet. Wanneer machtige koningen in het Oude Testament spreken, zoals farao in Egypte of Nebukadnezar in Babel, gebruiken zij in het Hebreeuws het enkelvoud "ik". Het koninklijke "wij" is een latere gewoonte van vorstenhoven, geen stijlform van het Bijbelse Hebreeuws. Grammatici verklaren de meervoudsvorm van *Elohim* wel als een "meervoud van uitbreiding" of intensiteit, maar dat verklaart hoogstens de vorm van het naamwoord, niet waarom God op deze vier plaatsen met een meervoudig werkwoord of voornaamwoord over Zichzelf spreekt, terwijl Hij overal

⁷Daniel Boyarin, *Border Lines: The Partition of Judaeo-Christianity*, Philadelphia 2004, blz. 89-90; vertaling van de auteur.

elders "Ik" zegt.⁸ Wie de tekst laat spreken, hoort hier geen bescheidenheid en geen grootspraak, maar een werkelijkheid.

Wanneer God in Genesis 1:26 zegt "Laat Ons mensen maken", overlegt Hij niet met engelen; engelen hebben aan de schepping van de mens geen deel, en de mens is niet naar het beeld van engelen gemaakt. Het is de onzichtbare Vader Die in volmaakte eenheid spreekt met Zijn eeuwige Zoon, het Woord en de Wijsheid, Die beiden het volmaakte *echad* delen. Voor de Joden van vóór de eerste eeuw, die het Woord of de tweede Macht kenden, was dit geen probleem. Zij verstonden dat God hier sprak met Zijn eigen uitgaande Woord (Memra) of Zijn Wijsheid, die in Spreuken 8 zegt dat zij bij God was als Zijn "voedsterling" toen Hij de aarde grondvestte.

1.2.3 Het grammaticale raadsel van Gods Naam

Aan de "laat Ons"-teksten is nog een grammaticaal argument toe te voegen. Het staat in de allereerste zin van de Bijbel en betreft de Naam *Elohim* (אֱלֹהִים).

In het Hebreeuws wijst de uitgang *-im* op een meervoud, zoals bij *cherubim* en *serafim*. Het grondwoord voor God, *Eloah*, is enkelvoud, maar de Thora kiest vanaf het begin voor het meervoudige *Elohim*. Wie hier meerdere goden zou lezen, zou verwachten dat het werkwoord ook in het meervoud staat. Juist dat gebeurt niet. Genesis 1:1 luidt: *bereshit bara Elohim*. *Bara* is "Hij schiep", derde persoon enkelvoud; *Elohim* is een meervoudig naamwoord. Letterlijk staat er dus: "In den beginne schiep Hij, Goden, de hemel en de aarde."

Deze "fout" is geen slordigheid van de schrijver. De Thora hanteert de vorm honderden malen op dezelfde wijze, altijd met een enkelvoudig werkwoord wanneer het de ware God betreft, en met een meervoudig werkwoord wanneer het om afgoden gaat. Dat verradt een bewuste keuze: er is meervoudigheid in Wie God is (*Elohim*), en ondeelbaarheid in wat Hij doet (*bara*). Zij scheppen niet als losse goden; Hij schept als Eén.

Deze wetmatigheid brengt ons terug bij het hart van Israëls belijdenis, het Sjema van Deuteronomium 6:4. Woord voor woord staat er: *Sjema Jisraël, JHWH Elohenu, JHWH echad*. JHWH is de enkelvoudige verbondsnaam; *Elohenu* is het meervoudige *Elohim* met het bezittelijke achtervoegsel "onze", letterlijk "onze Goden"; *echad* is het woord voor een eenheid. Had Mozes de latere leer van een volstrekt ondeelbare eenheid willen vastleggen, dan had hij kunnen schrijven: "De HEERE, onze God (*Eloah*, enkelvoud), de HEERE is enig (*yachid*)." Dat schreef hij niet. Hij schreef een zin die meervoudigheid en eenheid in evenwicht houdt: "Hoor, Israël: de HEERE, onze Goden, de HEERE is één."

Wie het "laat Ons" uit Genesis verbindt met de meervoudige Naam *Elohim* en het *echad* van het Sjema, ziet dat de meervoudigheid in God geen latere vinding is. Zij is de moedertaal van de Thora zelf.

In Johannes 17:5 bidt Jezus:

Johannes 17:5: En nu verheerlijk Mij, Gij Vader, bij Uzelven, met de heerlijkheid, die Ik bij U had, eer de wereld was.

⁸Zo Gesenius-Kautzsch, *Hebrew Grammar*, 2e Engelse uitgave, Oxford 1910, § 124g-i, die *Elohim* als een "meervoud van majesteit" of intensiteit verklaart, maar de meervoudsvormen in Genesis 1:26 en 11:7 vervolgens moet opvatten als een "meervoud van zelfberaad" (§ 124g, noot 2), een verklaring die de vraag alleen verplaatst: met wie beraadt de Enige Zich? Vergelijk Umberto Cassuto, *A Commentary on the Book of Genesis*, deel 1, Jeruzalem 1961, blz. 55-56, die het majesteitsmeervoud en het overleg met engelen voor Genesis 1:26 beide afwijst.

Dit is de nieuwtestamentische weerklank van Genesis 1:26. Jezus beroept Zich niet op een titel die Hij bij Zijn geboorte in Bethlehem ontving, maar op de eeuwige, ongeschapen eenheid die Hij met de Vader deelde voordat er iets bestond. Hij is het levende Woord dat in den beginne bij *Elohim* was.

Het duidelijkste getuigenis tegen de latere leer van *yachid* geeft Jezus in ditzelfde gebed, wanneer Hij voor Zijn volgelingen bidt (vers 11 en 22):

Johannes 17:22: En Ik heb hun de heerlijkheid gegeven, die Gij Mij gegeven hebt; opdat zij één zijn, gelijk als Wij Eén zijn.

Jezus bidt dat vele, verschillende gelovigen samen "één" zullen zijn. Mensen kunnen onmogelijk een rekenkundige "1" (*yachid*) worden; zij kunnen alleen een samengestelde, harmonische eenheid vormen (*echad*). En dan komt de vergelijking: zij moeten één zijn "gelijk als Wij". Als de eenheid van God een eenzame "1" was, zou die vergelijking geen zin hebben. Door de eenheid van de gelovigen te spiegelen aan de eenheid van Vader en Zoon, omschrijft Jezus de aard van God als *echad*: een eeuwige liefdesband tussen Vader en Zoon in één Goddelijk Wezen.

In dit gebed spreekt Jezus niet als profeet en niet als slachtoffer, maar als de Priester naar de ordening van Melchizedek (Psalm 110) en als de Borg Die tot God mag naderen (Jeremia 30:21). Hij staat op de drempel van het offer, en vóórdat Hij Zijn bloed geeft, pleit Hij als Hogepriester voor Zijn volk. Omdat Hij het eeuwige *echad* deelt met de Vader, is dat pleidooi onwrikbaar.

Wie de lijn trekt van Genesis 1, door het verbond met David en het Sjema, tot aan Johannes 17, komt tot één gevolgtrekking. **De Zoon is geen latere toevoeging aan het Jodendom, en zeker geen heidense godslastering; Hij is de ontknoping van de "twee machten", het levende Woord van de "laat Ons"-teksten, en het bewijs dat de onzichtbare God Zich in genade zichtbaar heeft gemaakt.**

1.2.4 Waar ging het mis?

Vóór het jaar 30 stond het raamwerk voor een meervoudigheid in God dus grotendeels in de steigers binnen de Joodse theologie. De Joodse volgelingen van Jezus, Petrus, Paulus en Johannes, verzonnen geen nieuwe godsdienst. Zij wezen de Persoon aan Die paste in het profiel dat Israël zelf al eeuwen bestudeerde. Pas toen die Persoon door de leiders werd afgewezen, wierpen de rabbijnen ook het oude raamwerk weg en smeedden zij het Sjema om tot het verdedigende schild dat het tot op heden is.

Voor een Jood is het Sjema ("de HEERE is één", Deuteronomium 6:4) het hart van zijn identiteit. Zodra hij het woord "Zoon" hoort, gaat er een alarm af: dit is veelgoderij, dit breekt het Sjema. Vergeten wordt daarbij dat een christen het Sjema evenzeer belijdt. De enige vraag is wat Mozes met het woordje "één" bedoelt.

Het Bijbelse Hebreeuws kent twee woorden die met "één" of "enig" worden vertaald. *Yachid* (יָחִיד) duidt een enige, een alleenstaande aan, zoals de "enige zoon" van Genesis 22:2 en 22:12. *Echad* (אֶחָד) is het gewone telwoord "één", en de Thora gebruikt het herhaaldelijk voor een eenheid die uit delen bestaat:

Genesis 1:5: Toen was het avond geweest, en het was morgen geweest, de eerste (echad) dag.

Genesis 2:24: Daarom zal de man zijn vader en zijn moeder verlaten, en zijn vrouw aankleven; en zij zullen tot één (echad) vlees zijn.

In Numeri 13:23 dragen de verspieders één (*echad*) tros druiven, die uit tientallen druiven bestaat, en in Ezechiël 37:17 moeten twee stukken hout in de hand van de profeet tot één (*echad*) hout worden. Als man en vrouw samen *echad* zijn, en avond en morgen samen *echad*, dan is *echad* een eenheid die rijker is dan een rekenkundig cijfer. Het woord dat God in Deuteronomium 6:4 voor Zichzelf koos, is *echad*. Had de Heilige Geest een ondeelbare, eenzame "1" willen belijden, dan lag *yachid* voor de hand. Als God *echad* is, is er in God ruimte voor betrekking, zonder dat Hij in stukken breekt of meerdere goden wordt.

Als de gedachte aan een Zoon of een Woord naast de Vader vóór het jaar 30 een gewone Joodse gedachte was, waarom is zij dan nu de grootste ketterij in het Jodendom? Dat veranderde in de tweede eeuw. Na het jaar 70, en vooral na de mislukte opstand van Bar Kochba (135), moest het Jodendom overleven zonder tempel, offers en priesters. De rabbijnen in Javne ordenden het geloof opnieuw. In diezelfde tijd groeide het christendom snel, met de belijdenis dat Jezus die "tweede Macht", dat Memra, was. Om zich af te scheiden van de christenen verklaarden de rabbijnen het geloof in "twee machten in de hemel" tot *minoet* (ketterij). Wie nog in de oude, samengestelde eenheid geloofde, werd uit de synagoge gezet, en het Sjema werd steeds strakker en enkelvoudiger gelezen, als een muur tegen de christelijke prediking. Eeuwen later bracht Maimonides deze beweging tot haar voltooiing door *echad* te vervangen door *yachid*.

De Birkat ha-Minim

Na de verwoesting van de tempel kwamen de overgebleven rabbijnen in Javne bijeen om het Jodendom te redden. Zij zagen dat vele Joden in Jezus als Messias geloofden en toch de synagoge bleven bezoeken. Om hen tot kleur bekennen te dwingen, werd het dagelijkse Achttingebed (de *Amida*) aangevuld met een negentiende bede: de *Birkat ha-Minim*, de vervloeking van de ketters. De Talmoed schrijft de formulering toe aan Sjmoëel de Kleine, in opdracht van Rabban Gamaliël II te Javne, dus rond het jaar 90.⁹ Justinus de Martelaar klaagt al omstreeks 160 dat de Joden "in hun synagogen hen vervloeken die in Christus geloven".¹⁰

Ruth Langer, een vooraanstaand kenner van de Joodse liturgie, heeft de geschiedenis van deze bede beschreven en geeft de vertaling van de Palestijnse versie zoals die in de handschriften uit de Geniza van Caïro bewaard is:

*Voor de afvalligen zij er geen hoop [...] en mogen de notsrim (de Nazareners, de christenen) en de minim (ketteren) plotseling vergaan. Mogen zij uit het boek des levens worden uitgewist en niet met de rechtvaardigen worden opgeschreven.*¹¹

Een Jood die in de Zoon geloofde, kon deze vloek over zichzelf onmogelijk uitspreken en werd zo gedwongen de synagoge te verlaten. Hier werd de liturgie tot wapen.

Jesaja 53

Jesaja 53 beschrijft de lijdende Knecht, Die om onze ongerechtigheden verbrijzeld wordt. Het "herschrijven" van de uitleg van dit hoofdstuk is misschien het meest tastbare bewijs van de wending. De oude Joodse overzetting, de Targum Jonathan, waarvan de kern uit de eerste eeuwen stamt, laat

⁹Babylonische Talmoed, *Berachot* 28b-29a: "Rabban Gamaliël zeide tot de wijzen: Is er iemand die de zegenbede tegen de *minim* kan opstellen? Sjmoëel de Kleine stond op en stelde haar op."

¹⁰Justinus de Martelaar, *Dialoog met Trypho* 16 en 96 (ca. 155-160).

¹¹Ruth Langer, *Cursing the Christians? A History of the Birkat HaMinim*, Oxford 2012, blz. 58-61 (de Geniza-handschriften zijn middeleeuwse afschriften van de Palestijnse ritus); vertaling van de auteur.

het gedeelte beginnen met de woorden: "Zie, Mijn Knecht de Messias zal voorspoedig zijn."¹² Het vroege Jodendom las de lijdende Knecht dus als een Persoon, en wel als de Messias.

Ook eeuwen na Christus, toen de breuk met het christendom allang een feit was, bleven rabbijnen Jesaja 53 messiaans lezen. In het traktaat *Sanhedrin* van de Babylonische Talmoed, waar de rabbijnen over de komst en de identiteit van de Messias twisten, stellen zij de vraag: "Wat is Zijn naam?" Een van de antwoorden luidt:

De rabbijnen zeiden: Zijn naam is "de melaatse van het leerhuis", zoals geschreven staat: Waarlijk, Hij heeft onze krankheden op Zich genomen, en onze smarten heeft Hij gedragen; doch wij achtten Hem, dat Hij geplaagd, van God geslagen en verdrukt was (Jesaja 53:4).¹³

De herkomst van deze vertaling doet ertoe. Zij komt uit de Soncino-uitgave van de Talmoed (1935), de gezaghebbende Engelse vertaling, tot stand gebracht door Joodse geleerden onder redactie van rabbijn dr. Isidore Epstein. Het is geen christelijke bron.

Ook latere rabbijnse teksten verbinden de Messias met Jesaja 53. In de midrasj *Ruth Rabba* (5:6) legt een rabbijn de uitnodiging van Boaz aan Ruth uit als een woord over de Koning Messias: "'Kom hierheen', dat is: nader tot het koningschap; 'eet van het brood', dat is het brood van het koningschap; 'doop uw bete in de azijn', dat is het lijden, zoals gezegd is: Maar Hij is om onze overtredingen verwond (Jesaja 53:5)."¹⁴

Omdat christenen Jesaja 53 met zoveel kracht op Jezus toepasten, moest het Jodendom met een weerwoord komen. Al in de derde eeuw meldt Origenes dat Joodse gesprekspartners de Knecht op het volk Israël betrokken.¹⁵ Het was echter Rashi (Sjloomo Jitschaki, 1040-1105), de invloedrijkste Joodse Bijbeluitlegger van de middeleeuwen, die deze lezing tot standaard maakte: de lijdende Knecht is niet de Messias, maar het lijdende volk Israël. Sindsdien is dit de gangbare rabbijnse uitleg, en moderne rabbijnen geven haar nog steeds. Wie de oudere bronnen naast elkaar legt, ziet dat hier de feiten zijn omgekeerd: de messiaanse lezing is de oude, de collectieve de latere.

Sanhedrin 38b en Maimonides

Dat de leer van de "twee machten" pas later is uitgebannen, staat in de Talmoed zelf te lezen. In *Sanhedrin* 38b wordt een gesprek overgeleverd tussen Rabbi Idith en een *min* over de "tweede troon" en over de Engel in Wie Gods Naam is (Exodus 23:21 en 24:1); de rabbijn wijst elke gedachte aan een tweede Macht af.¹⁶ De Talmoed legt daarmee het ogenblik vast waarop de deur, die altijd op een kier had gestaan, in het slot werd gedraaid.

In de twaalfde eeuw formuleerde Maimonides (de Rambam) de dertien geloofsartikelen van het Jodendom. Om zich te wapenen tegen de christelijke belijdenis van de Drie-eenheid koos hij in het tweede artikel niet het Bijbelse *echad*, maar *yachid*: "Ik geloof met een volkomen geloof dat de Schepper, gezegend zij Zijn Naam, een Enige (*yachid*) is." Michael Brown beschrijft deze verschuiving:

¹²Bruce D. Chilton, *The Isaiah Targum: Introduction, Translation, Apparatus and Notes* (The Aramaic Bible 11), Collegeville 1987, blz. 103, bij Jesaja 52:13: "Behold, my servant, the Messiah, shall prosper."

¹³Babylonische Talmoed, *Sanhedrin* 98b, naar de vertaling van de Soncino-uitgave: *The Babylonian Talmud: Seder Nezikin, Tractate Sanhedrin*, onder redactie van I. Epstein, Londen 1935, blz. 667-668. De tekst is ook te raadplegen via halakhah.com (Sanhedrin 93a-113b, blz. 30 van het pdf-bestand).

¹⁴*Midrasj Ruth Rabba* 5:6, bij Ruth 2:14.

¹⁵Origenes, *Contra Celsum* I 55: Origenes vermeldt dat Joden met wie hij sprak, de Knecht van Jesaja 53 opvatten als het verstrooide en lijdende volk.

¹⁶Babylonische Talmoed, *Sanhedrin* 38b; zie hierover Segal, *Two Powers in Heaven*, blz. 68-73.

Toen Maimonides zijn dertien geloofsbeginnselen samenstelde, gebruikte hij het woord yachid om Gods volstrekte eenheid te omschrijven, in plaats van het Bijbelse woord echad. [...] Sindsdien is het Joodse volk geleerd dat God een volstrekte, ondeelbare eenheid is, en dat wie iets anders gelooft, zich aan veelgoderij schuldig maakt.¹⁷

Veel moderne Joden weten dit niet. Het Jodendom heeft de omschrijving van God verschoven van *echad* naar *yachid*, vooral om zich tegen de christenen af te zetten. Wie echter teruggaat naar de Thora, vindt een God Die Zichzelf als samengestelde eenheid beschrijft. De weigering die eenheid te erkennen, vormt de kern van het geestelijke conflict rondom Israël. Zowel het latere Jodendom als de islam heeft al zijn wapens ingezet om het Zoonschap te loochenen, en nergens is die loochening zo zichtbaar gemaakt als op het tempelplein zelf, sinds 691/692. Met een inscriptie van 240 meter, die aan weerszijden van de arcade verklaart dat het God niet past een zoon te hebben, is de ontkenning van de Zoon in steen en goud vastgelegd op de plaats waar het offer van het Lam aan Abraham werd beloofd.

Psalm 2 als fundament

De tragedie van Jeruzalem draait in de kern om één profetie: Psalm 2. Wie het Nieuwe Testament naleest, ziet dat evangelisten en apostelen voortdurend op deze psalm teruggrijpen om de identiteit van Jezus te bewijzen, met de nadruk op vers 7: "Gij zijt Mijn Zoon." De volgende tabel laat zien hoe het Zoonschap uit Psalm 2 onder evangeliën, Handelingen en brieven ligt:¹⁸

Nieuwe Testament	Gebruik van Psalm 2	Overeenkomst
Mattheüs 3:17; Markus 1:11; Lukas 3:22	citaat van vers 7	"Gij zijt Mijn Zoon"
Mattheüs 17:5; Markus 9:7; Lukas 9:35	citaat van vers 7	"Gij zijt Mijn Zoon"
Mattheüs 4:3; Lukas 4:3	toespeling op vers 7	Zijt Gij de Zoon?
Mattheüs 27:54; Markus 15:39	toespeling op vers 7	De Zoon van God
Johannes 1:41	toespeling op vers 6	Gezalfde
Johannes 1:49	toespeling op vers 7	Zoon en Koning
Handelingen 4:25	citaat van vers 1-2	Machtigen spannen samen
Handelingen 4:28	toespeling op vers 7	Raadsbesluit
Handelingen 13:33	citaat van vers 7	"Gij zijt Mijn Zoon"
Hebreeën 1:2	toespeling op vers 8	De Zoon als Erfgenaam
Hebreeën 1:5; 5:5	citaat van vers 7	"Gij zijt Mijn Zoon"
2 Petrus 1:17	citaat van vers 7	"Gij zijt Mijn Zoon"
Openbaring 2:26-27; 12:5; 19:15	toespeling op vers 9	IJzeren scepter
Openbaring 11:15	toespeling op vers 7	Begin van de heerschappij
Openbaring 11:18	toespeling op vers 1	Wereldmachten spannen samen
Openbaring 14:1	toespeling op vers 6	Sion

¹⁷Michael L. Brown, *Answering Jewish Objections to Jesus*, deel 2: *Theological Objections*, Grand Rapids 2000, blz. 4-5; vertaling van de auteur.

¹⁸Tabel overgenomen uit P.J. Lalleman, *De verborgen eenheid van de Bijbel*, Amsterdam 2018, blz. 27, met de Bijbelplaatsen aangepast aan de in deze studie gebruikte vertaling.

Nieuwe Testament	Gebruik van Psalm 2	Overeenkomst
Openbaring 19:19	toespeling op vers 2	Wereldmachten spannen samen

Wie deze nadruk op Psalm 2:7 ziet, verstaat waarom plaats en aard van de latere Rotskoepel zo'n zware lading krijgen. Eeuwen nadat de leiders van Israël weigerden de Zoon te erkennen, werd op diezelfde heilige berg een bouwwerk neergezet waarvan de inscripties herhaaldelijk verklaren dat God geen deelgenoot heeft, niet verwekt heeft en niet verwekt is, en geen zoon heeft. **De Rotskoepel is een in steen gebouwde anti-Psalm 2.**

1.2.5 Jezus is de Koning der Joden

Boven het hoofd van de gekruisigde Zoon hing een opschrift dat in drie talen zei wie Hij was:

Lukas 23:38: En er was ook een opschrift boven Hem geschreven, met Griekse, en Romeinse en Hebreeuwse letters: DEZE IS DE KONING DER JODEN.

Het opschrift boven het kruis in drie talen (artistieke weergave).

De overpriesters protesteerden heftig: "Schrijf niet: De Koning der Joden, maar dat Hij gezegd heeft: Ik ben de Koning der Joden" (Johannes 19:21). Naar de reden van die felheid kan men slechts gissen, maar er is een veelgemaakte waarneming die haar zou verklaren. In het Hebreeuws van die tijd zou het opschrift naar Johannes 19:19 hebben kunnen luiden: *Jesjoea Hanotsri Wemelech Hajehoedim*, "Jezus de Nazarener en Koning der Joden". De beginletters van die vier woorden vormen de vierletterige Naam van God: J-H-W-H. Of het opschrift werkelijk zo luidde, valt niet te bewijzen; de Hebreeuwse tekst is niet overgeleverd. Maar de gedachte dat de verbondsnaam boven het hoofd van

de lijdende Zoon stond, past bij de manier waarop het evangelie voortdurend de Zoon en de Naam met elkaar verbindt.¹⁹

Waar de heidense stadhouder Pilatus weigerde de tekst te veranderen ("Wat ik geschreven heb, dat heb ik geschreven"), deed de bouwer van de Rotskoepel in 691/692 het tegendeel. Hij liet bewust een tekst aanbrengen om de identiteit van Jezus wél te veranderen. Sinds de zevende eeuw staat op diezelfde berg een opschrift dat onophoudelijk verkondigt dat deze Jezus slechts een boodschapper is en dat God geen Zoon heeft. De Rotskoepel is daarmee een gouden vinger die al dertien eeuwen naar de hemel wijst, als gedenkteken van de verwerping en de afwezigheid van de Zoon.

De berg blijft echter niet eeuwig woest. De blokkade wacht op de dag dat de begroeting "Baroech haba", "gezegend is Hij Die komt", de stilte van de verwerping zal verbreken:

Mattheüs 23:38-39: Ziet, uw huis wordt u woest gelaten. Want Ik zeg u: Gij zult Mij van nu aan niet zien, totdat gij zeggen zult: Gezegend is Hij, Die komt in den Naam des Heeren!

Dan zal geschieden wat Zacharia schreef:

Zacharia 12:10: Doch over het huis Davids, en over de inwoners van Jeruzalem, zal Ik uitstorten den Geest der genade en der gebeden; en zij zullen Mij aanschouwen, Dien zij doorstoken hebben, en zij zullen over Hem rouwklagen, als met de rouwklage over een enigen zoon; en zij zullen over Hem bitterlijk kermen, gelijk men bitterlijk kermt over een eerstgeborene.

1.2.6 Het Davidische verbond

Het fundament onder Psalm 2 is het verbond met David uit 2 Samuël 7. God beloofde David een eeuwig koninkrijk en een eeuwige troon, en de spil van die belofte is het woord over Davids grote Zoon: "Ik zal hem zijn tot een Vader, en hij zal Mij zijn tot een zoon."

2 Samuël 7:12-14: Wanneer uw dagen zullen vervuld zijn, en gij met uw vaderen zult ontslapen zijn, zo zal Ik uw zaad na u doen opstaan, dat uit uw lijf voortkomen zal, en Ik zal zijn koninkrijk bevestigen. Die zal Mijn Naam een huis bouwen; en Ik zal den stoel zijns koninkrijks bevestigen tot in eeuwigheid. Ik zal hem zijn tot een Vader, en hij zal Mij zijn tot een zoon; dewelke als hij misdoet, zo zal Ik hem met een mensenroede en met plagen der mensenkinderen straffen.

Psalm 89 werkt dit verbond uit. God heeft het met een eed bezegeld (vers 3-4), en de beloofde Zoon zal God "mijn Vader" noemen en door God tot "eerstgeborene" gesteld worden, "ten hoogste over de koningen der aarde" (vers 27-28). Jesaja profeteert erover met een zekerheid alsof hij het voor ogen zag:

Jesaja 9:5-6: Want een Kind is ons geboren, een Zoon is ons gegeven, en de heerschappij is op Zijn schouder; en men noemt Zijn naam Wonderlijk, Raad, Sterke God, Vader der eeuwigheid, Vrededorst; der grootheid dezer heerschappij en des vredes zal geen einde zijn op den troon van David en in zijn koninkrijk, om dat te bevestigen, en dat te sterken met gericht en met gerechtigheid, van nu aan tot in eeuwigheid toe. De ijver des HEEREN der heirscharen zal zulks doen.

¹⁹Het acrostichon is niet uit een oude bron bekend en berust op een reconstructie van de Hebreeuwse regel; het wordt hier daarom als waarneming, niet als bewijs aangevoerd.

Het Kind dat geboren wordt (de menselijke afstamming) is tegelijk de Zoon Die gegeven wordt (de Goddelijke oorsprong), en Hij regeert op Davids troon. Jeremia spreekt er niet minder duidelijk over en plaatst de heerschappij van deze Spruit niet bij de terugkeer uit Babel, maar bij de verzameling van Israël uit alle landen, een woord dat men mag betrekken op de tijd die sinds 1948 is aangebroken:

Jeremia 23:5-8: Ziet, de dagen komen, spreekt de HEERE, dat Ik aan David een rechtvaardige Spruit zal verwekken; Die zal Koning zijnde regeren, en voorspoedig zijn, en recht en gerechtigheid doen op de aarde. In Zijn dagen zal Juda verlost worden, en Israël zeker wonen; en dit zal Zijn naam zijn, waarmede men Hem zal noemen: De HEERE: ONZE GERECHTIGHEID. Daarom, ziet, de dagen komen, spreekt de HEERE, dat zij niet meer zullen zeggen: Zo waarachtig als de HEERE leeft, Die de kinderen Israëls uit Egypteland heeft opgevoerd. Maar: Zo waarachtig als de HEERE leeft, Die het zaad van het huis Israëls heeft opgevoerd, en Die het aangebracht heeft uit het land van het noorden, en uit al de landen, waarheen Ik ze gedreven had! want zij zullen wonen in hun land.

Tijdens de belegering door Babel, toen Davids troon in puin leek te vallen, werd het volk mismoedig; men meende dat God Zijn belofte had verworpen (Jeremia 33:24). Gods antwoord luidt dat Zijn verbond met David even onopzegbaar is als de afwisseling van dag en nacht:

Jeremia 33:17, 20-21: Want zo zegt de HEERE: Aan David zal niet worden afgesneden een Man, Die op den troon van het huis Israëls zit. [...] Alzo zegt de HEERE: Indien gijlieden Mijn verbond van den dag, en Mijn verbond van den nacht kondt vernietigen, zodat dag en nacht niet zijn op hun tijd; zo zal ook vernietigd kunnen worden Mijn verbond met Mijn knecht David, dat hij geen zoon hebbe, die op zijn troon regere, en met de Levieten, de priesteren, Mijn dienaren.

Jeremia 33:25-26: Zo zegt de HEERE: Indien Mijn verbond niet is van dag en nacht; indien Ik de ordeningen des hemels en der aarde niet gesteld heb; zo zal Ik ook het zaad van Jakob en van Mijn knecht David verwerpen, dat Ik van zijn zaad niet neme, die daar heerse over het zaad van Abraham, Izak en Jakob; want Ik zal hun gevangenis wenden en Mij hunner ontfermen.

In Jeremia 33:14-26 zet God tot viermaal toe Zijn handtekening onder deze belofte: "spreekt de HEERE", "zo zegt de HEERE". Zo'n herhaling is in de Schrift de hoogste vorm van een eed. In vers 15 heet de beloofde Zoon "de Spruit der gerechtigheid", een woord dat vooruitwijst naar het doel dat Daniël 9:24 noemt: "om een eeuwige gerechtigheid aan te brengen". Petrus onderwees op de pinksterdag dat deze belofte in Jezus vervuld is:

Handelingen 2:30-31, 34-36: Alzo hij dan een profeet was, en wist, dat God hem met ede gezworen had, dat hij uit de vrucht zijner lenden, zoveel het vlees aangaat, den Christus verwekken zou, om Hem op zijn troon te zetten; zo heeft hij, dit voorziende, gesproken van de opstanding van Christus [...] Want David is niet opgevaren in de hemelen; maar hij zegt: De Heere heeft gesproken tot Mijn Heere: Zit aan Mijn rechterhand, totdat Ik Uw vijanden zal gezet hebben tot een voetbank Uwer voeten. Zo wete dan zekerlijk het ganse huis Israëls, dat God Hem tot een Heere en Christus gemaakt heeft, namelijk dezen Jezus, Dien gij gekruist hebt.

De Borg Die naderen mag

Jezus is Borg geworden voor Zijn huis, het huis van David, en voor Zijn volk. Jeremia spreekt daarover en voegt eraan toe dat wij hierop in het laatste der dagen moeten letten:

Jeremia 30:18, 21, 24: Zo zegt de HEERE: Ziet, Ik zal de gevangenis der tenten Jakobs wenden, en Mij over hun woningen ontfermen; en de stad zal herbouwd worden op haar hoop, en het paleis zal liggen naar zijn wijze. [...] En zijn Heerlijke zal uit hem zijn, en zijn Heerser uit het midden van hem voortkomen; en Ik zal hem doen naderen, en hij zal tot Mij genaken; want wie is hij, die met zijn hart borg worde, om tot Mij te genaken? spreekt de HEERE. [...] De hittigheid van des HEEREN toorn zal zich niet afwenden, totdat Hij gedaan, en totdat Hij daargesteld zal hebben de gedachten Zijns harten; in het laatste der dagen zult gij daarop letten.

God belooft een Heerser uit het midden van het volk, en voegt daaraan iets toe wat onder het Oude Verbond voor een koning uit Juda ondenkbaar was: "Ik zal hem doen naderen, en hij zal tot Mij genaken." Het naderen tot Gods heiligheid was voorbehouden aan de priesters uit Levi. David en Salomo bekostigden offers en leidden als opdrachtgevers de eredienst in het voorhof, maar het bloedwerk lieten zij aan de Levieten. Zij waren schaduwen van de komende Messias en eerbiedigden de grens van het heiligdom.

Uzzia deed dat niet. Hij nam zelf het wierookvat, drong het heilige binnen om te roken, en tachtig priesters probeerden hem tegen te houden (2 Kronieken 26:16-21). Hij doorbrak in hoogmoed de grens van de bemiddeling en eigende zich een ambt toe dat het zijne niet was; de straf, melaatsheid, volgde onmiddellijk. Dat onderstreept hoe uitzonderlijk de belofte in Jeremia 30 is. De beloofde Heerser breekt niet naar binnen zoals Uzzia; Hij wordt door God Zelf naar binnen geroepen. Hij heeft de Levieten niet nodig, want Hij brengt niet het bloed van dieren. Als Borg brengt Hij Zijn eigen bloed en verenigt Hij voorgoed de kroon van Juda met het altaar van Levi. Waarom juist Hij daartoe bevoegd is, zegt Jeremia in dezelfde adem: "Wie is hij, die met zijn hart borg worde?" Het antwoord ligt in de geschiedenis van stamvader Juda. Zoals Juda in Genesis 44 als borg naar voren trad om de straf van zijn broer te dragen, zo treedt deze grote Zoon van David met Zijn hart naar voren als Borg voor Zijn volk. Omdat Hij Zichzelf als plaatsvervangend offer geeft, verenigt Hij koningschap en priesterschap in Zich. Daarop moeten wij juist in de eindtijd letten, zegt Jeremia in vers 24.

1.2.7 Het mysterie van de twee Heren en de eeuwige Priester

Dat deze Heerser uit Juda de bevoegdheid krijgt om als Priester tot God te naderen, wat Uzzia fataal werd, wordt nergens zo helder uitgesproken als in Psalm 110, het meest aangehaalde hoofdstuk van het Oude Testament in het Nieuwe. David, gezeten op de hoogste aardse troon in Jeruzalem, ziet in de geest vooruit naar zijn beloofde grote Zoon en schrijft:

Psalm 110:1: Een psalm van David. De HEERE heeft tot mijn Heere gesproken: Zit aan Mijn rechterhand, totdat Ik Uw vijanden zal gezet hebben tot een voetbank Uwer voeten.

Psalm 110:4: De HEERE heeft gezworen, en het zal Hem niet berouwen: Gij zijt Priester in eeuwigheid, naar de ordening van Melchizedek.

In deze twee verzen worden het Goddelijke Zoonschap, het koningschap en het priesterschap onlosmakelijk aaneengesmeed. Drie dingen springen eruit.

Het eerste is het raadsel van de twee Heren in vers 1. In de grondtekst staat: "JHWH sprak tot mijn Adonai." Dit stelde de leiders in Jezus' dagen voor een onoplosbare vraag (Mattheüs 22:41-46). Hoe kan David zijn eigen, nog ongeborn nakomeling zijn "Heere" noemen? In het Oosten is een voorvader altijd groter dan zijn nageslacht. Er is maar één verklaring: deze Zoon van David bestond al in de hemel

vóórdat Hij uit Davids geslacht op aarde werd geboren. De Zoon van de aardse koning is tegelijk de Goddelijke Koning.

Het tweede is de rechterhand van de macht. God nodigt deze Zoon uit om aan Zijn rechterhand plaats te nemen. Zoals bij het Sanhedrin bleek, is de troon van God voor God alleen; geen engel, ook Michaël of Gabriël niet, zit in Gods tegenwoordigheid. De uitnodiging "Zit aan Mijn rechterhand" laat zien dat de Zoon dezelfde Goddelijke natuur (*echad*) deelt met de Vader.

Het derde is de ordening van Melchizedek in vers 4. Hier wordt het raadsel van Jeremia 30:21 opgelost: hoe kan een nazaat uit de koningsstam Juda een priesterlijk offer brengen zonder de wet van Mozes te breken? Omdat God deze Zoon niet aanstelt naar de tijdelijke wet van Levi, maar naar een oudere en hogere ordening. Melchizedek was in de dagen van Abraham "koning van Salem" én "priester des allerhoogsten Gods" (Genesis 14:18); hij droeg in één persoon de kroon en de efod. Psalm 110 verzekert dat de beloofde Zoon datzelfde oude recht ontvangt: Hij is de Koning-Priester. Waar Uzzia in menselijke hoogmoed faalde, slaagt de Zoon in Goddelijke gehoorzaamheid. Omdat Hij Zichzelf als Borg geeft, mag Hij voor eeuwig als Koning-Priester op de troon zitten.

Deze werkelijkheid, de beloofde Priester-Koning Die Zichzelf tot Borg stelt, daalde in de evangeliën af naar de stoffige wegen van Israël. Het was niet de elite in Jeruzalem die dit als eerste verstond. Terwijl zij met open ogen blind waren voor de Spruit van David, was het een blinde bedelaar bij de poorten van Jericho die de profetieën feilloos aaneenreeg. Toen Bartimeüs hoorde dat "Jezus de Nazarener" voorbijkwam, weigerde hij die alledaagse aanduiding en riep hij vanuit zijn duisternis het fundament van 2 Samuël 7 en Jeremia 33 in het openbaar:

Markus 10:47: En horende, dat het Jezus de Nazarener was, begon hij te roepen en te zeggen: Jezus, Gij Zoon Davids, ontferm U mijner!

Daarmee beledigde Bartimeüs openlijk dat de timmerman uit Nazareth niet slechts een rabbi was, maar de wettige Erfgenaam van de eeuwige troon. Hij kende de belofte van Jesaja 35:5 dat bij het aanbreken van het messiaanse rijk de ogen der blinden geopend zullen worden, en hij begreep dat alleen Degene Die als Koning op Davids troon mag zitten én als Borg voor God mag verschijnen, zijn duisternis kon breken. De Koning stond stil. Degene Die volgens Jeremia 30 door God geroepen wordt om te naderen, liet een onreine bedelaar tot Zich naderen. Door de ogen van Bartimeüs te openen, zette Jezus Zijn handtekening onder het Davidische verbond. Bartimeüs zag de Zoon nog vóórdat hij het licht zag, en zodra hij zag, "volgde hij Jezus op den weg", de weg naar Jeruzalem, waar de Zoon van David Zichzelf als Borg aan het kruis zou geven.

1.2.8 Het mysterie van de volmaakte misdadiger

Het Davidische verbond stelde de Joodse uitleggers voor een groot raadsel. God had een eeuwige troon beloofd, maar Davids opvolger Salomo was een feilbaar mens die stierf. De profetie reikte dus verder dan de aardse koningen en vroeg om een vervulling in de Messias, de Zoon van God. Maar dat riep een schijnbare tegenstrijdigheid op. In 2 Samuël 7:14 staat immers over deze komende Zoon:

2 Samuël 7:14: Dewelke als hij misdoet, zo zal Ik hem met een mensenroede en met plagen der mensenkinderen straffen.

Hoe kon Jezus van Nazareth dit vervullen? Hij was volmaakt; Hij heeft "geen zonde gekend" (2 Korinthe 5:21). Het antwoord op deze paradox is het kloppende hart van het Evangelie: de plaatsvervanging. Jezus nam de misdaad niet op Zich door zelf te zondigen, maar rechtens, aan het kruis. God de Vader

behandelde de volmaakte Zoon alsof Hij de misdadiger was. Waar aardse koningen door God vaak werden gestraft met hongersnood, ziekte of oorlog, werd de Messias letterlijk door mensenhanden geslagen. De Romeinse gesel en de vuistslagen van de soldaten vervullen de "mensenroede" op een huiveringwekkend letterlijke wijze; het onderstreept dat Hij de straf van de mensheid droeg. Wat God in 2 Samuël 7 aankondigde als roede en plagen, beschrijft Jesaja 53 als voltrokken op Golgotha:

Jesaja 53:4-5: Waarlijk, Hij heeft onze krankheden op Zich genomen, en onze smarten heeft Hij gedragen; doch wij achtten Hem, dat Hij geplaagd, van God geslagen en verdrukt was. Maar Hij is om onze overtredingen verwond, om onze ongerechtigheden is Hij verbrijzeld; de straf, die ons den vrede aanbrengt, was op Hem, en door Zijn striemen is ons genezing geworden.

Dat het hier om plaatsvervanging gaat, blijkt wanneer men 2 Samuël 7 naast Psalm 89 legt, de uitwerking van hetzelfde verbond. Waar 2 Samuël 7 in het enkelvoud spreekt ("als hij misdoet"), verschuift Psalm 89 de schuld naar het meervoud:

Psalm 89:30-34: Indien zijn kinderen Mijn wet verlaten, en in Mijn rechten niet wandelen; indien zij Mijn inzettingen ontheiligen, en Mijn geboden niet houden; zo zal Ik hun overtreding met de roede bezoeken, en hun ongerechtigheid met plagen. Maar Mijn goedertierenheid zal Ik van hem niet wegnemen, en in Mijn getrouwheid niet feilen.

Hier valt alles samen. Het is niet de volmaakte Messias Die de wet breekt, maar Zijn volk. David heeft dit inzicht bij de verbondssluiting zelf al ontvangen: zijn kinderen kunnen de wet overtreden (Psalm 89), maar de Zoon vangt de roede en de plagen voor hen op (2 Samuël 7). Precies dat beschrijft Jesaja 53: de schuld is van ons, maar de plagen vielen op Hem. De aanklacht (Psalm 89:30-32) treft de kinderen, het nageslacht van David en de koningen van Juda, die de wet verlaten hebben en rechtens de roede verdienen. De Plaatsvervanger (2 Samuël 7:14) is Davids grote Zoon, Die als wettige vertegenwoordiger van Zijn volk naar voren treedt en op Wie God de roede en de plagen laat neerkomen. De bevestiging (Jesaja 53:4-5) is het woord van de profeet die dit eeuwen tevoren in de geest ziet gebeuren.

"De scepter zal van Juda niet wijken"

Dat juist de grote Zoon van David deze plaatsvervanging op Zich nam, is geen toeval. Het zit in het geestelijke erfgoed van Zijn bloedlijn. David behoorde tot de stam van Juda, en eeuwen vóór David had stamvader Juda, voor de troon van Jozef in Egypte, het patroon al getekend. Toen Benjamin veroordeeld dreigde te worden, trad Juda naar voren:

Genesis 44:32-33: Want uw knecht is voor dezen jongeling borg bij mijn vader, zeggende: Zo ik hem tot u niet wederbreng, zo zal ik tegen mijn vader alle dagen gezondigd hebben! Nu dan, laat toch uw knecht voor dezen jongeling slaaf van mijn heer blijven, en laat den jongeling met zijn broederen optrekken!

Juda nam schuld en straf vrijwillig op zich, opdat zijn broer vrij zou uitgaan. Juist om die daad van plaatsvervanging beloofde God dat de scepter voor altijd in de stam van Juda zou blijven, en werd zelfs Jozefs droom dat zijn broers zich voor hem zouden buigen (Genesis 37) op Juda toegepast:

Genesis 49:8-10: Juda! gij zijt het, u zullen uw broeders loven; uw hand zal zijn op den nek uwer vijanden; voor u zullen zich uws vaders zonen nederbuigen. Juda is een leeuwenwelp! gij zijt van den roef opgeklommen, mijn zoon! Hij kromt zich, hij legt zich neder als een leeuw, en als een oude leeuw; wie zal hem doen opstaan? De scepter zal van Juda niet wijken, noch de

wetgever van tussen zijn voeten, totdat Silo komt, en Denzelven zullen de volken gehoorzaam zijn.

Koningschap en plaatsvervanging werden daar voorgoed aan elkaar gevoegd. Wanneer Jezus eeuwen later aan het kruis de roede en de plagen van Zijn volk draagt, doet Hij dat niet alleen als de grote Zoon van David, maar als de ware "Leeuw uit den stam van Juda" (Openbaring 5:5). Hij voltooide op Goddelijke schaal wat Zijn stamvader in Genesis begon. Daarom schreef Paulus:

Filippenzen 2:8-11: En in gedaante gevonden als een mens, heeft Hij Zichzelven vernederd, gehoorzaam geworden zijnde tot den dood, ja, den dood des kruises. Daarom heeft Hem ook God uitermate verhoogd, en heeft Hem een Naam gegeven, welke boven allen naam is; opdat in den Naam van Jezus zich zou buigen alle knie dergenen, die in den hemel, en die op de aarde, en die onder de aarde zijn; en alle tong zou belijden, dat Jezus Christus de Heere zij, tot heerlijkheid Gods des Vaders.

Hoe de Leeuw uit Juda en het Lam als plaatsvervangend offer in Jezus samenkomen, laat het visioen van Johannes zien:

Openbaring 5:5-6: En een van de ouderlingen zeide tot mij: Ween niet; zie, de Leeuw, Die uit den stam van Juda is, de Wortel Davids, heeft overwonnen, om het boek te openen, en zijn zeven zegelen open te breken. En ik zag, en ziet, in het midden van den troon, en van de vier dieren, en in het midden van de ouderlingen, een Lam, staande als geslacht, hebbende zeven hoornen, en zeven ogen; dewelke zijn de zeven geesten Gods, die uitgezonden zijn in alle landen.

Toen de volmaakte Zoon aan het kruis de zonden van de wereld droeg, met inbegrip van die van Zijn eigen volk en van de koningen uit Davids huis, werd de oude belofte tot in het kleinste bijzonder ingelost. Hij ontving de "mensentroede" in de Romeinse gesel en onderging de "plagen" in Zijn doorboorde handen en in de toorn van God. Wat in Davids dagen begon als waarschuwing aan de feilbare koningen uit zijn bloedlijn, bleek het script voor het offer van de ware Messias.

De identiteit van de Messias als "Zoon van God" is dus geen latere christelijke vinding, maar sinds de dagen van David het ankerpunt van de profetie. Dat werpt een huiveringwekkend licht op de Rotskoepel. Door in Arabische inscripties te ontkennen dat God een Zoon heeft, poogt dit bouwwerk op de plaats van de oude tempel het Davidische verbond, en daarmee Gods reddingsplan voor de wereld, uit te wissen. Maar het besluit staat:

Psalm 2:5-12: Dan zal Hij tot hen spreken in Zijn toorn, en in Zijn grimmigheid zal Hij hen verschrikken. Ik toch heb Mijn Koning gezalfd over Sion, den berg Mijner heiligheid. Ik zal van het besluit verhalen: de HEERE heeft tot Mij gezegd: Gij zijt Mijn Zoon, heden heb Ik U gegenereerd. Eis van Mij, en Ik zal de heidenen geven tot Uw erfdeel, en de einden der aarde tot Uw bezitting. Gij zult hen verpletteren met een ijzeren scepter; Gij zult hen in stukken slaan als een pottenbakkersvat. Nu dan, gij koningen, handelt verstandiglijk; laat u tuchtigen, gij rechters der aarde! Dient den HEERE met vreze, en verheugt u met beving. Kust den Zoon, opdat Hij niet toorne, en gij op den weg vergaat, wanneer Zijn toorn maar een weinig zou ontbranden. Welgelukzalig zijn allen, die op Hem betrouwen.

De scepter die in Genesis 49 door de borgtocht van Juda werd verworven, wordt in Psalm 2 de ijzeren scepter in de hand van de Zoon, waarmee Hij Zijn rechtmatig erfdeel opeist:

Fase	Schriftplaats	Kerntekst	Betekenis voor het koningschap
De belofte	Genesis 49:10	"De scepter zal van Juda niet wijken [...] totdat Silo komt"	De aanspraak op de troon wordt aan de stam van de borg, Juda, gegeven
Het besluit	Psalm 2:7, 9	"Gij zijt Mijn Zoon [...] Gij zult hen verpletteren met een ijzeren scepter"	De scepter van Juda wordt de scepter van de Zoon, Die de vijandige machten oordeelt
De vervulling	Openbaring 12:5	"een mannelijken zoon, die al de heidenen zou hoeden met een ijzeren roede"	Geboorte en verhoging van Jezus worden aan de scepterprofetie gekoppeld
De voleinding	Openbaring 19:15-16	"Hij zal hen hoeden met een ijzeren roede [...] Koning der koningen"	De Leeuw uit Juda oefent bij Zijn wederkomst de macht uit

Deze universele belofte voor de berg Moria vond haar vervulling in de Heere Jezus Christus. Hij brak de muren af, zoals de *soreg*, de stenen afscheiding op het tempelplein, die de heidenen buiten de voorhoven van God hielden. Paulus beschrijft die doorbraak:

Efeze 2:12-14: Dat gij in dien tijd waart zonder Christus, vervreemd van het burgerschap Israëls, en vreemdelingen van de verbonden der belofte, geen hoop hebbende, en zonder God in de wereld. Maar nu in Christus Jezus, zijt gij, die eertijds verre waart, nabij geworden door het bloed van Christus. Want Hij is onze vrede, Die deze beiden één gemaakt heeft, en den middelmuur des afscheidels gebroken hebbende.

1.2.9 De verwerping door de "bouwlieden"

Wanneer Jezus de tempel reinigt, doet Hij dat niet om de tempeldienst af te schaffen, maar om die terug te brengen tot het universele doel dat Salomo en Jesaja al hadden uitgesproken. Hij nam de gesel ter hand omdat de voorhof der heidenen tot een "moordenaarskuil" was gemaakt en de toegang voor de volken daarmee was versperd (Markus 11:17). De verwoesting van de tempel in het jaar 70 was dan ook niet in de eerste plaats het gevolg van een Nieuw Verbond dat het stenen huis overbodig maakte; zij was een oordeel over de geestelijke leiders, de "bouwlieden".

De overpriesters en Schriftgeleerden verwierpen de ware Hoeksteen. Jezus hield hun Psalm 118 voor: "De steen, dien de bouwlieden verworpen hadden, is tot een hoofd des hoeks geworden" (Mattheüs 21:42). Omdat zij "de tijd hunner bezoeking" niet kenden (Lukas 19:44) en de Messias lieten doden, sprak Hij het vonnis uit:

Mattheüs 23:38: Ziet, uw huis wordt u woest gelaten.

De heerlijkheid van God verliet het gebouw. Het was niet langer "Mijn huis" (Mattheüs 21:13) maar "uw huis", beroofd van het teken van Gods nabijheid, en het bleef geestelijk verlaten en woest achter. Jezus had de Samaritaanse vrouw geleerd dat de ure kwam waarin men noch op de Gerizim noch te Jeruzalem de Vader zou aanbidden, maar in geest en waarheid (Johannes 4:21-24). Toch leidde de weigering Hem als Messias te erkennen tot de zichtbare verwoesting van huis en land in het jaar 70.

Onder het Nieuwe Verbond is een aardse plaats niet langer nodig om door bloed verzoend te worden en tot Gods troon te naderen. De Hebreeënbrief juicht daarover:

Hebreeën 10:19-20: Dewijl wij dan, broeders, vrijmoedigheid hebben, om in te gaan in het heiligdom door het bloed van Jezus, op een versen en levenden weg, welken Hij ons ingewijd heeft door het voorhangsel, dat is, door Zijn vlees.

Dat neemt niet weg dat de berg Moria profetisch van betekenis blijft voor de tijd dat Jezus wederkomt om Zijn aardse heerschappij op te eisen. Zacharia ziet de Spruit als bouwer van de tempel en als Priester op de troon:

Zacharia 6:12-13: Ziet, een Man, Wiens naam is SPRUITE, Die zal uit Zijn plaats spruiten, en Hij zal des HEEREN tempel bouwen. Ja, Hij zal den tempel des HEEREN bouwen, en Hij zal het sieraad dragen, en Hij zal zitten, en heersen op Zijn troon; en Hij zal Priester zijn op Zijn troon; en de raad des vredes zal tussen die Beiden wezen.

In de tempelvisioenen van Ezechiël (hoofdstuk 40-48) keert de heerlijkheid van God naar de berg terug, en God noemt die plaats "de plaats van Mijn troon, en de plaats van de zolen Mijner voeten, waar Ik wonen zal in het midden der kinderen Israëls in eeuwigheid" (Ezechiël 43:7).

Omdat Israëls leiders de tijd van hun bezoeking misten, bleef het huis intussen woest. De woestheid waarover Jezus sprak, is niet alleen de afwezigheid van God. Zij is ook de leegte die na het jaar 70 op de berg ontstond en die, als elke leegte, om een bezetter vroeg.

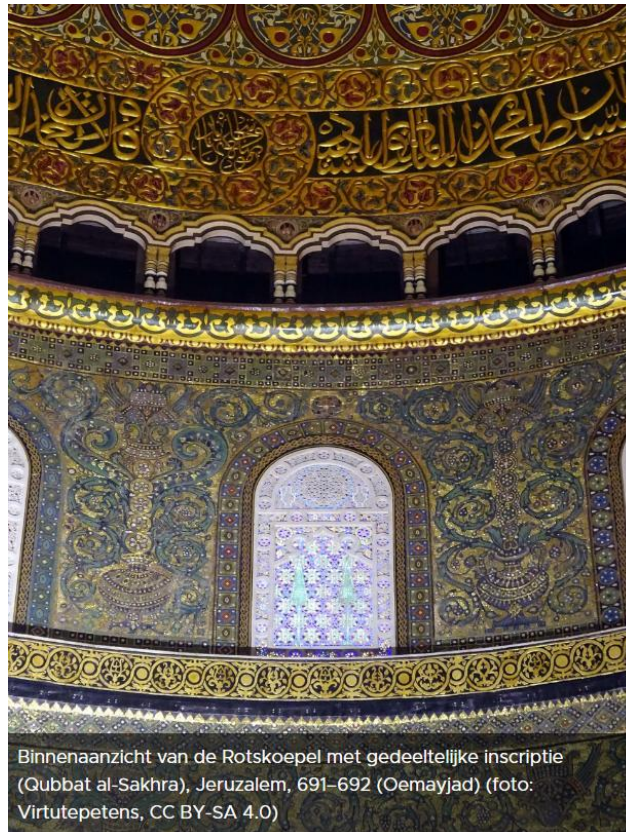
1.2.10 De verwoestende gruwel

Daniël 12:11-12: En van dien tijd af, dat het gedurig offer zal weggenomen, en de verwoestende gruwel zal gesteld zijn, zullen zijn duizend tweehonderd en negentig dagen. Welgelukzalig is hij, die verwacht en raakt tot duizend driehonderd vijf en dertig dagen.

Mattheüs 24:15: Wanneer gij dan zult zien den gruwel der verwoesting, waarvan gesproken is door Daniël, den profeet, staande in de heilige plaats; (die het leest, die merke daarop!)

Tussen het vonnis van Mattheüs 23 en de gruwel van Mattheüs 24 bestaat een taalkundig verband. In de Griekse tekst van Daniël en in de woorden van Jezus heet de gruwel *bdelygma tès erèmòseòs*, "gruwel der verwoesting". Het woord *erèmòsis* (verwoesting, verlatenheid) heeft dezelfde stam als *erèmos*, het woord waarmee Jezus in Mattheüs 23:38 zegt dat het huis "woest" wordt gelaten. Jezus zegt: uw huis wordt u *erèmos* gelaten. Daniël zegt: de gruwel wordt gesteld waar *erèmòsis* is. **De gruwel vult dus precies de leegte die door de verwerping van de Hoeksteen was ontstaan; hij kon alleen ontstaan omdat de plaats woest was gelaten.**

In 691/692 werd die leegte gevuld door een bouwwerk dat de verwerping van de Zoon in steen en goud vereeuwigde: de Rotskoepel. Het gebouw houdt miljoenen, vooral in de islamitische wereld, af van de kennis van de Vader in de waarheid van de Zoon. Dat is mede het historische gevolg van de Joodse weigering om Jezus te erkennen.

Binnenaanzicht van de Rotskoepel met een deel van de inscriptie (foto: Virtutepetens, CC BY-SA 4.0).

Wat de Rotskoepel onderscheidt van elke eerdere gruwel op deze plaats, zoals de Romeinse veldtekens die in het jaar 70 op het tempelplein werden geëerd,²⁰ is haar theologische inhoud. De Romeinse standaarden stonden er kort; de Rotskoepel staat er als blijvende, in goud gebeitelde ontkenning. Heidense afgoden waren stomme beelden; de Rotskoepel is een sprekend monument. Dat er 240 meter tekst nodig was om juist op de plaats waar Abraham de berg naar het komende Lam noemde, te verklaren dat God geen Zoon heeft, is een veelzeggend bewijsstuk dat de bedoeling van het gebouw verradt:

*Genesis 22:14: En Abraham noemde den naam van die plaats: De HEERE zal het voorzien!
Waarom heden ten dage gezegd wordt: Op den berg des HEEREN zal het voorzien worden!*

Er is nog een reden waarom deze ontkenning zo zwaar weegt: hoe heftiger iets ontkend wordt, hoe werkelijker de aanwezigheid van wat men ontkent. De Rotskoepel is in die zin de negatieve afdruk van de Heere Jezus op de berg Moria. Waar de Zoon is weggedrukt, vult de inscriptie de leegte met Zijn ontkenning. Binnen de Goddelijke aardrijkskunde is er geen heiliger plek dan de top van deze berg: het altaar waar Abraham de naam "De HEERE zal erin voorzien" gaf, de dorsvloer van Arauna, het heilige der heiligen van de tempel. Dit is de plaats waarvan Jezus zei: "de gruwel der verwoesting, staande in de heilige plaats."

Wat betekent "verwoesting" hier werkelijk? Verwoesting is meer dan puin. Het is het wegnemen van Gods reddingsplan, waardoor de mens verlaten en geestelijk verwoest achterblijft. De apostel Johannes omschreef die geestelijke verwoesting nauwkeurig:

²⁰ Flavius Josephus, *De Joodse Oorlog* VI 6,1 (316): na de brand van het heiligdom brachten de Romeinen hun veldtekens naar het tempelplein, offerden ervoor en riepen Titus tot imperator uit.

1 Johannes 2:22: Wie is de leugenaar, dan die loochent, dat Jezus de Christus is? Deze is de antichrist, die den Vader en den Zoon loochent.

Wat de apostel op perkament schreef, is op de berg Moria in bouwkunst gegoten. Nadat Israël rond het jaar 30 weigerde haar eigen Priester-Koning te erkennen, ontstond een geestelijk vacuüm. De tragedie van het Joodse volk is dat die weigering zes eeuwen later door de islam onder woorden werd gebracht, in gouden letters werd opgetekend en als een blijvende, "staande" gruwel boven hun heiligste Rots werd geplaatst: het monumentale eindstation van het afwijzen van de Zoon.

De inscriptie van 240 meter bevindt zich niet op de buitenmuur, maar op de binnenste arcade, de achthoekige rij pijlers en zuilen die het dichtst bij de Rots staat. Op de buitenzijde van die arcade, naar de buitenmuur gekeerd, staat dat God geen deelgenoot en geen zoon heeft, met de naam van de bouwer en het bouwjaar. Op de binnenzijde, naar de Rots gekeerd, staan de scherpste teksten: over de volstreekte eenheid van God, tegen het "drie" van de christenen, en over Jezus als slechts een boodschapper. Op de werkelijke buitenkant van het gebouw, de gevel die men vanaf het plein ziet, staan eveneens inscripties, maar die zijn van veel latere datum. Zij stammen grotendeels van de grote restauratie onder de Ottomaanse sultan Suleiman de Prachtige (omstreeks 1545-1552), die de verweerde buitenmozaïeken door de bekende blauw-witte tegels verving; de doorlopende band bovenlangs de achthoek bevat het begin van Soera 36 (*Ya Sin*), en ook op de trommel staan Koranverzen uit later tijd.²¹ Aan de buitenkant klinkt de geloofsbelijdenis ("Er is geen god dan God, en Mohammed is Zijn boodschapper") als een overwinningsskreet: de berg is veroverd op Jodendom en christendom.

Het diepste gif zit echter binnen. Daar staat herhaaldelijk de formule *la ilaha illa Allah wahdahu la sharika lahu*: "Er is geen god dan God alleen, zonder deelgenoot." Voor een buitenstaander klinkt dat als vrome monotheïstische lofprijzing. In de samenhang van de Rotskoepel is het een gerichte aanval op de identiteit van Jezus Christus als de Zoon van God, en daarmee op Gods reddingsplan voor de mens.

Een christen die meent dat de "gruwel der verwoesting" nog in de toekomst ligt, en bijvoorbeeld wacht op een politieke dictator die een beeld of een varken op een altaar zet, mist de ernst van wat Johannes onderwees. Johannes omschrijft de hoogste vorm van goddeloosheid niet als een politieke dictatuur of een lichamelijke afgoderij, maar als een theologische loochening:

1 Johannes 4:3: En alle geest, die niet belijdt, dat Jezus Christus in het vlees gekomen is, die is uit God niet; maar dit is de geest van den antichrist, welken geest gij gehoord hebt, dat komen zal, en is nu alrede in de wereld.

Een stenen afgodsbeeld ontkent slechts de onzichtbaarheid van God. De theologie die in de Rotskoepel is gebeiteld, ontkent het hart van God: dat Jezus Christus in het vlees gekomen is. Zij verspert de weg tot behoud. Daarom kan er, historisch en theologisch, geen grotere gruwel komen dan die welke al in het hart van Jeruzalem staat. Wie wacht op iets dat nog antichristelijker is, onderschat wat het betekent het bloed van het Nieuwe Verbond onnodig te verklaren. De verwoesting is geen toekomstige theorie; zij is de zichtbare, met goud overtrokken werkelijkheid van onze tijd.

²¹ Oleg Grabar, *The Dome of the Rock*, Cambridge (Mass.) 2006, blz. 159-175 (de Ottomaanse en latere herstellingen); zie ook het overzicht op <https://smarthistory.org/the-dome-of-the-rock-qubbat-al-sakhra/>.

1.2.11 Vervalsing tegenover uitwissing: de diepste gruwel

Mattheüs 24:23-24: Alsdan, zo iemand tot ulieden zal zeggen: Ziet, hier is de Christus, of daar, geloofd het niet. Want er zullen valse christussen en valse profeten opstaan, en zullen grote tekenen en wonderheden doen, alzo dat zij (indien het mogelijk ware) ook de uitverkorenen zouden verleiden.

Om de ernst van de theologische verwoesting op de berg Moria te verstaan, moet men Bijbels onderscheid maken tussen een valse messias en de geest van de antichrist. Wanneer in de geschiedenis een valse messias opstaat, zoals Jezus in Mattheüs 24 voorzegt, gaat het om misleiding door vervalsing. Zo'n valse messias erkent in elk geval dat er een beloofde Redder nodig is; hij eist alleen ten onrechte die titel voor zichzelf op. Een vervalsing bewijst altijd het bestaan en de waarde van het origineel.

De theologie die in goud op de berg Moria staat, is geen vervalsing. Zij is een uitwissing. Zij erkent geen valse messias, maar verklaart dat de ware Messias, als Gods Zoon en als het bloedende Lam, onmogelijk en onnodig is. Zij ontkent niet slechts een profetie; zij snijdt het reddende hart uit de Godheid en maakt van God een afstandelijke, ongenaakbare eenheid (*yachid*) Die Zich niet verwaardigt om in het stof en het bloed van Zijn schepping af te dalen om de mens van zonde en schuld te verlossen. Hierin ligt de ernst waarvoor Johannes waarschuwt. Jezus Zelf sprak over de stad die Hem, de Zoon, in haar midden had gehad en Hem verwierp:

Mattheüs 11:24: Doch Ik zeg u, dat het den lande van Sodom verdragelijker zal zijn in den dag des oordeels, dan u.

Er is geen zonde verwoestender en geen gruwel groter dan het stelselmatige en monumentale afwijzen van het enige bloed dat de wereld kan redden. De Rotskoepel, en haar instandhouding, is daarmee een oorlogsverklaring aan het gekomen Lam, naar Wie Abraham uitzag toen hij deze berg *JHWH Jireh* noemde. Dat de inscriptie juist op die plaats de kern van Gods voorzienigheid aanvalt, is van een duistere, profetische diepte. Laten wij de teksten zelf lezen.

1.3 De volledige tekst op de arcade in de koepel

De inscriptie op de binnenste arcade is de oudste en langste tekst van het gebouw en is in wetenschappelijke uitgaven volledig ontcijferd.²² Zij loopt in gouden Kufische letters op een band van blauw mozaïek rond de acht zijden van de arcade, aan de buitenzijde tegen de wijzers van de klok in, beginnend op het zuiden. De weergave hieronder volgt die volgorde; de Koranplaatsen staan tussen haakjes.

²² Christel Kessler, "'Abd al-Malik's Inscription in the Dome of the Rock: A Reconsideration", *Journal of the Royal Asiatic Society* 102 (1970), blz. 2-14; Grabar, *The Dome of the Rock*, blz. 91-97. De Nederlandse weergave is van de auteur, gecontroleerd aan de Engelse vertalingen op <https://ntbc.wordpress.com/inscriptions-about-jesus-on-islams-dome-of-the-rock-jerusalem/> en <https://squarekufic.com/2014/09/12/the-dome-of-the-rock-reading-its-iconographic-project/>.

Maquette van de Rotskoepel in doorsnede; de binnenste arcade, rondom de Rots, draagt de inscriptie.

De buitenzijde van de arcade, naar de buitenmuur gekeerd, luidt:

Zuid: In de naam van God, de Barmhartige, de Genadevolle. Er is geen god dan God alleen, zonder deelgenoot. Zeg: Hij is God, de Ene; God, de Eeuwige; Hij heeft niet verwekt en is niet verwekt, en niemand is aan Hem gelijk (Soera 112). Mohammed is Gods boodschapper, moge God hem zegenen.

Zuidwest: In de naam van God, de Barmhartige, de Genadevolle. Er is geen god dan God alleen, zonder deelgenoot. Mohammed is Gods boodschapper. God en Zijn engelen zenden zegeningen over de Profeet.

West: O gij die gelooft, zendt zegeningen over hem en groet hem met eerbied (Soera 33:56). In de naam van God, de Barmhartige, de Genadevolle. Er is geen god dan God alleen. Lof zij ...

Noordwest: ... God, Die geen zoon heeft aangenomen en Die geen deelgenoot in de heerschappij heeft, noch een beschermer uit zwakheid. Verheerlijk Hem ten zeerste (Soera 17:111). Mohammed is Gods boodschapper.

Noord: Moge God, Zijn engelen en Zijn boodschappers hem zegenen en hem vrede en genade schenken. In de naam van God, de Barmhartige, de Genadevolle. Er is geen god dan God alleen, zonder deelgenoot.

Noordoost: Hem behoort de heerschappij en Hem behoort alle lof. Hij geeft leven en Hij doet sterven; Hij is machtig over alle dingen (Soera 64:1; 57:2). Mohammed is Gods boodschapper, moge God hem zegenen en zijn voorspraak op de dag der opstanding voor zijn gemeenschap aanvaarden.

Oost: In de naam van God, de Barmhartige, de Genadevolle. Er is geen god dan God alleen, zonder deelgenoot. Mohammed is Gods boodschapper, moge God hem zegenen. Deze koepel is gebouwd door de dienaar van God ...

Zuidoost: ... Abd al-Malik, bevelhebber der gelovigen, in het jaar tweeënzeventig. Moge God het van hem aanvaarden en tevreden met hem zijn. Amen. Heer der werelden. Lof zij God.

Deze buitenzijde spreekt in de eerste plaats over de eenheid van God zonder deelgenoot en over Mohammed, en sluit af met de naam van de bouwer en het jaar. De binnenzijde van de arcade, naar de Rots gekeerd, richt zich uitdrukkelijk tot de "mensen van het Boek", de Joden en de christenen, en gaat over Jezus:

Zuid: In de naam van God, de Barmhartige, de Genadevolle. Er is geen god dan God alleen, zonder deelgenoot. Hem behoort de heerschappij en Hem behoort alle lof. Hij geeft leven en Hij doet sterven; Hij is machtig over alle dingen. Mohammed is Gods dienaar en Zijn boodschapper.

Zuidoost: God en Zijn engelen zenden zegeningen over de Profeet. O gij die gelooft, zendt zegeningen over hem en groet hem met eerbied. Moge God hem zegenen en hem vrede en barmhartigheid schenken. O mensen van het Boek, overschrijdt de grenzen van uw godsdienst niet ...

Oost: ... en zegt over God niets dan de waarheid. De Messias Jezus, de zoon van Maria, was slechts Gods boodschapper, Zijn woord dat Hij aan Maria toevertrouwde, en een geest van Hem. Gelooft dus in God en Zijn boodschappers, en zegt niet "drie". Houdt op ...

Noordoost: ... dat is beter voor u. God is één God. Het is verre van Zijn verheven majesteit dat Hij een zoon zou hebben. Hem behoort al wat in de hemelen en op de aarde is, en God volstaat als ... (Soera 4:171).

Noord: ... De Messias zal niet versmaden Gods dienaar te zijn, noch de engelen die dicht bij Hem staan. Wie Zijn dienst versmaadt en hoogmoedig is, Hij zal hen allen tot Zich verzamelen (Soera 4:172). O God, zegen Uw boodschapper en dienaar Jezus ...

Noordwest: ... de zoon van Maria. Vrede zij met hem op de dag dat hij geboren werd, op de dag dat hij sterft en op de dag dat hij levend wordt opgewekt. Dat is Jezus, de zoon van Maria, een woord van waarheid, waarover zij twisten. Het past God niet een zoon aan te nemen. Eer zij Hem ... (Soera 19:33-35).

West: ... Wanneer Hij iets besluit, zegt Hij er slechts tegen: "Wees", en het is (Soera 19:35). God is mijn Heer en uw Heer; dient Hem dus. Dit is een recht pad (Soera 19:36). God getuigt dat er geen god is dan Hij, en ook de engelen en zij die kennis bezitten, standvastig in gerechtigheid. Er is geen god dan Hij ...

Zuidwest: ... de Machtige, de Wijze (Soera 3:18). De godsdienst bij God is de islam. Zij aan wie het Boek was gegeven, werden het pas oneens nadat de kennis tot hen gekomen was, uit onderlinge naijver. Wie niet gelooft in Gods tekenen: God is snel in het afrekenen (Soera 3:19).

De inscriptie aan de binnenzijde van de arcade: Omajjadisch mozaïek uit 72 AH.

Twee Arabische uitdrukkingen in deze tekst verdienen een toelichting. "Zegt niet drie" (*la taqulu thalatha*) is de rechtstreekse afwijzing van de belijdenis van Vader, Zoon en Heilige Geest. En waar de vertaling "Het is verre van Zijn verheven majesteit dat Hij een zoon zou hebben" geeft, staat in het Arabisch *subhanahu an yakuna lahu walad*: God zij te heilig en te verheven om een zoon te hebben. *Subhanahu* is een uitroep van afschuw; het Zoonschap wordt niet alleen ontkend, maar als een verlaging van God verworpen.

Deze teksten vormen de theologische belichaming van de geest van de antichrist, die volgens Johannes juist gekenmerkt wordt door het loochenen van de Vader én de Zoon (1 Johannes 2:22).

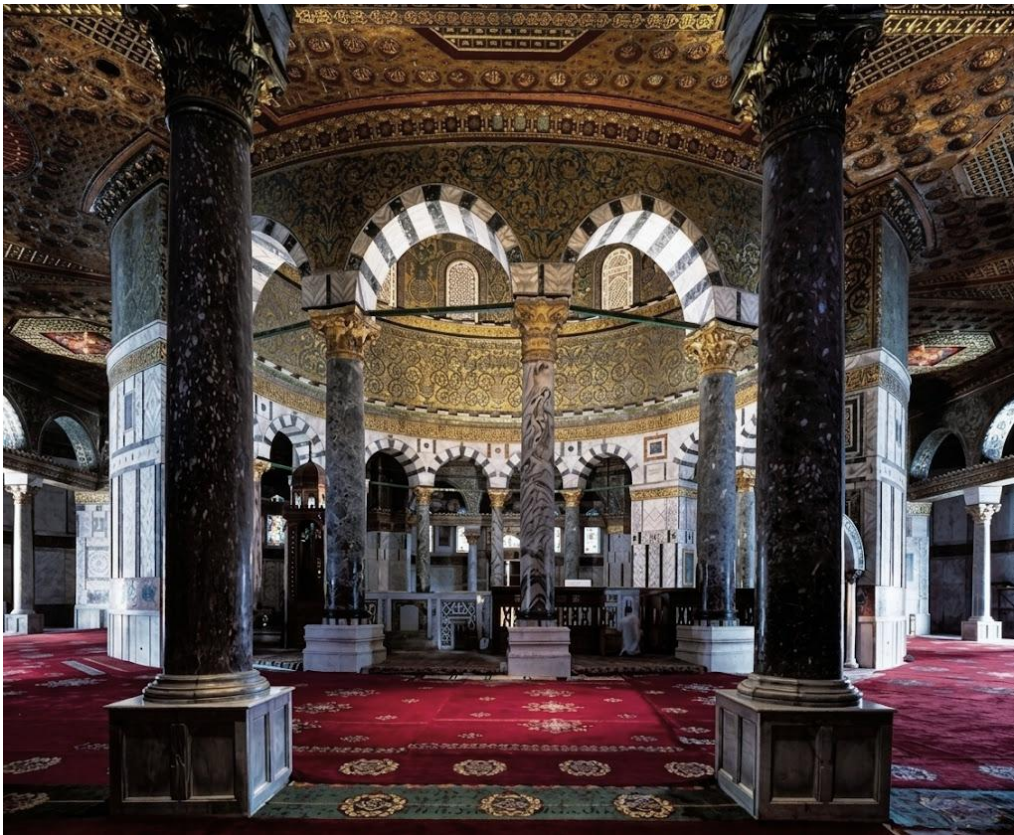
In het jaar 216 van de hidjra (831 n.Chr.) liet de Abbasidische kalief al-Ma'moen de naam van de bouwer uit de inscriptie weghakken en door zijn eigen naam vervangen, om de eer van het gebouw op te eisen. Het bouwjaar liet hij staan, en daaraan hebben de geleerden de vervalsing dadelijk herkend: al-Ma'moen regeerde niet in het jaar 72.²³ Zo bleef het tijdstempel, 72 van de hidjra, onuitwisbaar bewaard, terwijl de naam van de vervalser er nog altijd in staat.

In de trommel van de koepel, de ring waarop de gouden koepel rust, staat een inscriptie die het *Ayat al-Koersi* bevat, het "Troonvers" uit Soera 2:255, dat door moslims als het krachtigste vers van de Koran wordt beschouwd.²⁴ De tekst in de trommel is in later eeuwen bij herstellingen vernieuwd, maar haar inhoud is oud. Het Troonvers verklaart dat de troon van God de hemelen en de aarde omvat, waarna de band vervolgt: "Er is geen god dan God alleen, Hij heeft geen deelgenoot ... Voorwaar, de godsdienst

²³ Kessler, "Abd al-Malik's Inscription", blz. 3-4; Grabar, *The Dome of the Rock*, blz. 93. De koperen platen boven de noord- en oostpoort dragen de naam van al-Ma'moen en het jaar 216 van de hidjra; de vervanging van de naam in de arcade wordt daarmee in verband gebracht.

²⁴ Sahih al-Boechari, hadith 2311, en Sahih Moeslim, hadith 810, waar het Troonvers als het grootste vers van de Koran wordt genoemd.

bij God is de islam." Wie in dit gebouw staat en recht omhoog kijkt, leest juist boven de Rots dit Troonvers.

Het inwendige van de Rotskoepel.

Hoe zwaar dat weegt, blijkt uit Gods eigen woorden. In Ezechiël 43:7 noemt de God van Israël deze berg "de plaats van Mijn troon, en de plaats van de zolen Mijner voeten". Door het Troonvers precies daar te plaatsen, verklaart de inscriptie dat de troon van de Schepper wordt ingenomen door een godheid die de Zoon loochent. Dat is een frontale oorlog tegen het getuigenis van de Vader Zelf:

Mattheüs 3:16-17: En Jezus, gedoopt zijnde, is terstond opgeklommen uit het water; en ziet, de hemelen werden Hem geopend, en hij zag den Geest Gods nederdalen, gelijk een duive, en op Hem komen. En ziet, een stem uit de hemelen, zeggende: Deze is Mijn Zoon, Mijn Geliefde, in Denwelken Ik Mijn welbehagen heb!

Zolang deze teksten er staan, werkt het bouwwerk als een geestelijke blokkade. Het verhindert de volken, de islamitische wereld daaronder begrepen, om de Vader te leren kennen, want "staande in de heilige plaats" ontkent het de enige weg die Gods Woord de mens aanwijst: "Niemand komt tot den Vader, dan door Mij" (Johannes 14:6).

De huidige staat van de berg Moria getuigt bovendien, veelal onbewust, van een duistere overeenstemming tussen het Jodendom en de islam. Hoe fel zij politiek en godsdienstig tegenover elkaar staan, op deze heiligste plaats ontmoeten zij elkaar in één gezamenlijke ontkenning: de afwijzing van Jezus als de Zoon van God.

Het Woord en het huis

De geschiedenis van het oordeel op Moria begon met het vonnis dat Jezus over de tempel uitsprak. Omdat de bouwlieden de Hoeksteen verwierpen en Hem ter dood veroordeelden vanwege Zijn aanspraak de Zoon van God te zijn (Lukas 22:70-71), werd het geestelijke fundament onder de stenen tempel weggeslagen. Gods Zoon en de tempel mogen namelijk nooit als twee gescheiden werkelijkheden worden gezien. Het was Gods Woord dat de wereld schiep (Johannes 1:1-3), dat Mozes de wet gaf, en dat David het ontwerp van de tempel ingaf:

1 Kronieken 28:19: Dit alles heeft men mij, zeide David, bij geschrift te verstaan gegeven van de hand des HEEREN, te weten al de werken dezes voorbeelds.

Ditzelfde Woord sprak door Haggai tot Zerubbabel, toen de bouwers weenden omdat de herbouwde tempel in niets leek op de heerlijkheid van Salomo's tempel:

Haggai 2:8, 10: Ja, Ik zal al de heidenen doen beven, en zij zullen komen tot den Wens aller heidenen, en Ik zal dit huis met heerlijkheid vervullen, zegt de HEERE der heirscharen. [...] De heerlijkheid van dit laatste huis zal groter worden, dan van het eerste, zegt de HEERE der heirscharen; en in deze plaats zal Ik vrede geven.

Door dat Woord waren tabernakel en tempel onderwezen. Hun inrichting, eredienst en bloedige offers waren schaduwen die wezen naar de Eniggeborene van de Vader. Datzelfde Woord is vlees geworden en heeft gewandeld en gesproken in diezelfde tempel van Zerubbabel, die door Herodes was uitgebreid:

Johannes 1:14: En het Woord is vlees geworden, en heeft onder ons gewoond (en wij hebben Zijn heerlijkheid aanschouwd, een heerlijkheid als des Eniggeborenen van den Vader), vol van genade en waarheid.

Door de Zoon te verwerpen, ondergroeven de geestelijke leiders de enige bestaansreden van de tempel. Alles in het huis wees naar Jezus; daarom kon Hij Zichzelf in de plaats van de tempel stellen. Hij was het ware offer en de ware Hogepriester, en Hij sprak: "Breekt dezen tempel af, en in drie dagen zal Ik denzelven oprichten" (Johannes 2:19). Wie Hem verwierp, verwierp het kloppende hart van het huis, en dat leidde onherroepelijk tot de verwoesting. Jezus verbond het "woest laten" van het huis dan ook aan de voorwaarde dat men Hem eerst als de Gezondene zal erkennen:

Lukas 13:35: Ziet, uw huis wordt ulieden woest gelaten. En voorwaar, Ik zeg u, dat gij Mij niet zult zien, totdat de tijd zal gekomen zijn, als gij zult zeggen: Gezegend is Hij, Die komt in den Naam des Heeren!

Legt men de Rotskoepel naast de tempel die op diezelfde plaats stond, dan is het contrast volledig:

	Tempel van Zerubbabel	Rotskoepel
Doel	Vorbereiding op de komst van de Zoon	Ontkenning van het Zoonschap van Jezus
Geestelijke houding	Wachten op de Wens aller heidenen	Blokkade voor de Wens aller heidenen
Fundament	Het Woord dat vlees zou worden	Een tekst die zegt dat God geen Zoon heeft

Het huis dat op de Zoon wachtte, is vervangen door een huis dat de Zoon ontkent; dat is, in de meest letterlijke zin, de gruwel die staat waar zij niet staan mag.

2. De verwoesting van Jeruzalem door Titus in het jaar 70

Toen de Romeinse legioenen onder Titus de stad innamen, ging de tempel in vlammen op. Josephus, die de belegering als ooggetuige meemaakte, beschrijft hoe het vuur ondanks het bevel van Titus het heiligdom greep, hoe de soldaten plunderden en hoe daarna stad en heiligdom tot op de grond werden afgebroken.²⁵ Deze volledige verwoesting schiep de leegte, de *erèmosis*, die nodig was om ruimte te maken voor de latere gruwel. Zonder het jaar 70 was er in 691/692 geen lege plaats voor de Rotskoepel geweest.

Daniël 12:11-12: En van dien tijd af, dat het gedurig offer zal weggenomen, en de verwoestende gruwel zal gesteld zijn, zullen zijn duizend tweehonderd en negentig dagen. Welgelukzalig is hij, die verwacht en raakt tot duizend driehonderd vijf en dertig dagen.

Daniël noemt het ophouden van het dagelijkse offer in één adem met het gevolg daarvan: de gruwel. In het jaar 70 hield de offerdienst voorgoed op. Dat was geen onderbreking, maar het einde van een tijdperk. Omdat de bouwlieden het Lam Gods hadden verworpen, stond God niet langer toe dat de schaduwdienst van de dierenoffers op deze plaats doorging. Het jaar 70 is daarmee het begin van de ballingschap van de berg Moria, die pas eindigt wanneer de Spruit de tempel herstelt.

Titus liet na de verwoesting de drie grote torens van Herodes en een deel van de westelijke stadsmuur staan, als onderkomen voor het garnizoen en als getuigenis van de sterkte van de stad die hij toch had overwonnen.²⁶ Van zijn overwinning genoot hij kort: hij werd in 79 keizer en stierf in 81, eenenveertig jaar oud.²⁷ Zijn jongere broer en opvolger Domitianus liet kort daarna de beroemde triomfboog voor hem oprichten.

De Boog van Titus in Rome is een van de sprekendste getuigen van de geschiedenis van de berg Moria. Op het reliëf aan de binnenzijde dragen Romeinse soldaten de schatten van de tempel in triomftocht door de stad. Het meest in het oog springt de menora, de zevenarmige gouden kandelaar, in de Schrift het teken van het licht van Gods tegenwoordigheid. Dat dit heilige voorwerp door heidense soldaten werd weggevoerd, is de zichtbare bevestiging van Jezus' woord "uw huis wordt u woest gelaten": het licht was, letterlijk en geestelijk, uit het huis vertrokken. Naast de menora zijn de tafel der toonbroden en de zilveren trompetten afgebeeld. Alles wat diende om God op Moria te eren, werd naar een heidense hoofdstad afgevoerd.²⁸

²⁵Flavius Josephus, *De Joodse Oorlog* VI 4,5-7 (250-266) over de brand; VII 1,1 (1-4) over de slechting van stad en tempel.

²⁶Josephus, *De Joodse Oorlog* VII 1,1 (1-2): de torens Hippicus, Phasaël en Mariamne en het westelijke deel van de stadsmuur bleven staan. Dat de westelijke steunmuur van het tempelplateau (de Klaagmuur) bewaard bleef, is aan haar massa te danken, niet aan een bevel van Titus.

²⁷Suetonius, *Titus* 11; Cassius Dio, *Romeinse geschiedenis* 66,26.

²⁸Josephus beschrijft de triomftocht met de tafel en de kandelaar in *De Joodse Oorlog* VII 5,5 (148-150). Over de kleuren en de reliëfs van de boog: <https://www.biblicalarchaeology.org/daily/archaeology-today/cultural-heritage/true-colors-the-arch-of-titus/>.

De Boog van Titus te Rome.

Het reliëf aan de binnenzijde van de boog: de tempelschatten in de triomftocht.

2.1 De waarschuwing en de ontsnapping naar Pella

Dat God Zijn volgelingen niet aan deze verwoesting overgaf, was vier jaar eerder al gebleken. In de herfst van 66 rukte de Syrische landvoogd Cestius Gallus met het Twaalfde Legioen tegen Jeruzalem op, omsingelde de stad en drong tot in de buitenwijken door. De opstandelingen stonden op het punt zich over te geven, en toen gebeurde wat Josephus zelf onverklaarbaar noemt:

Zonder enige reden trok Cestius zijn troepen terug, gaf de hoop op, hoewel hem niets was tegengevallen, en verliet tegen alle verwachting in de stad.²⁹

Voor de christenen in Jeruzalem was dit de ontsnappingsroute. Jezus had gewaarschuwd:

Lukas 21:20-21: Maar wanneer gij zien zult, dat Jeruzalem van heirlegers omsingeld wordt, zo weet alsdan, dat haar verwoesting nabij gekomen is. Alsdan die in Judea zijn, dat zij vlieden naar de bergen.

De legioenen van Gallus droegen hun veldtekens met de afbeeldingen van de keizer en van Romeinse goden; daarmee stond de heidense gruwel in de voorhoven van de stad. Door de plotselinge en militair onbegrijpelijke terugtocht ontstond een kort tijdsbestek waarin de wegen open lagen. Terwijl de opstandelingen de wegtrekkende Gallus achtervolgden en een voorbarige overwinning vierden, verlieten de christenen de stad en weken zij uit naar Pella in het Overjordaanse. Eusebius heeft dat vastgelegd:

Het volk van de gemeente te Jeruzalem had door een openbaring, vóór de oorlog aan waardige mannen gegeven, het bevel ontvangen de stad te verlaten en in een stad van Perea te wonen, Pella genaamd.³⁰

Toen de Romeinen in het jaar 70 onder Titus terugkeerden, was er geen weg meer terug; de stad werd met een belegeringsmuur afgesloten en het lot van de achtergeblevenen was bezegeld.

Van Joodse tempel naar Romeinse afgodentempel

Terwijl de christenen in Pella de profetische betekenis van de gebeurtenissen verstonden, legde Rome de verwoesting vast in de Boog van Titus. Voor de Romeinen was dit het bewijs dat hun goden machtiger waren dan de God van Israël. De boog markeert de overgang van de Joodse bouwlieden, die de Hoeksteen zojuist hadden verworpen, naar de heidense overheersing van de heilige plaats.

Na de verwoesting bleef de berg tientallen jaren een puinhoop. Keizer Hadrianus bezocht Jeruzalem in 130 en kondigde aan van de stad een Romeinse kolonie te maken, Aelia Capitolina. Volgens Cassius Dio liet hij "op de plaats van de tempel van God" een tempel voor Jupiter oprichten, en hij noemt dat als de aanleiding tot de opstand van Bar Kochba (132-135).³¹ Of dit heiligdom werkelijk op het tempelplateau stond, is onder de geleerden omstreden; kerkvader Hiëronymus vermeldt in de vierde eeuw een ruitersstandbeeld van Hadrianus op de plaats van het heilige der heiligen, en in dat licht lezen sommigen zelfs Mattheüs 24:15.³² Voor de Joden was het in elk geval een onverdraaglijke gruwel: een heidense god op de berg Moria. De opstandelingen hielden de stad enige tijd, maar tot een herstel van de tempeldienst kwam het niet. Nadat Hadrianus de opstand bloedig had neergeslagen, voltooide hij zijn plan. Om de vernedering af te maken, verdween de naam Judea van de kaart en werd de provincie Syria Palaestina genoemd.

De bewuste woestheid

²⁹Josephus, *De Joodse Oorlog* II 19,7 (540); vertaling van de auteur.

³⁰Eusebius, *Kerkgeschiedenis* III 5,3; vergelijk Epiphanius, *Panarion* 29,7,7-8. Josephus zelf vermeldt de vlucht naar Pella niet.

³¹Cassius Dio, *Romeinse geschiedenis* 69,12,1-2.

³²Hiëronymus, *Commentaar op Mattheüs*, bij 24:15, en *Commentaar op Jesaja*, bij 2:9. Voor het geleerde geschil over de plaats van Hadrianus' heiligdom: Yaron Z. Eliav, *God's Mountain: The Temple Mount in Time, Place, and Memory*, Baltimore 2005, hoofdstuk 3, die betoogt dat het tempelplateau buiten de Romeinse stad bleef liggen.

Wat Hadrianus op de berg had opgericht, was vergankelijk. Nadat Constantijn het christendom had toegelaten en het Concilie van Nicea (325) had plaatsgevonden, begon in het gehele rijk de afbraak van heidense heiligdommen, en Jeruzalem werd een christelijke, Byzantijnse stad. Onder Theodosius I, die het christendom tot staatsgodsdienst verhief (380), werden heidense praktijken streng verboden; in die tijd verdwenen ook de laatste resten van de Romeinse cultus in Jeruzalem.³³

Hoogst opmerkelijk is wat de Byzantijnen daarna deden, of liever: nalieten. In plaats van op het tempelplateau een grote kerk te bouwen, zoals zij dat op Golgotha en op de Olijfberg deden, lieten zij de berg Moria nadrukkelijk leeg. De pelgrim van Bordeaux, die de stad in 333 bezocht, zag op het plateau nog slechts twee beelden van Hadrianus en een "doorboorde steen" waar de Joden eenmaal per jaar kwamen rouwen.³⁴ Dat was een bewuste theologische keuze. Men wilde de wereld tonen dat het woord van Jezus, "er zal geen steen op den anderen gelaten worden", letterlijk en blijvend waar was. De berg werd zelfs als stortplaats gebruikt, om Gods oordeel over het Jodendom te onderstrepen. Daarin liggen ook wortels van een eeuwenoud christelijk antisemitisme, dat op oude kathedralen nog zichtbaar is in de beelden van de zegevierende Ecclesia tegenover de geblinddoekte Synagoga en in de Judensau.

Zo was het toneel, na eeuwen van oordeel, afbraak en afval, geestelijk en lichamelijk leeggemaakt voor de gruwel die komen zou.

2.2 De opmerkelijke geschiedenis van Julianus de Afvallige (331-363)

Tussen de Byzantijnse overheersing en het begin van de islamitische overheersing van Jeruzalem in de zevende eeuw vond nog één tussenspel plaats dat voor deze studie van groot gewicht is.

Julianus (331-363) was de laatste keizer uit het huis van Constantijn. Christelijk opgevoed, keerde hij zich openlijk van het christendom af zodra hij de troon besteeg; vandaar zijn bijnaam "de Afvallige". In het begin van 363 gaf hij de Joden toestemming hun tempel te herbouwen. Dat was geen weldadigheid, maar een gerichte zet om de christelijke profetie, en in het bijzonder het woord van Jezus dat de tempel verwoest zou blijven, in het openbaar te ontkrachten. Men begon vol goede moed met de voorbereidingen en het aanvoeren van materiaal. Het werk werd echter plotseling en gewelddadig gestopt door een aardbeving en door vuur dat uit de fundamenteën kwam.

Gregorius van Nazianze (ca. 330-390), tijdgenoot van de keizer, schreef er kort na Julianus' dood over in zijn tweede rede tegen hem:

*Hij riep de Joden bijeen en spoorde hen aan hun vaderlijke tempel en de offers weer op te richten; niet om hen te bevoordelen, maar om door hen de christenen te bestrijden en de Goddelijke voorziening van onze Verlosser, dat de tempel niet hersteld zou worden, teniet te doen. [...] Toen zij, door de keizer aangemoedigd, met grote ijver en in groten getale aan het werk waren gegaan, werden zij door een plotselinge vuurstroom uit de fundamenteën teruggedreven; sommigen werden door het vuur verteerd, zodat zij een vreselijk voorbeeld werden van de Goddelijke wraak op hun overmoed. Dit geschiedde om de waarheid van de voorziening van onze Verlosser te bevestigen, Die immers had gezegd dat die plaats woest zou blijven.*³⁵

³³Frank R. Trombley, *Hellenic Religion and Christianization*, c. 370-529, deel 1, Leiden 1993; de keizerlijke verboden in *Codex Theodosianus* XVI 10.

³⁴*Itinerarium Burdigalense* 591 (de pelgrim van Bordeaux, 333).

³⁵Gregorius van Nazianze, *Oratio* V (tweede rede tegen Julianus) 3-4; vertaling van de auteur.

Ongeveer een maand na dit fiasco sneuvelde Julianus, op 26 juni 363, tijdens zijn veldtocht tegen de Perzen, dodelijk getroffen door een speer. De kerkhistoricus Theodoretus van Cyrus (ca. 393-457) overlevert zijn laatste woorden: hij zou het bloed uit zijn wond in de lucht hebben geworpen met de uitroep "Gij hebt overwonnen, Galileeër!"³⁶ Of dit werkelijk zo is gezegd, is niet meer na te gaan, en de tekst wordt hier dan ook alleen als christelijke overlevering aangehaald.

Dat het mislukken van de herbouw zelf geen christelijke legende is, staat vast door het verslag van de heidense geschiedschrijver Ammianus Marcellinus, een bewonderaar en tijdgenoot van de keizer, die geen enkele reden had om christelijke profetieën te bevestigen:

Julianus wilde de eens zo prachtige tempel te Jeruzalem met enorme kosten herbouwen en droeg de leiding op aan Alypius van Antiochië. Maar terwijl deze met kracht aan het werk was, barstten telkens angstwekkende vuurballen bij de fundamenteën uit, die de plaats voor de werklieden onbereikbaar maakten en sommigen van hen verbrandden. Omdat het element hen zo hardnekkig teruggedreef, werd de onderneming gestaakt.³⁷

Ook het seismologische en archeologische onderzoek van onze tijd bevestigt de gebeurtenis. De Amerikaanse archeoloog Kenneth W. Russell (1950-1992) heeft de opgravingsgegevens van verwoeste steden in de Levant, van Petra tot in Palestina, naast de geschreven bronnen gelegd en daaruit een zware aardbeving op 19 mei 363 afgeleid; hij bracht het mislukken van Julianus' bouwproject in Jeruzalem rechtstreeks met die beving in verband.³⁸ De geofysicus Amos Nur van Stanford heeft dit beeld in zijn overzicht van aardbevingen in de geschiedenis van het Nabije Oosten overgenomen en beschrijft de beving van 363 als een van de zwaarste in de geschiedenis van de Levant.³⁹ Voor het vuur uit de fundamenteën is een natuurlijke verklaring voorgesteld: brandbare gassen die in de eeuwenlang afgesloten ondergrondse gewelven van het tempelplateau waren opgehoopt en door de schokken en instortingen vrijkwamen en ontbrandden. Dat blijft een hypothese, maar zij laat zien dat wat de bronnen beschrijven, geen fabel hoeft te zijn.

Uit deze samenloop van theologie, geschiedenis en geologie volgt een scherpe gevolgtrekking. **God hield de menselijke herbouw van de tempel in 363 met vuur en aardbeving tegen, maar de oprichting van de Rotskoepel in 691/692 hield Hij niet tegen.** De Rotskoepel is dus geen historisch ongeluk, maar een door God toegelaten teken, met een vastgestelde tijd. De hoogste macht op aarde, een Romeinse keizer, kon de profetie van de Zoon niet breken, terwijl de islamitische macht vanaf 691/692 juist in de tijdlijn van Daniël bleek te passen. De tijd van de gruwel, de 1290 en de 1335 jaar, is een Goddelijk raadsplan dat door Daniël is opgeschreven maar eeuwenlang verzegeld moest blijven:

Daniël 12:9: En Hij zeide: Ga henen, Daniël! want deze woorden zijn toegesloten en verzegeld tot den tijd van het einde.

Na de dood van Julianus bleef de berg inderdaad leeg en woest, totdat de islamitische verovering in de zevende eeuw de weg vrijmaakte voor de Rotskoepel. Toen de moslims Jeruzalem in 637/638 innamen, troffen zij het tempelplateau aan als een verlaten, met puin bedekt terrein. De overlevering vertelt dat kalief Omar, door patriarch Sophronius naar de berg geleid, geschokt was over de staat van

³⁶Theodoretus van Cyrus, *Kerkgeschiedenis* III 20 (in andere tellingen III 25).

³⁷Ammianus Marcellinus, *Res Gestae* XXIII 1,2-3; vertaling van de auteur.

³⁸Kenneth W. Russell, "The Earthquake of May 19, A.D. 363", *Bulletin of the American Schools of Oriental Research* 238 (1980), blz. 47-64.

³⁹Amos Nur en Dawn Burgess, *Apocalypse: Earthquakes, Archaeology, and the Wrath of God*, Princeton 2008, in het hoofdstuk over de aardbevingen van de Levant.

de plaats: de Byzantijnen hadden haar als vuilnisbelt gebruikt, een *damnatio memoriae* om het oordeel over het Jodendom op de meest vernederende wijze te tonen, en Omar liet haar met eigen hand mee schoonmaken.⁴⁰ De verstening van de islamitische aanspraak liet nog even op zich wachten. Pas een halve eeuw later, in 72 van de hidjra, liet kalief Abd al-Malik de Rotskoepel bouwen en de inscripties aanbrengen die de Zoon loochenen.

Hier wordt het verschil tussen de Romeinse cultusplaats van Hadrianus en de Rotskoepel zichtbaar. Wat Hadrianus oprichtte, was een poging van heidenen om de God van Israël door hun eigen stomme afgoden te vervangen: een tussentijdse gruwel, die het hooguit twee eeuwen uithield en door de christelijke Byzantijnen werd opgeruimd, zodat de profetische woestheid terugkeerde. Die woestijn was een wachtkamer. Zij werd pas voorgoed gevuld door de werkelijke "verwoestende gruwel", de Rotskoepel, die daar haar door God bepaalde 1335 jaar mocht gaan uitzitten.

2.3 De kruisvaarders (1099-1187): de gruwel 88 jaar gemaskerd

Binnen de 1290 profetische jaren van Daniël 12:11 kende de berg Moria een kort, in naam christelijk tussenbewind. De kruisvaarders trokken op met het voornemen het christelijk gezag te herstellen op de plaats waar Jezus had gewandeld. Voor de Joodse gemeenschappen in Europa en in het Midden-Oosten werd het een van de donkerste tijden uit hun geschiedenis.

Nog voordat de ridders Jeruzalem bereikten, begon de slachting in het Rijnland. De Joodse gemeenschappen van Speyer, Worms en Mainz werden in het voorjaar van 1096 vrijwel uitgeroeid; naar schatting werden alleen al daar duizenden Joden vermoord of tot zelfdoding gedreven om een gedwongen doop te ontgaan. Deze Rijnlandse bloedbaden gelden als de voorloper van de latere Europese pogroms.⁴¹ Toen de kruisvaarders op 15 juli 1099 Jeruzalem innamen, richtten zij een bloedbad aan onder de islamitische en de Joodse bevolking; de Joden van de stad werden in hun synagoge verbrand. Ook bij de Tweede en de Derde Kruistocht vielen opnieuw Joodse slachtoffers, tot in Engeland toe, zoals in York in 1190.

De kruisvaarders kwamen onder het teken van het kruis, maar hun zwaard trof de rechtmatige erfgenaam, het Joodse volk, even hard als de bezetter. Dat bewijst dat hun tijd geen herstel van de Bijbelse orde was, maar een voortzetting van het "vertreden van Jeruzalem" (Lukas 21:24). De rechtmatige eigenaar werd de toegang tot zijn eigen berg ontzegd en in zijn eigen stad uitgemoord. Het bewees tegelijk, zoals Julianus in 363 had ondervonden, dat menselijke macht, ook onder de vlag van het kruis, Gods profetische klok niet eigenmachtig kan stilzetten.

Hoewel de berg Moria 88 jaar in handen van christelijke ridders was, bleef haar profetische staat ongewijzigd. De woestheid werd niet opgeheven; de berg kreeg slechts een ander masker. De kruisvaarders lieten de Rotskoepel intact en gaven het gebouw een nieuwe identiteit: het werd de *Templum Domini*, de tempel des Heeren, met een gouden kruis op de koepel; de Arabische inscripties werden niet vernietigd, maar aan het oog onttrokken achter Latijnse opschriften en christelijke aankleding.⁴² Van de Rots werden stukken afgehakt en als relikwie verkocht, waarna men haar met

⁴⁰Het verhaal van Omar en Sophronius op het met vuil bedekte plateau bij Eutychius van Alexandrië (Sa'id ibn Batriq), *Annalen*, en in latere islamitische bronnen; zie Guy Le Strange, *Palestine under the Moslems*, Londen 1890, blz. 139-144, en Karen Armstrong, *Jerusalem: One City, Three Faiths*, New York 1996, hoofdstuk 10.

⁴¹Robert Chazan, *European Jewry and the First Crusade*, Berkeley 1987.

⁴²Benjamin Z. Kedar en Denys Pringle, "1099-1187: The Lord's Temple (Templum Domini) and Solomon's Palace (Templum Salomonis)", in: Oleg Grabar en Benjamin Z. Kedar (red.), *Where Heaven and Earth Meet: Jerusalem's Sacred Esplanade*, Jeruzalem/Austin 2009, blz. 133-149.

marmer bedekte en met een smeedijzeren hek omgaf. De Al-Aqsa-moskee werd de *Templum Salomonis* en het hoofdkwartier van de Tempeliers. Zij eisten de berg op voor hun eigen orde en voor het Latijnse koninkrijk, maar herstelden in niets de orde van Israël. Het zwaard dat in de Heilig Grafkerk als het zwaard van Godfried van Bouillon (ca. 1060-1100), de eerste heerser van het kruisvaarderskoninkrijk, wordt bewaard, herinnert daar tot op heden aan.

Het zwaard van Godfried van Bouillon, bewaard in de Heilig Grafkerk.

Vanuit profetisch gezichtspunt eindigde de heerschappij van de verwoestende gruwel in 1099 dus niet, om drie redenen.

Ten eerste waren de kruisvaarders zelf een theologische bezetter. Zij waren niet de bevrijders van de berg, maar de christelijke gedaante van de heidense bezetter. Door de Zoon als boegbeeld te nemen voor een bloedig imperium en tegelijk Zijn broeders naar het vlees af te slachten, toonden zij zich evenzeer vijanden van de Messias als wie Hem openlijk in steen loochenden. Waar de moslims de Zoon verwierpen met hun inscripties, vertraptten de kruisvaarders Hem met hun daden. Beiden hielden de berg bezet voor hun eigen waan, en beiden zorgden ervoor dat de tijden der heidenen ongehinderd voortduurden. Het Latijnse marmer was een masker over dezelfde gruwel die de Erfgenaam buiten de poorten hield.

Ten tweede bleef de Rotskoepel lichamelijk staan. De gruwel bleef bouwkundig onaangetast, met inbegrip van de godslasterlijke woorden. De ontkenning van de Zoon werd niet weggenomen, maar tijdelijk verborgen.

Ten derde herstelde Saladin de loochening. Toen hij Jeruzalem in 1187 heroverde, was zijn eerste zorg de reiniging van de Haram al-Sharif. Hij liet alle christelijke toevoegingen verwijderen: het kruis werd van de koepel gehaald, de Latijnse opschriften werden weggehakt en de bekleding weggesloopt. Wat daaronder tevoorschijn kwam, waren de oorspronkelijke gouden Kufische mozaïeken uit 691/692,

vrijwel onbeschadigd.⁴³ De gruwel nam haar zichtbare plaats in de tijdlijn weer in, en de klok van Daniël telde onverstoort door.

3. De "verwoestende gruwel" taalkundig ontleed

De Rotskoepel bezet de berg Moria niet met een vreemde, levenloze afgod, maar met een blijvende, sprekende loochening van de God van Abraham, en dat op Zijn allerheiligste grond. Om te zien hoe nauwkeurig dat bij de woorden van Daniël aansluit, moet de uitdrukking zelf onder de loep.

Daniël 12:11: En van dien tijd af, dat het gedurig offer zal weggenomen, en de verwoestende gruwel zal gesteld zijn, zullen zijn duizend tweehonderd en negentig dagen.

In het Hebreeuws staat hier *sjiqqoets mesjomeem* (שִׁקְּוֹעַת מֶשְׁיֹמֶעַם); de Griekse vertaling, die ook Jezus' woorden in Mattheüs 24:15 weergeeft, heeft *bdelygma tès erèmòseòs*. Beide leden van de uitdrukking zijn zwaar geladen.⁴⁴

Het woord *sjiqqoets* wordt in het Oude Testament vrijwel uitsluitend gebruikt voor afgoden en voor wat in godsdienstig opzicht zó onrein is dat het bij God walging wekt: Milkom heet "de gruwel (*sjiqqoets*) der Ammonieten" en Kamos "de gruwel der Moabieten" (1 Koningen 11:5, 7), en Ezechiël gebruikt het woord voor de afgoden waarmee Israël het heiligdom verontreinigde (Ezechiël 5:11). Het duidt niet iets lelijks of onbeleefds aan, maar een moedwillige indringer op een plaats die alleen aan de Schepper toebehoort. De Rotskoepel is in die zin een *sjiqqoets*: zij plaatst een vreemde, vijandige aanspraak, de uitdrukkelijke loochening van de Zoon, op de enige plaats van Gods bijzondere openbaring.

Het werkwoord *sjameem*, waarvan *mesjomeem* is afgeleid, heeft een tweeledige betekenis. Het betekent "woest, verlaten zijn", wat precies de toestand van de berg na het jaar 70 beschrijft, maar ook "ontzet doen staan, verbijsteren": *mesjomeem* is dat wat de toeschouwer met stomheid slaat. Wie vandaag de Rotskoepel ziet, aanschouwt een gebouw van grote schoonheid dat van binnen de zwaarste theologische loochening uit de geschiedenis draagt. Dat is de verbijstering die in *sjameem* besloten ligt: een gruwel die zich voordoet als adembenemende schoonheid. Wie de uitdrukking "verwoestende gruwel" in haar volle breedte wil weergeven, komt dan ook op iets als: een walgelijke godsdienstige indringer die, gehuld in verbijsterende schoonheid, de heilige plaats leeg en stom houdt voor de ware aanbidding.

Begrip	Grondwoord	Strong	Betekenis
gruwel	<i>sjiqqoets</i> (Hebreeuws)	H8251	een afgodisch, walgelijk ding dat ontheiligt
verwoestend	<i>sjameem</i> (Hebreeuws)	H8074	woest maken of laten; ontzet doen staan, verbijsteren
woest	<i>erèmos</i> (Grieks)	G2047	verlaten, eenzaam; een woestenij

⁴³Carole Hillenbrand, *The Crusades: Islamic Perspectives*, Edinburgh 1999, blz. 298-301; Kedar en Pringle, blz. 148-149.

⁴⁴Voor de woordbetekenissen: Ludwig Koehler en Walter Baumgartner, *The Hebrew and Aramaic Lexicon of the Old Testament*, Leiden 1994-2000, onder *sjiqqoets* en *sjmm*; James Strong, *Exhaustive Concordance of the Bible*, nummers H8251, H8074 en G2047. Dezelfde uitdrukking staat in Daniël 9:27 en 11:31.

3.1 Het Kufische schrift: een geschreven vesting

Deze verbijstering heeft gestalte gekregen in de letters op het gebouw. Het Kufisch, genoemd naar de stad Koefa in het huidige Irak, is een van de oudste en aanzienlijkste vormen van de Arabische kalligrafie en bloeide juist in de eeuw waarin de Rotskoepel werd gebouwd. De inscriptie op de arcade is de oudste bewaarde monumentale inscriptie van de islam en het oudste gedateerde Korancitaat in steen dat wij kennen.⁴⁵ Zij is dus geen argeloze versiering, maar het fundament van de godsdienstige aanspraak op Moria. Terwijl de Joodse bouwlieden hun stenen verloren en de Romeinen hun veldtekens zagen vergaan, staat dit "goud op blauw" al dertien eeuwen als de sprekende stem van de gruwel.⁴⁶

Omdat de letters aan beide zijden van de arcade rondom de Rots lopen, is het gebouw letterlijk een geschreven vesting. Als een wurgslang omsluit de tekst de plaats waar Abraham de Zoon verwachtte, en timmert zij de toegang tot de Vader, die door de Zoon loopt, dicht. Aan de buitenzijde verkondigt zij aan de wereld de verwerping van de Zoon; aan de binnenzijde spreekt zij onophoudelijk tegen de belijdenis van het Lam. Elke letter is met de hand gezet uit kleine glazen steentjes, *tesserae*, met bladgoud belegd. Duizenden gouden letters vormen zo de omvangrijkste, oudste en pijnlijkste openbare loochening van de Zoon van God op aarde, onder een glinsterende koepel die als een uitdagende vinger naar de hemel wijst.

De rots in het midden van het gebouw is de natuurlijke top van de berg Moria. Zij wordt aangewezen als de plaats waar Abraham de opdracht kreeg Izak te offeren, en naar de gangbare opvatting stond hier het heilige der heiligen van de tempel. Om die plaats is een koepel gebouwd met de grootste godslastering ooit, gericht tegen de enige weg tot de Vader:

Johannes 14:6: Jezus zeide tot hem: Ik ben de Weg, en de Waarheid, en het Leven. Niemand komt tot den Vader, dan door Mij.

Dat de Rots inderdaad de vloer van het heilige der heiligen was, is door de architect en archeoloog Leen Ritmeyer aannemelijk gemaakt. Hij reconstrueerde het vierkante tempelplein van vijfhonderd el uit de Misjna aan de hand van bewaard gebleven treden en muurresten, en vond dat het heilige der heiligen van de tempel van Salomo dan precies op de Rots komt te liggen. Op de Rots zelf wees hij een rechthoekige, vlak uitgehakte verdieping aan van anderhalve bij tweeënhalve el, de maten van de ark des verbonds (Exodus 25:10), op de plaats waar de ark volgens die reconstructie moet hebben gestaan.⁴⁷ Niet alle geleerden volgen hem; er zijn voorstellen die de tempel ten noorden of ten zuiden van de Rots plaatsnemen. Voor het betoog van deze studie maakt dat weinig uit, want Jezus spreekt in Mattheüs 24:15 van "de heilige plaats" (*topos hagios*), de heilige grond van het tempelplein, en niet enkel van het heilige der heiligen. Maar wie Ritmeyer volgt, ziet de inscriptie "God heeft geen zoon" letterlijk rondom de plaats staan waar eens de ark stond met het verzoendeksel, waarop het bloed werd gesprengd dat naar het Lam wees.

⁴⁵Sheila S. Blair, "What is the Date of the Dome of the Rock?", in: Julian Raby en Jeremy Johns (red.), *Bayt al-Maqdis: 'Abd al-Malik's Jerusalem*, deel 1, Oxford 1992, blz. 59-87. Er bestaan oudere gedateerde Arabische inscripties (rotsgraffiti en een daminscriptie uit de tijd van Moe'awija), maar geen oudere gedateerde monumentale inscriptie en geen ouder gedateerd Korancitaat in steen.

⁴⁶Oleg Grabar, *The Dome of the Rock*, Cambridge (Mass.) 2006, hoofdstuk 3, over de mozaïeken en de inscriptie.

⁴⁷Leen Ritmeyer, *The Quest: Revealing the Temple Mount in Jerusalem*, Jeruzalem 2006, hoofdstuk 7 en 8; eerder in "Locating the Original Temple Mount", *Biblical Archaeology Review* 18/2 (1992), blz. 24-45, en "The Ark of the Covenant: Where It Stood in Solomon's Temple", *Biblical Archaeology Review* 22/1 (1996), blz. 46-55.

De Rots, de top van de berg Moria, onder de koepel.

Nooit eerder

Nooit heeft de wereld, nooit heeft Jeruzalem, en bovenal: nooit heeft de berg die Abraham "De HEERE zal het voorzien" noemde, zo'n gruwel aanschouwd; een gruwel die zich zo rechtstreeks richt tegen de enige waarachtige God en Zijn Zoon. Dat monument van godslastering staat er nu dertien eeuwen. Van welke andere plaats in de wereldgeschiedenis kan dat worden gezegd?

*Genesis 22:14: En Abraham noemde den naam van die plaats: De HEERE zal het voorzien!
Waarom heden ten dage gezegd wordt: Op den berg des HEEREN zal het voorzien worden!*

Juist op deze berg zou de gelovige heden ten dage moeten uitroepen: de HEERE hééft voorzien. In plaats daarvan schreeuwen de stenen er al dertien eeuwen de grootst mogelijke theologische leugen.

De "verwoestende gruwel" van Daniël 12:11 is dus veel meer dan een puinhoop of een heidense tempel met stomme beelden. Zij is een verwoester van betekenis. De Rotskoepel vervult het woord op de meest geraffineerde wijze: door taal, door de inscripties, tracht zij de geestelijke betekenis van de berg te verwoesten. Het gebouw werkt als een stenen megafoon die over 240 meter zonder onderbreking de identiteit van Jezus Christus aanvalt op de plaats waar Zijn offer voor de wereld werd voorzgd. Het bezet de betekenis van Moria. Het is een gruwel die niet met stenen of zwaarden slaat, maar met woorden de weg naar de Vader probeert te verwoesten voor Jood en heiden. Met duizenden gouden letters wordt de God van Israël op Zijn eigen berg uitgedaagd, en wie Jezus de Zoon van God noemt, wordt door de tekst tot de overschrijders van de grenzen van de godsdienst gerekend. De Rotskoepel is daarmee geen lijdelijk gebouw en geen onschuldig stuk werelderfgoed, maar een sprekende blokkade die de stem van het Lam tracht te overstemmen op de plaats waar het offer werd beloofd.

De inscriptie gebruikt, met Soera 112, de woorden *lam yalid wa-lam yoelad*: "Hij heeft niet verwekt en is niet verwekt." Dat is een woordelijke ontkenning van Psalm 2:7, aangebracht op de plaats waarvan

Psalm 2:6 zegt dat de Koning er is gezalfd. **De Rotskoepel is ontworpen als een tegenschrift op de berg van de Koning.** Maar het besluit van de Eeuwige laat zich door geen gouden inscriptie uitwissen:

Psalm 2:5-7: Dan zal Hij tot hen spreken in Zijn toorn, en in Zijn grimmigheid zal Hij hen verschrikken. Ik toch heb Mijn Koning gezalfd over Sion, den berg Mijner heiligheid. Ik zal van het besluit verhalen: de HEERE heeft tot Mij gezegd: Gij zijt Mijn Zoon, heden heb Ik U gegenereerd.

3.2 De wereldwijde paradox: het gruwelijke van geen gruwel te zijn

Wie de huidige bevolkingscijfers naast de profetie van Daniël legt, ziet een geestelijke werkelijkheid die de gehele wereldbevolking omvat. Er zijn wereldwijd ongeveer twee miljard moslims voor wie de Rotskoepel geen gruwel is, maar een geprezen heiligdom. Er zijn ruim vijftien miljoen Joden die de Messias nog niet kennen en in dit gebouw veelal slechts een tragisch, historisch of geopolitiek obstakel zien. Daarnaast zijn er bijna vier miljard mensen buiten de Abrahamitische godsdiensten, seculieren, hindoes, boeddhisten, voor wie dit monument niet meer is dan een schitterend stuk werelderfgoed, beschermd door internationale verdragen en de UNESCO. Samen vormen zij een overweldigende meerderheid van bijna zes miljard mensen, en voor geen van hen is de Rotskoepel een gruwel.

Juist in die algemene aanvaarding schuilt de aard van de misleiding. De Bijbelse *sjiqqoets mesjomeem* dient zich niet aan als een afzichtelijk monster waarvan de wereld dadelijk walgt, maar als een bouwkundig meesterwerk dat door de volken wordt geduld, gefotografeerd en geprezen: een dodelijke loochening van het Lam van God, verpakt in goud en blauw mozaïek. Dat de wereld deze stenen oorlogsverklaring aan Gods Zoon niet als uitdaging herkent, is het bewijs van de blindheid waarover Paulus sprak:

2 Korinthe 4:4: In dewelke de god dezer eeuw de zinnen verblind heeft, namelijk der ongelovigen, opdat hen niet bestrale de verlichting van het Evangelie der heerlijkheid van Christus, Die het Beeld Gods is.

3.2.1 Een wereldwijd drama: van Abraham tot de Zaligmaker der wereld

Dit is geen plaatselijk geschil, maar een drama van wereldwijde omvang. De berg Moria is de plaats waar God het verbond met Abraham bezegelde, aan wie de belofte werd gedaan die alle grenzen te boven gaat:

Genesis 17:5: En uw naam zal niet meer genoemd worden Abram, maar uw naam zal zijn Abraham; want Ik heb u gesteld tot een vader van menigte der volken.

Omdat Abraham de vader van vele volken is en Jezus Christus niet slechts voor Israël, maar als de Redder van de hele mensheid kwam, is de bezetting van Moria door een monument van loochening een blokkade voor de gehele wereld. Het verhinderen van de erkenning van de Zoon op de plaats van het offer raakt elke natie, taal en volk; Hij is immers "de Christus, de Zaligmaker der wereld" (Johannes 4:42), en "de Vader heeft den Zoon gezonden tot een Zaligmaker der wereld" (1 Johannes 4:14).

3.2.2 De bittere ironie: een spiegel van de eigen belijdenis

Binnen dat wereldwijde kader ontvouwt zich voor het Joodse volk een nog dieper, bitterder ironie. Terwijl zij naar de Rotskoepel kijken als een vreemde indringer die hun de toegang tot het oude heiligdom ontzegt, herkennen zij, door de sluier waarover Jesaja spreekt, nog niet de spiegel die dit gebouw hun voorhoudt:

Jesaja 25:7: En Hij zal op dezen berg verslinden het bewindsel des aangezichts, waarmede alle volken bewonden zijn, en het deksel, waarmede alle natiën bedekt zijn.

De tragiek is dat hun eigen historische belijdenis in de koepel geschreven staat. De Kufische inscripties, die sinds 691/692 uitroepen dat God geen Zoon heeft, zijn de versteende echo van de nationale verwerping van Jezus in de eerste eeuw. De theologie van de islamitische bezetter op de berg valt op dit ene beslissende punt, de ontkenning van het Zoonschap, samen met de belijdenis van de Jood aan de voet van de berg die de Messias nog niet kent. Het gebouw dat hun huis woest houdt, draagt daarmee de handtekening van hun eigen bouwlieden.

Het fundament onder de Rotskoepel zal geestelijk pas wegslaan wanneer het Joodse volk de inscripties herkent als de afspiegeling van de eigen afwijzing. Pas wie in deze spiegel durft te kijken, maakt de weg vrij voor het nationale berouw en de herkenning van de rechtmatige Erfgenaam:

Zacharia 12:10: Doch over het huis Davids, en over de inwoners van Jeruzalem, zal Ik uitstorten den Geest der genade en der gebeden; en zij zullen Mij aanschouwen, Dien zij doorstoken hebben, en zij zullen over Hem rouwklagen, als met de rouwklage over een enigen zoon; en zij zullen over Hem bitterlijk kermen, gelijk men bitterlijk kermt over een eerstgeborene.

3.3 De Rotskoepel als echo voor Israël

De inscripties die de Zoon loochenen, zijn de meedogenloze echo van de verwerping door de Joodse bouwlieden, de overpriesters en Schriftgeleerden van de eerste eeuw. De berg is bezet geraakt door een monument dat hún verwerping al dertien eeuwen in goud herhaalt. Als Jezus Christus niet de Waarheid was, had de tegenstander zich via de islam niet zoveel moeite hoeven te getroosten.

Dat het gebouw van het begin af als theologische strijd is ontworpen, wordt ook in de wetenschap erkend. Sjlomo Dov Goitein (1900-1985), de Duits-Joodse historicus die als een van de grootste kenners van de Joodse geschiedenis in de middeleeuwse islamitische wereld geldt, heeft betoogd dat de Rotskoepel niet werd gebouwd om de bedevaart van Mekka naar Jeruzalem te verleggen, zoals een oude overlevering wil, maar uit wedijver met de christelijke kerken van de stad. Hij wijst daarvoor op de inscripties in het inwendige, die naar zijn oordeel een onmiskenbaar polemische geest tegen het christendom ademen: de formule dat God geen deelgenoot heeft wordt vijfmaal herhaald, de aangehaalde Koranverzen uit Soera 19 ontkennen het Zoonschap van Jezus, en het gebed "zegen Uw dienaar en boodschapper Jezus, de zoon van Maria" maakt van Hem uitdrukkelijk een schepsel. De rivaliteit met het christendom en de strijd tegen het Zoonschap waren, zo Goitein, de drijfveer van de bouw.⁴⁸

Wanneer Israëls verstand door Gods Geest verlicht wordt, zoals Ezechiël 36 belooft, en het volk dit verband gaat zien, zal het deksel waarover Jesaja 25 spreekt van hun ogen vallen. Door de inscriptie te lezen als spiegel van de eigen gemiste tijd van bezoeking, zal Israël inzien dat de Rotskoepel daar niet bij toeval staat. De woorden "God heeft geen zoon" zijn de uiterlijke, bevroren vorm van de eigen innerlijke verwerping van de Messias. De doodsvijand van het Lam heeft juist op de berg waarvan Abraham zei "God zal Zichzelf een lam ten brandoffer voorzien, mijn zoon", een gebouw opgericht

⁴⁸S.D. Goitein, "The Historical Background of the Erection of the Dome of the Rock", *Journal of the American Oriental Society* 70 (1950), blz. 104-108. De Koranverzen zijn Soera 19:33-36 (in sommige tellingen 34-37).

waarop rondom, van binnen en van buiten, niets anders staat dan een frontale ontkenning van dát Lam: Jezus Christus, de Zoon van God.

Waarom zoveel moeite op precies die plaats, als het Evangelie niet waar zou zijn? Deze inspanning om op de belangrijkste plek op aarde te ontkennen dat God een Zoon heeft, bewijst juist de werkelijkheid van die Zoon. **Men bouwt geen geschreven vesting tegen een vijand die niet bestaat.** Deze loochening is het grootste compliment dat de machten der duisternis aan de Waarheid konden geven.

Het Joodse volk zal tot zijn redding eens inzien dat de verwoesting van de tempel door Titus geen historische tegenslag was, maar het profetische gevolg van het niet herkennen van de Messias op het ogenblik dat Hij hun stad binnenreed, zoals voorzeggd:

Zacharia 9:9: Verheug u zeer, gij dochter Sions! juich, gij dochter Jeruzalems! Ziet, uw Koning zal u komen, rechtvaardig, en Hij is een Heiland; arm, en rijdende op een ezel, en op een veulen, een jong der ezelinnen.

3.3.1 God Zelf zal de Rotskoepel wreken

Zou de God van Abraham, Izak en Jakob deze uiterste belediging voor altijd ongemoeid laten? En als Zijn vastgestelde tijd vol is, zou Hij dit monument dan door ouderdom, door blind oorlogsgeweld of door menselijke bulldozers een geruisloos, "natuurlijk" einde geven?

Het theologische antwoord luidt: nee. Het is Gods eer te na dat Hij dit bouwwerk niet Zelf zou vermorzelen. Als de Rotskoepel door mensenhanden of in een gewone oorlog zou vallen, zouden politici, naties of legers dadelijk de eer of de schuld opeisen, en de aandacht zou naar de mens gaan in plaats van naar de hemel. De profetie van Daniël leert echter het beginsel van de "steen die zonder handen is afgehouden" (Daniël 2:34).

Dat patroon van rechtstreeks Goddelijk ingrijpen, juist wanneer Zijn heiligheid door afgoden of menselijke hoogmoed wordt uitgedaagd, loopt door de hele Schrift. Toen de Filistijnen de ark in de tempel van Dagon plaatsten, zond God geen leger om haar terug te halen; de volgende morgen lag het beeld voorover op zijn aangezicht, en een dag later waren hoofd en handen ervan afgebroken (1 Samuël 5:1-5). Toen Korach, Dathan en Abiram het door God ingestelde gezag van Mozes en Aäron aanvochten, gebruikte God geen zwaarden; de aarde spleet open en verzwolg de opstandelingen (Numeri 16:31-33). Toen Herodes Agrippa zich in een koninklijk gewaad als een god liet vereren en "God de eer niet gaf", werd hij terstond door een engel des Heeren geslagen (Handelingen 12:21-23). Ook in de kerkgeschiedenis is het beginsel zichtbaar: toen Julianus met mensenhanden de tempel wilde herbouwen om Gods Woord te logenstraffen, greep de Schepper in met aardbeving en vuur uit de fundamenteën.

Als God al zo zichtbaar ingreep bij wat, vergeleken met de Rotskoepel, mindere gruwelen of slechts onvoltooide pogingen waren, hoeveel te meer zal Zijn toorn dan ontbranden over dit gebouw? Wanneer de 1335 jaar van de theologische gruwel hun grens bereiken, vraagt de Goddelijke rechtspraak naar mijn overtuiging opnieuw om een vonnis "zonder handen". Geen menselijk leger, maar de Schepper Zelf zal de berg reinigen, zoals Psalm 2 belooft aangaande de heidenen die zich tegen Zijn Gezalfde verzetten:

Psalm 2:5: Dan zal Hij tot hen spreken in Zijn toorn, en in Zijn grimmigheid zal Hij hen verschrikken.

Alleen een onontkoombare, onomkeerbare ingreep in de natuur, zoals het openbarsten van de breuklijnen rond Jeruzalem, brengt de mensheid tot verbijsterd zwijgen. Dat zal het ogenblik zijn waarop de onreine geest van Moria letterlijk tot stof wordt vermorzeld, opdat niemand anders dan de Almachtige de eer ontvangt voor het vrijmaken van de weg voor Zijn Zoon. Wanneer die dag valt, bepaalt Hij; dat de termijn afloopt, staat in Zijn Woord.

4. De dorsvloer van Arauna

Op de berg Moria lag in de tijd van de koningen de dorsvloer van Arauna. Dit stuk grond werd door David persoonlijk en wettig gekocht ter verzoening van een oordeel; het is daarmee het onvervreemdbare erfbezit van het huis van David geworden. De ontstaansgeschiedenis staat in Samuël en Kronieken:

2 Samuël 24:16: Toen nu de engel zijn hand uitstreckte over Jeruzalem, om haar te verderven, berouwde het den HEERE over dat kwaad, en Hij zeide tot den engel, die het verderf onder het volk maakte: Het is genoeg, trek uw hand nu af. De engel des HEEREN nu was bij den dorsvloer van Arauna, den Jebusiet.

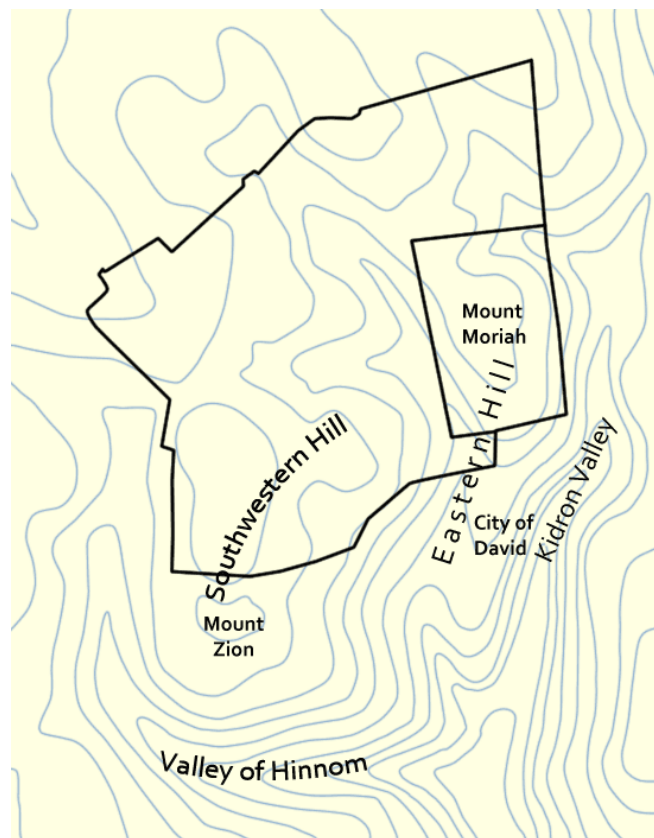
Gad droeg David op de HEERE daar een altaar te bouwen, en David weigerde de grond als geschenk aan te nemen:

2 Samuël 24:24-25: Doch de koning zeide tot Arauna: Neen, maar ik zal het zekerlijk van u kopen voor den prijs; want ik zal den HEERE, mijn God, niet offeren brandofferen om niet. Alzo kocht David den dorsvloer en de runderen voor vijftig zilveren sikkelen. En David bouwde aldaar den HEERE een altaar, en offerde brandofferen en dankofferen. Alzo werd de HEERE den lande verbeden, en deze plage van over Israël opgehouden.

Op diezelfde plaats bouwde Salomo de tempel: "op den berg Moria, die zijn vader David geweest was, in de plaats, die David toeberaid had, op den dorsvloer van Ornan, den Jebusiet" (2 Kronieken 3:1).

De Rotskoepel op de tempelberg.

De ligging van de berg Moria ten opzichte van de Stad van David.

De overgang van een dorsvloer naar de tempel is profetisch veelzeggend. Zoals een dorsvloer de plaats van scheiding is, waar de wind het kaf van het koren blaast, zo werd de tempelberg de plaats van het

oordeel en van de scheiding tussen wie de Zoon erkent en wie Hem verwerpt. De woestheid waarover Mattheüs 23:38 spreekt, is de toestand van een huis waarvan de rechtmatige Eigenaar door Zijn eigen bouwlieden is buitengesloten. Jezus is immers de grote Zoon van David, de Erfgenaam Die deze plaats met Zijn eigen bloed heeft gekocht, en Zacharia zag Hem als Degene Die "zal zitten en heersen op Zijn troon" (Zacharia 6:13).

Hoewel Jezus nu gezeten is aan de rechterhand van de Vader (Psalm 110:1), oefent Hij Zijn koningschap over de volken nog niet uit op een wijze die de gevallen wereld zichtbaar erkent. De Boog van Titus enerzijds, en de huidige staat van de berg met de Rotskoepel anderzijds, getuigen van een tussentijd, een genadetijd waarin heidense machten de heilige plaats nog mogen beheersen. Maar de troon van Zacharia 6 vraagt om een zichtbaar, aards herstel van Zijn gezag, juist daar, op Zijn erfbezit.

De berg getuigt vandaag nog van Romeinse verwoesting en islamitische loochening, maar dat is niet het laatste woord. Jesaja en Micha keken door deze dubbele blokkade heen en zagen een tijd waarin de berg des HEEREN de hoogste van alle bergen zal zijn:

Jesaja 2:3: En vele volken zullen heengaan en zeggen: Komt, laat ons opgaan tot den berg des HEEREN, tot het huis van den God Jakobs, opdat Hij ons lere van Zijn wegen, en dat wij wandelen in Zijn paden; want uit Sion zal de wet uitgaan, en des HEEREN woord uit Jeruzalem.

Micha 4:2 herhaalt dit woord bijna letterlijk. Wanneer die tijd aanbreekt, zal God Zelf de blindheid van de volken wegnemen:

Jesaja 25:6-7: En de HEERE der heirscharen zal op dezen berg allen volken een vetten maaltijd maken, een maaltijd van reinen wijn, van vet vol mergs, van reine wijnen, die gezuiverd zijn. En Hij zal op dezen berg verslinden het bewindsel des aangezichts, waarmede alle volken bewonden zijn, en het deksel, waarmede alle natiën bedekt zijn.

Welke berg "dezen berg" is, zegt het voorafgaande hoofdstuk: "als de HEERE der heirscharen regeren zal op den berg Sion en te Jeruzalem, en voor Zijn oudsten zal heerlijkheid zijn" (Jesaja 24:23). De volken zullen dan niet langer worden weggehouden door de gruwel van menselijke godsdienst of door historisch trauma; zij zullen gezamenlijk optrekken naar het huis van de God van Jakob. De leegte die de Romeinen achterlieten en de stilte die de inscripties van de islam de berg wilden opleggen, worden verbroken wanneer de gruwel valt en het Woord des HEEREN weer uit Sion klinkt.

5. De profetische sleutel: "Welgelukzalig is hij, die verwacht"

Daniël 12 reikt een nauwkeurige sleutel aan voor het berekenen van de vastgestelde tijd:

Daniël 12:11-12: En van dien tijd af, dat het gedurig offer zal weggenomen, en de verwoestende gruwel zal gesteld zijn, zullen zijn duizend tweehonderd en negentig dagen. Welgelukzalig is hij, die verwacht en raakt tot duizend driehonderd vijf en dertig dagen.

Binnen het historisme, de uitlegtraditie die onder anderen Henry Grattan Guinness (1835-1910) heeft uitgewerkt, worden profetische dagen stelselmatig als jaren gelezen.⁴⁹ Dit "jaar-dag-beginsel" is de

⁴⁹H. Grattan Guinness, *The Approaching End of the Age, Viewed in the Light of History, Prophecy, and Science*, Londen 1878, in het bijzonder deel III over het jaar-dag-beginsel. Het beginsel is veel ouder; het wordt reeds bij Joachim van Fiore (12e eeuw) en bij Isaac Newton toegepast: Isaac Newton, *Observations upon the Prophecies of Daniel, and the Apocalypse of St. John*, Londen 1733, hoofdstuk 10.

Goddelijke schaalverdeling van de profetie. Zoals één centimeter op een kaart in werkelijkheid één kilometer is, staat één profetische dag voor één jaar. Dat is geen inlegkunde, maar een door God Zelf gegeven rekenmodel:

Numeri 14:34: Naar het getal der dagen, in welke gij dat land verspied hebt, veertig dagen, elken dag voor elk jaar, zult gij uw ongerechtigheden dragen, veertig jaren, en gij zult gewaar worden Mijn afbreking.

Ezechiël 4:6: Als gij nu deze voleinden zult, lig ten anderen male neder op uw rechterzijde, en gij zult de ongerechtigheid van het huis van Juda dragen veertig dagen; Ik heb u gegeven elken dag voor elk jaar.

Het historische bewijs voor de betrouwbaarheid van dit beginsel ligt in de zeventig jaarweken van Daniël 9, die de komst van de Messias tot op het jaar aankondigden. Letterlijk zijn zeventig weken 490 dagen, nog geen anderhalf jaar; in zo'n tijdvak gebeurde er niets dat aan de profetie voldeed. Past men het jaar-dag-beginsel toe, dan zijn het 490 jaar, en gerekend vanaf het bevel om Jeruzalem te herstellen (457 v.Chr.) komt de klok uit bij het openbare optreden en de kruisiging van Jezus.⁵⁰

Het startpunt van de klok

De sleutel van Daniël 12:11-12 markeert het begin van een nieuwe profetische klok: de werkelijke oprichting van de gruwel der verwoesting op de heilige plaats. Dat dit voorwerp de Rotskoepel is, heeft op grond van een letterlijke lezing van de tekst de sterkste papieren. Zelfs wanneer men de godslastering van de inscripties buiten beschouwing laat, stuiten de andere uitlegmodellen op onoverkomelijke problemen.

De preteristen plaatsen de gruwel in het verleden, bij de ontheiliging van de tempel door Antiochus Epiphanes in 167 v.Chr. Jezus Zelf verklaarde echter, tweehonderd jaar later, dat deze gruwel nog moest komen (Mattheüs 24:15). Bovendien passen de getallen 1290 en 1335 niet op de werkelijke duur van de ontheiliging onder de Makkabeëën, tenzij men de data naar de getallen toe buigt.⁵¹

De futuristen trekken het wegnemen van het offer (geschied in het jaar 70) en het stellen van de gruwel (in een verwachte eindtijd) uit elkaar. Zo ontstaat een gat van bijna tweeduizend jaar, terwijl Daniël beide als één samenhangend startpunt noemt. Daarbij leunt het futurisme op een nog te bouwen "derde tempel", die in Daniël 12 nergens wordt genoemd, om de teller in de toekomst weer te laten lopen.

5.1 De kracht van het historisme tegenover futurisme en preterisme

De historistische uitleg is de enige lezing die de profetie volledig recht doet, om vier redenen. Zij volgt Jezus: de vervulling ligt ná Zijn tijd, zoals Hij in Mattheüs 24:15 aangaf. Zij bewaart de eenheid van de tekst: zij verbindt de leegte, het wegnemen van het offer in 70, met de vulling daarvan, de gruwel van 691/692. Zij rekent met toetsbare jaartallen in plaats van met vage symboliek of speculatieve

⁵⁰Voor 457 v.Chr. als beginpunt: Gleason L. Archer, *A Survey of Old Testament Introduction*, herziene uitgave, Chicago 2007, bij Daniël 9. Een andere veelgevolgde berekening gaat uit van het bevel aan Nehemia (444 v.Chr., Nehemia 2) en rekent met profetische jaren van 360 dagen, waarmee zij eveneens in de dagen van Jezus uitkomt: Harold W. Hoehner, *Chronological Aspects of the Life of Christ*, Grand Rapids 1977, hoofdstuk 6. Voor het jaar-dag-beginsel zelf maakt dit verschil niet uit; beide rekenen de weken als jaarweken.

⁵¹Voor de preteristische toepassing op Antiochus en de bezwaren daartegen: John F. Walvoord, *Daniel: The Key to Prophetic Revelation*, Chicago 1971, bij Daniël 12:11-12. Antiochus ontheiligde de tempel in december 167 en de herinwijding volgde in december 164 v.Chr., een tijdvak van ongeveer 1100 dagen, dat noch met 1290 noch met 1335 samenvalt.

toekomstverwachting. En zij doet wat Daniël zelf deed, want Daniëls omgang met de profetie van Jeremia en zijn eigen, vervulde profetie zijn het voorbeeld van deze benadering.

Het voorbeeld van Daniël

In Daniël 9:2 lezen wij dat Daniël "in de boeken opmerkte" dat de tijd van de ballingschap bijna verstreken was. Die boeken waren de rollen van zijn voorganger Jeremia:

Jeremia 29:10: Want zo zegt de HEERE: Zekerlijk, als zeventig jaren te Babel zullen vervuld zijn, zal Ik u bezoeken, en Ik zal Mijn goed woord over u bevestigen, ulieden tot deze plaats wederbrengende.

Naar de gegevens van Daniël 9:1-2 las hij dit in het eerste jaar van Darius de Meder, dus in het 66e of 67e jaar sinds zijn eigen wegvoering in 605 v.Chr. Hij rekende de zeventig jaar van Jeremia 25:11-12 en 29:10 nuchter na: 605 plus 70 bracht hem in zijn eigen "nu"; de tijd was over drie of vier jaar om. Zo toetste hij de boeken aan de werkelijkheid.

Ook de profetie die Daniël daarop zelf ontving, is op de tijd vervuld, en wel zo dat zij de historistische benadering als de juiste bewijst:

Daniël 9:24-26: Zeventig weken zijn bestemd over uw volk, en over uw heilige stad, om de overtredding te sluiten, en om de zonden te verzegelen, en om de ongerechtigheid te verzoenen, en om een eeuwige gerechtigheid aan te brengen, en om het gezicht, en den profeet te verzegelen, en om de heiligheid der heiligheden te zalven. Weet dan, en versta: van den uitgang des woords, om te doen wederkeren, en om Jeruzalem te bouwen, tot op Messias, den Vorst, zijn zeven weken, en twee en zestig weken; de straten, en de grachten zullen wederom gebouwd worden, doch in benauwdheid der tijden. En na die twee en zestig weken zal de Messias uitgeroeid worden, maar het zal niet voor Hem zelve zijn; en een volk des vorsten, hetwelk komen zal, zal de stad en het heiligdom verderven.

Dit is een ononderbroken tijdvak van 490 jaar (zeventig maal zeven), door God vastgesteld voor het Joodse volk en de komst van de Messias; er is geen hiaat. Als beginpunt geldt het besluit van Artaxerxes in zijn zevende regeringsjaar (457 v.Chr., Ezra 7), dat het herstel van Jeruzalem als stad met eigen rechtspraak mogelijk maakte.⁵²

Dat Gabriël de 69 weken opdeelt in twee blokken van 7 en 62 weken, is niet zonder reden: het is een ingebouwd controlemiddel. De eerste zeven weken (49 jaar) waren de tijd voor het herstel van de stad "in benauwdheid der tijden", eindigend rond de laatste oudtestamentische profeet, Maleachi. Daarna viel de hemel stil en begon het blok van 62 weken (434 jaar), de stille jaren waarin het volk wachten moest, een treffende parallel met de 430 jaar tussen Abraham en de uittocht. Zodra de Joden zagen dat de stad na 49 jaar werkelijk voltooid was, hadden zij het bewijs in handen dat de resterende 434 jaar tot de Messias waren ingegaan.

Wie in 457 v.Chr. begint en 483 jaar rekt (69 maal 7), komt uit in het jaar 27, het jaar van Jezus' doop. Daar bereikt de klok "Messias, den Vorst", de Gezalfde: bij Zijn doop door Johannes daalde de Heilige Geest op Hem neer (Handelingen 10:37-38), en hier begint de zeventigste week, waarin Jezus als de Christus in de openbaarheid treedt. De eerste helft van die week, van 27 tot 31, is Zijn aardse bediening

⁵²Ezra 7:11-26: het besluit gaf Ezra de bevoegdheid rechters en wetgeleerden aan te stellen en de wet te handhaven, waarmee Jeruzalem weer als stad met eigen rechtsorde werd hersteld. Het zevende jaar van Artaxerxes I wordt naar de Perzische telling op 458/457 v.Chr. gesteld.

van drieënhalf jaar, waarin Hij het verbond "versterkt". In de helft van de week, in het voorjaar van 31, wordt Hij "uitgeroeid". Op dat ogenblik scheurt het voorhangsel en verliest het offer in de tempel zijn betekenis als heenwijzing: "Het is volbracht." De tweede helft van de week, tot 34, vult zich met de prediking van de apostelen, in de eerste plaats aan de Joden. Rond 34 wordt Stefanus gestenigd; het Evangelie gaat over naar de heidenen, met het visioen van het laken van Petrus en de uitstorting van de Geest in het huis van Cornelius (Handelingen 10:44-45):

Handelingen 13:46: Maar Paulus en Barnabas, vrijmoedigheid gebruikende, zeiden: Het was nodig, dat eerst tot u het Woord Gods gesproken zou worden; doch nademaal gij hetzelfde verstoot, en uzelf des eeuwigen levens niet waardig oordeelt, ziet, wij keren ons tot de heidenen.

De 490 jaar voor Israël waren daarmee afgesloten. Er waren, met Romeinen 11, nog altijd "zevenduizend" die hun knie voor Baäl niet hadden gebogen, maar Israël als volk had de tijd van zijn bezoeking niet herkend. Paulus voegt eraan toe dat de val van Israël niet het laatste woord is: "indien hun val de rijkdom is der wereld, en hun vermindering de rijkdom der heidenen, hoeveel te meer hun volheid!" (Romeinen 11:12), want "aangaande de verkiezing zijn zij beminden, om der vaderen wil" (Romeinen 11:28).

In het jaar 70 volgde de uitvoering van het oordeel. De Romeinen verwoestten de tempel en maakten een einde aan de offerdienst, als gevolg van de verwerping van de Messias in de zeventigste week. Op grond van Daniëls profetie hadden de leiders de tijd van hun bezoeking kunnen weten:

Lukas 19:44: En zullen u tot den grond nederwerpen, en uw kinderen in u; en zij zullen in u den enen steen op den anderen steen niet laten; daarom dat gij den tijd uwer bezoeking niet bekend hebt.

Jezus opende het verstand van de Emmaüsgangers, maar niet zonder verwijt: "O onverstandigen en tragen van hart, om te geloven al hetgeen de profeten gesproken hebben!" (Lukas 24:25).

Een tegenwerping

Soms wordt tegengeworpen: als Daniël de zeventig jaar van Jeremia letterlijk nam, waarom lezen wij de "zeventig weken" van Daniël 9 en de "1335 dagen" van Daniël 12 dan als jaren? Is dat geen inlegkunde? Het tegendeel is waar; de Schrift zelf legt dit op.

Ten eerste Daniël 9. Het Hebreeuwse woord dat met "weken" is vertaald, *sjavoe'iem*, betekent "zeventallen". In de Joodse samenhang wees dat op het sabbatsjaar. De zeventig jaar ballingschap waren immers de straf voor de verwaarloosde sabbatsjaren van het land (2 Kronieken 36:21, naar Leviticus 26:34-35), wat op zeventig verzuimde cycli van zeven jaar, dus op 490 jaar, wijst. Met de zeventig "zeventallen" begon God deze cyclus opnieuw: Hij gaf het volk nogmaals 490 jaar om de gerechtigheid wél aan te brengen.

Ten tweede Daniël 12. Voor de dagen daar geldt het dag-voor-een-jaar-beginsel dat God in Numeri 14:34 en Ezechiël 4:6 Zelf heeft gegeven. Bovendien staan de getallen van Daniël 12 in apocalyptische visioenen die wereldrijken overspannen. Waar Jeremia in letterlijke, historische taal sprak, zag Daniël dieren en hoornen die eeuwen van wereldgeschiedenis samenvatten; in zo'n profetisch schaalmodel is ook de tijdlijn een schaalmodel. Een wereldrijk regeert geen letterlijke 1260 dagen. Een symbolische dag staat dan voor één omloop van de aarde om de zon: een jaar in de geschiedenis.

Ten derde levert Daniël 9 het bewijs uit de ervaring. De profetie van de zeventig weken mondde na 483 jaar uit bij de komst van de Messias in het jaar 27. In letterlijke dagen, ruim een jaar, zou de tekst betekenisloos zijn. Omdat de geschiedenis heeft laten zien dat de Goddelijke tijdlijn in Daniël 9 in jaren rekent, hebben wij de Bijbelse sleutel om ook de dagen van Daniël 12 op dezelfde wijze te ontsluiten.

Wanneer wij vandaag de 1335 jaar van Daniël 12:12 naast de geschiedenis van de berg Moria leggen (691/692 plus 1335 geeft het venster 2026/2027), doen wij precies wat Daniël deed: wij toetsen de boeken aan de werkelijkheid. De enige vraag is of de profetie terecht op de Rotskoepel wordt toegepast. Ik meen van wel, en deze studie geeft daarvan de onderbouwing.

5.2 De chronologische onmogelijkheid van Daniël 12 toegepast op het jaar 70

Wie de profetie van de verwoestende gruwel wil verklaren vanuit een letterlijke telling van dagen rond de verwoesting van de tempel in 70, stuit op een onoverbrugbaar probleem: de getallen van Daniël en de feiten van de eerste eeuw willen niet in elkaar schuiven. Dat dwingt tot de erkenning dat de woorden van Jezus in Mattheüs 24 niet slechts een plaatselijke waarschuwing voor de Romeinse legers waren, maar ook een tijdgebonden aanwijzing voor de generatie van de eindtijd.

Daniël 12:12 verbindt een "welgelukzaligheid", een Goddelijke zegen en bevrijding, aan het bereiken van de 1335e dag. Rekent men letterlijk, ruim drieënhalf jaar na het ophouden van de offers of het verschijnen van de Romeinse veldtekens, dan blijkt dat er in de eerste eeuw niets gebeurde dat als zegen of voltooiing kan gelden. De belegering door Titus eindigde niet in zegen, maar in een ramp. Naarmate de dagen vorderden, namen binnen de muren hongersnood, broedermoord en ziekte alleen maar toe, tot aan de verbranding van de tempel en de dood of slavernij van de bewoners.⁵³ Er brak in die tijdspanne geen 1335e dag aan die het Joodse volk een wending ten goede bracht.

Ook voor de christenen loopt de letterlijke telling stuk. De gelovigen die Jeruzalem verlieten, deden dat, zoals in hoofdstuk 2 bleek, al bij de eerste omsingeling door Cestius Gallus in 66. Voor hen was de redding een voltooid feit, lang voordat een teller van 1335 letterlijke dagen een eindpunt kon bereiken. Aan hun ontsnapping naar Pella voegt het getal niets toe.⁵⁴

Dat lege tijdvak bewijst dat de 1290 en 1335 "dagen" niet letterlijk in de eerste eeuw te zoeken zijn. Zij zijn bedoeld als het jaar-dag-overzicht van het gehele tijdperk der heidenen, dat zijn voltooiing, en zijn welgelukzaligheid, pas vindt aan het einde van de theologische bezetting.

Een stilstaand voorwerp tegenover bewegende legers

Hier wringt de schoen ook uitlegkundig: Jezus spreekt in Mattheüs 24 over een gruwel die "staat" op de heilige plaats. In het jaar 70 waren de Romeinse legers de bringers van de verwoesting, maar zij vormden geen blijvend voorwerp op de berg. Zodra de tempel was afgebroken en de buit binnengehaald, vertrokken zij, en de berg bleef enkel woest achter. Noch 1335 dagen, noch 1335 jaar na 70 brachten Israël of de wereld de beloofde welgelukzaligheid. De Rotskoepel daarentegen is de eerste en enige theologische macht die daar werkelijk blijvend is gaan staan. Past men de 1335 jaar op dit stenen fundament toe, dan ontstaat wél een sluitende chronologie, die uitkomt in onze eigen tijd.

⁵³Flavius Josephus, *De Joodse Oorlog* V 10-13 en VI 3, waaronder het bericht over de hongersnood en de moeder die haar kind at (VI 3,4).

⁵⁴Eusebius, *Kerkgeschiedenis* III 5,3.

Jezus' aansporing om Daniël te lezen en de gruwel op te merken wijst er bovendien op dat het ware teken niet voor iedereen dadelijk zichtbaar zou zijn. Een omsingeling door legers hoefde in 70 niet uit de Schrift te worden ontcijferd; die zag ieder met het blote oog. De werkelijke verwoestende gruwel is een geraffineerd geestelijk verraad: de loochening van de Zoon, aangebracht op de plaats van het brandofferaltaar. Dat drama ziet men alleen wanneer men de inscripties geestelijk verstaat.

Als de 1335 jaar hun grens naderen, is de oproep om "te vluchten naar de bergen" dan ook geen verplaatsing meer naar Pella, maar een aansporing om tijdig uit Jeruzalem te ontkomen, zeker in het licht van de zware profetie van Zacharia 13 over de loutering van het derde deel. Dat het getal 1335 in het jaar 70 geen oplossing bood, bewijst dat God de betekenis van deze tijdlijn heeft verzegeld (Daniël 12:9) voor een latere generatie, die de getallen kan en moet toepassen op een voorwerp dat dertien eeuwen zou blijven staan. In 70 was de gruwel een voorval; vandaag is de gruwel van de Rotskoepel een tijdperk dat na 1335 jaar tegen zijn grens aanloopt. De welgelukzaligheid van Daniël 12:12 is nooit bedoeld om vanaf Titus te worden berekend; zij is de belofte voor de generatie die de Rotskoepel haar volle standtijd ziet bereiken.

Het dode spoor van 1405

De rekensom laat het zien. Als de 1335 jaar bij de verwoesting van 70 zouden beginnen, had het eindpunt van de welgelukzaligheid in 1405 moeten liggen. In 1405 was de berg Moria in handen van de Mammelukken, en de Rotskoepel stond er toen al ruim zeven eeuwen. Er was in 1405 geen loutering, geen verdwijning van de gruwel, geen bevrijding van de berg, en geen Jood die de welgelukzaligheid van terugkeer of erkenning van de Messias beleefde. Profetisch is 1405 een dode hoek. **Het jaar 70 kan het startpunt van de 1335 jaar niet zijn geweest.**

De twee voorwaarden van de klok

Waarom werkt de som vanaf 70 niet? Omdat Daniël 12:11 twee afzonderlijke voorwaarden stelt voor het begin van de klok: het wegnemen van het gedurig offer, dat in 70 geschiedde, en het stellen van de verwoestende gruwel, dat in 691/692 geschiedde. Tussen die twee ligt een tussentijd van ruim zes eeuwen waarin de berg woest was, maar de blijvende gruwel, de Rotskoepel met haar loochenende inscripties, nog niet was opgericht. De zandloper van de 1290 en de 1335 jaar kon pas lopen toen beide voorwaarden waren vervuld en de gruwel werkelijk stond.

5.2.1 "Die het leest, die merke daarop!"

Wanneer Jezus in Mattheüs 24:15 over de gruwel der verwoesting spreekt, voegt Hij een opmerkelijke aanwijzing toe: "die het leest, die merke daarop". Dat is meer dan een terloopse opmerking; het is een aansporing om de tijdgebonden raadsels van Daniël te ontcijferen. Dat Jezus spreekt over wie "leest", terwijl Hij op dat ogenblik toehoorders voor Zich heeft, is een belangrijke aanwijzing: de vervulling zal ten volle worden verstaan door een latere generatie, die de Schrift bestudeert in het licht van de wereldgeschiedenis en de tijdlijn ziet aflopen.⁵⁵

In de Joodse uitlegkunde heet zo'n aanwijzing een *remez*: een wenk naar een diepere laag die niet voor ieder dadelijk zichtbaar is.⁵⁶ Jezus zegt daarmee dat de verwoesting door de Romeinse legioenen

⁵⁵R.T. France, *The Gospel of Matthew* (New International Commentary on the New Testament), Grand Rapids 2007, bij Mattheüs 24:15, over de tussenzin als aanwijzing aan de lezer.

⁵⁶Over de viervoudige Joodse uitleg (*pesjat, remez, derasj, sod*): Richard N. Longenecker, *Biblical Exegesis in the Apostolic Period*, 2e uitgave, Grand Rapids 1999, hoofdstuk 1.

slechts de bloedige oppervlakte is; wie het raadsplan wil verstaan, moet terug naar de verzegelde tekst van Daniël. Waar de generatie van 70 moest letten op de legers om tijdig te kunnen vluchten, moet de generatie van de eindtijd letten op de chronologie van de 1290 en 1335 jaar. Zo plaatst Jezus een merkteken bij Daniël 12:9-10, waar staat dat de woorden "toegesloten en verzegeld zijn tot den tijd van het einde", en dat "de verstandigen het zullen verstaan". Het Griekse *noeitō* van Mattheüs 24:15, "laat hij verstaan", neemt dat woord van Daniël op. Het vraagt om geestelijk onderscheidingsvermogen: het herkennen dat de wereldgeschiedenis geen aaneenschakeling van toeval is, maar een Goddelijk script waarin de rekenkunde van de Schepper niet faalt.

Het Hebreeuwse *asjrei* (welgelukzalig) in Daniël 12:12 duidt geen oppervlakkig of tijdelijk geluk aan, maar een staat van vervulling en verlossing; het is dezelfde zaligspreking waarmee Psalm 1 opent. Zij geldt de gelovige die door de duisternis van de loochening heen naar de Zoon is blijven kijken.⁵⁷ Opmerkelijk is dat Daniël twee getallen noemt, eerst 1290 en dan 1335, met een verschil van 45 profetische jaren. Dat verschil wijst op een tijd van loutering en verwachting. Waar de 1290 jaar een overgang markeren, is het 1335e jaar de grens van de welgelukzaligheid: het ogenblik waarop de gruwel haar juridische standrecht verliest en de sluier van de loochening afgaat. Voor de generatie die aan de som 691/692 plus 1335 raakt, wordt het *sod*, het tot een vastgestelde tijd verzegelde raadsplan, openbaar. Het is de aanmoediging van de Messias Zelf om stand te houden, wetende dat het einde van de stenen gruwel op de door God vastgestelde tijd komt.

5.2.2 Eusebius van Caesarea en de wachtende leegte

Om te zien waarom de 1335 jaar onmogelijk op de Romeinse verwoesting kunnen slaan, is de "vader van de kerkgeschiedenis" een goede getuige. Eusebius van Caesarea (ca. 263-339) leefde ruim tweeënhalve eeuw na de val van Jeruzalem. In zijn *Demonstratio Evangelica* beschrijft hij, met ontzetting en ontzag, de staat van de berg Moria in zijn dagen: een verlaten puinhoop, waar de bewoners van de stad de overgebleven stenen weghaalden voor hun eigen bouwwerken, en hij ziet daarin de letterlijke vervulling van het woord van Jezus dat het huis woest zou worden gelaten.⁵⁸

Eusebius zag de woestheid met eigen ogen, maar hij zag op de heilige plaats nog geen verwoestende gruwel die daar blijvend was gaan staan. De berg was eenvoudig leeg; er was in zijn tijd geen monument van loochening, laat staan een in goud gebeitelde ontkenning van de Zoon. Een kwarteeuw na zijn dood deed Julianus zijn poging tot herbouw, met het uitgesproken doel de profetie van Jezus te logenstraffen, en die poging eindigde in vuur; hoofdstuk 2 heeft de getuigenissen van Gregorius en Ammianus daarover gegeven. Zelfs die mislukking onderstreept dat de berg woest moest blijven, totdat de gruwel van Daniël er in 691/692 werd geplaatst om haar termijn van 1335 jaar uit te dienen.

De Rotskoepel is daarmee de enige blijvende vervulling van "de gruwel, staande in de heilige plaats". Waar de Romeinse legers na hun verwoesting vertrokken en de bouwlieden van Julianus door vuur uit de berg werden verdreven, bleef de Rotskoepel ongestoord staan: de geschreven vesting die de heilige plaats bezet houdt met onophoudelijke, in steen gebeitelde tegenspraak tegen het besluit van Psalm 2.

⁵⁷Stephen R. Miller, *Daniel* (The New American Commentary 18), Nashville 1994, bij Daniël 12:12.

⁵⁸Eusebius, *Demonstratio Evangelica* VIII 3, waar hij schrijft dat de tempelplaats in zijn dagen door de inwoners van de stad werd leeggehaald voor bouwsteen, en de woestheid van de berg met Mattheüs 23:38 verbindt.

5.2.3 Het wonder van Chanoeka en de Goddelijke reactie

Het wonder van Chanoeka (25 Kislev 164 v.Chr.) leert dat Gods oog onafgebroken op de berg van Zijn heiligheid rust. De herovering en herinwijding van de tempel onder Judas de Makkabeeër werd naar de overlevering bezegeld met het wonder van de olie, die acht dagen bleef branden terwijl er slechts zuivere voorraad voor één dag was.⁵⁹ Dit wonder van licht en loutering vond 234 jaar vóór de verwoesting door de Romeinen plaats.

Daarin tekent zich een patroon af in de geschiedenis van Moria. Wanneer de reiniging van de berg dient tot eer van de ware God en daarmee vooruitwijst naar de Zoon, geeft God licht, zoals bij Chanoeka. Wanneer een menselijke macht de tempel wil herbouwen om het oordeel te omzeilen en de Zoon te loochenen, geeft God verterend vuur, zoals bij Julianus. De Rotskoepel heeft als verwoestende gruwel de afgemeten tijd van 1335 jaar toebedeeld gekregen. Trekt men de profetie door, dan bereikt deze in steen gebeitelde loochening in 2026/2027 haar profetische en juridische grens, en zal de berg opnieuw door God Zelf moeten worden gereinigd.

5.2.4 Na de Rotskoepel komt er geen tempel voor een antichrist

De onder christenen veelgehoorde gedachte dat er na, of op de plaats van, de Rotskoepel eerst nog een derde tempel voor een "antichrist" zou verschijnen, botst met een juridische lezing van de Schrift. Wie de woorden van Jezus en de profetische lijn volgt, komt tot een helder vonnis: de berg blijft woest voor elke Joodse tempelbouw, totdat de rechtmatige Erfgenaam Zelf verschijnt. De door vuur verteerde poging van Julianus is daarvan het historische bewijs. De Rotskoepel is en blijft de verwoestende gruwel op de heilige plaats; voor een menselijke opvolger is geen ruimte.⁶⁰

Jezus spreekt in Mattheüs een zwaar vonnis uit over de tempelgebouwen van Zijn tijd, "uw huis", en verbindt dat vonnis aan één toekomstige voorwaarde:

Mattheüs 23:38-39: Ziet, uw huis wordt u woest gelaten. Want Ik zeg u: Gij zult Mij van nu aan niet zien, totdat gij zeggen zult: Gezegend is Hij, Die komt in den Naam des Heeren!

"Uw huis" behoudt dus de staat van woestheid zolang de erkenning van de Zoon door het Joodse volk uitblijft. Een werkende tempel voor een antichrist zou een herstel van Joodse eredienst betekenen waarmee het vonnis van woestheid zou zijn omzeild. De Schrift leert echter dat de berg niet wordt overgedragen aan wéér een menselijke of demonische namaaktempel; de berg wacht in zijn woestheid uitsluitend op de Gezegende.⁶¹

De Rotskoepel is geen tempel, maar het gedenkteken van de loochening. De inscriptie "God heeft geen zoon" is de luidruchtigste uiting van de onreine geest op aarde. Als de 1335 jaar de juridische grens van deze loochening zijn, is er in Gods raadsplan geen tijd en geen ruimte meer voor een volgende fase van menselijke dwaling. De komende loutering van Zacharia is immers definitief:

Zacharia 13:2: En het zal geschieden te dien dage, spreekt de HEERE der heirscharen, dat Ik de namen der afgoden uit het land zal uitroeien, dat zij niet meer gedacht zullen worden; en ook de profeten en den onreinen geest zal Ik uit het land doen wegtrekken.

⁵⁹1 Makkabeeën 4:52-59 (de herinwijding op 25 Kislev); het wonder van de olie komt niet in de Makkabeeënboeken voor, maar in de Babylonische Talmoed, *Sjabbat* 21b. Zie James C. VanderKam, *An Introduction to Early Judaism*, Grand Rapids 2001, blz. 20-22.

⁶⁰Philip Mauro, *The Seventy Weeks and the Great Tribulation*, Boston 1921, die vanuit de zeventig weken betoogt dat de Schrift geen herstelde Joodse tempel voor een antichrist leert.

⁶¹William Hendriksen, *Exposition of the Gospel According to Matthew* (New Testament Commentary), Grand Rapids 1973, bij Mattheüs 23:38-39.

Zodra de onreine geest, de theologie van de loochening in en op de Rotskoepel, verdwijnt, is het land gereinigd. De bouw van een tempel voor een antichrist zou de terugkeer van weer een onreine geest betekenen, wat strijdt met de belofte van een definitieve loutering na het welgelukzalige tijdstip. De geschiedenis van Moria laat bovendien telkens zien dat God menselijke overmoed op deze plaats onmiddellijk stopt; de berg aanvaardt geen surrogaattempel meer. In het visioen van Ezechiël verliet de heerlijkheid des HEEREN de stad, maar in het latere visioen keert zij rechtstreeks terug op de berg:

Ezechiël 43:2, 4: En ziet, de heerlijkheid des Gods van Israël kwam van den weg naar het oosten [...] En de heerlijkheid des HEEREN kwam in het huis, door den weg der poort, die den weg naar het oosten zag.

Dat visioen beschrijft de komst van de Messias Zelf naar de gereinigde berg. In het gehele profetische beeld is geen tussenfase te vinden waarin een antichrist eerst jarenlang ongestoord een werkende tempel bouwt. De loutering van het overblijfsel gaat door het vuur, als de voorbereiding op de Koning van Psalm 2:

Zacharia 13:9: En Ik zal dat derde deel in het vuur brengen, en Ik zal het louteren, gelijk men zilver loutert, en Ik zal het beproeven, gelijk men goud beproeft.

De Rotskoepel is en blijft de uiterste grens van de loochening. Wanneer de klok van de 1335 jaar de weg vrijmaakt, wijkt de bezetting niet voor een nieuwe misleider, maar voor de ware Erfgenaam. **De berg is woest gelaten voor alle menselijke bouwlieden, totdat de hemel zich opent; een herbouwde tempel voor een antichrist zou de bindende kracht van Jezus' eigen "totdat gij zeggen zult" tenietdoen.**

5.2.5 Ook geen tempel van 2 Thessalonicenzen 2 voor de antichrist na de val van de Rotskoepel

De waarschuwing van Paulus in 2 Thessalonicenzen 2 wordt in de futuristische uitleg vaak uitsluitend op een toekomstig stenen gebouw in Jeruzalem betrokken:

2 Thessalonicenzen 2:3-4: Dat u niemand verleide op enigerlei wijze; want die dag komt niet, tenzij dat eerst de afval gekomen zij, en dat geopenbaard zij de mens der zonde, de zoon des verderfs; Die zich tegenstelt, en verheft boven al wat God genaamd, of als God geëerd wordt, also dat hij in den tempel Gods als een God zal zitten, zichzelf vertonende, dat hij God is.

Wie de juridische grens van Jezus' vonnis over de berg eerbiedigt ("uw huis wordt u woest gelaten [...] totdat"), ziet dat "de tempel Gods" in het Nieuwe Testament een diepere, geestelijke betekenis heeft gekregen. Paulus onderwijst de gemeente van Korinthe immers: "Weet gij niet, dat gij Gods tempel zijt, en de Geest Gods in ulieden woont?" (1 Korinthe 3:16). De troon waarnaar de "mens der zonde" streeft, is geen stenen altaar in het Midden-Oosten, maar de troon van het menselijk hart en het menselijk lichaam, dat door de Schepper als Zijn tempel is bedoeld. De tragiek van de geschiedenis is dat de godsdienstige mens geobsedeerd blijft door stenen: men wil het Goddelijke vangen in een gebouw om de godsdienst tastbaar en beheersbaar te maken. De mens der zonde is geraffineerder.

Het brandpunt: de troon en het hart

De gedachte dat de mens der zonde pas zijn intrede doet wanneer ergens in de toekomst een stenen antichristtempel in Jeruzalem verrijst, haalt de angel uit de profetie. Een misleider in een gebouw zou geen dieper uitwerking hebben dan de misleiding die de mens der zonde vandaag al uitoefent in de ware tempel: de scheppingsorde en het menselijk hart.

Waarom woedt dan al eeuwen zo'n hevige, bloedige strijd om dat ene stuk grond in Jeruzalem? Omdat de tempelberg de rechtmatige, aardrijkskundige troon van Christus is. Gods Woord verankert de beloften aan Abraham aan die plaats. De bedoeling van dat Woord is dat de Zoon, als Erfgenaam van de berg, ook de koningsplaats in ons hart krijgt, als de levende tempel Gods: "opdat Christus door het geloof in uw harten wone" (Efeze 3:17). De machten der duisternis weten dit. De Rotskoepel staat daar niet zomaar; zij is de blokkade tegen de terugkeer van de Koning. De strijd om Moria is zo hevig omdat, zodra Jezus Zijn heerschappij in Jeruzalem herneemt, de greep van de mens der zonde op het menselijk hart wereldwijd wordt verbroken. De berg wacht niet op een derde tempel met een nieuwe antichrist; de berg wacht op de ware Messias. Paulus zegt in hetzelfde hoofdstuk dat deze macht alleen door de tussenkomst van de Zoon Zelf teniet wordt gedaan:

2 Thessalonicenzen 2:8: En alsdan zal de ongerechtige geopenbaard worden, denwelken de Heere verteren zal door den Geest Zijnsmonds, en te niet maken door de verschijning Zijner toekomst.

De Rotskoepel houdt daarmee niet slechts een stuk land bezet; zij is het slot op de deur, dat met de roep "God heeft geen zoon" wil verhinderen dat de verlossing van de Zoon vanuit Jeruzalem naar de rest van de aarde uitstroomt.

De theologie van het verraad: de zoon des verderfs

In de westerse, na-christelijke wereld zien wij de vervulling van deze profetie in volle gang. De mens der zonde openbaart zich in een wereldbeeld dat de mens in het middelpunt stelt en God onttoont. De typering "de zoon des verderfs" is daarbij een huiveringwekkende echo van Judas Iskariot. In Johannes 17:12, waar Jezus over Judas spreekt, en in 2 Thessalonicenzen 2:3, waar Paulus over de mens der zonde spreekt, staat in het Grieks precies dezelfde woordverbinding: ὁ υἱὸς τῆς ἀπωλείας, *ho huios tēs apòleias*. Het lidwoord *ho* wijst op een bepaalde, unieke gestalte; *huios*, "zoon", betekent in het Semitisch gekleurde Grieks van het Nieuwe Testament niet alleen een afstammeling, maar iemand die het karakter of de bestemming van iets geheel in zich draagt, zoals in "zoon van de vrede" (Lukas 10:6); *apòleia* is verderf, vernietiging, volkomen ondergang.

Dat Paulus juist deze beladen woorden overneemt, is van gewicht. Hij had tientallen andere Griekse uitdrukkingen kunnen kiezen voor een godsdienstige misleider, maar door *ho huios tēs apòleias* te schrijven plakt hij het etiket van Judas op de macht die zich in onze samenleving openbaart. Dat zegt drie dingen. De macht die de Zoon in het Westen loochent, en de maakbaarheid van het leven verkondigt, heeft hetzelfde karakter van verraad als Judas. Zoals Judas voortkwam uit de binnenkring van Jezus, komt de westerse afval voort uit een cultuur die het Evangelie eeuwenlang kende en beleed, en de Zoon nu verraadt voor eigen gewin. En de genitief *apòleias* geeft aan dat deze macht voor de ondergang bestemd is: een wereldbeeld dat in de hemel al is veroordeeld, zoals het vonnis over Judas vaststond voordat hij zijn verraad met een kus voltooide.

5.2.6 De mens op de troon van de Schepper: de verminking van het evenbeeld

Sinds de dagen van Noach, waarnaar Jezus in Mattheüs 24 verwijst, heeft de aarde zo'n opstand niet gezien. Onder de naam van verdraagzaamheid, liefde en menselijkheid wordt de ware theologie in het Westen ontmanteld. De wetteloosheid (*anomia*), het Bijbelse kenmerk van de mens der zonde, grijpt om zich heen, en de wortel ervan is de geldgierigheid (1 Timotheüs 6:10). Het menselijk leven is in al zijn fasen tot een beheersbaar economisch en farmaceutisch product gemaakt, en de mens eigent zich daarmee de macht over leven en dood toe die alleen God toekomt.

Deze ontheiliging van de tempel Gods begint in het binnenste heiligdom van de schepping: de moederschoot, de plaats waar de Schepper Zelf het leven weeft:

Psalm 139:13-14: Want Gij bezit mijn nieren; Gij hebt mij in mijner moeders buik bedekt. Ik loof U, omdat ik op een heel vreselijke wijze wonderbaarlijk gemaakt ben; wonderlijk zijn Uw werken! ook weet het mijn ziel zeer wel.

Onder de vlag van zelfbeschikking wordt dit ontluikende leven door abortus op grote schaal afgebroken.⁶² Met de leus "baas in eigen buik" heeft de seculiere mens de soevereiniteit van God over het ongeboren leven aan zich getrokken: hij is op de troon van de Schepper gaan zitten door het recht op te eisen te bepalen welk leven geboren mag worden en welk leven ongewenst is. Wat in het Oude Testament de afgodendienst aan Molech was, waarbij kinderen aan het vuur werden prijsgegeven voor de voorspoed van de ouders (Leviticus 20:2), is in het Westen omgevormd tot een klinische medische ingreep. Miljoenen ongeboren kinderen, dragers van het beeld van God, worden weggenomen op het altaar van vrijheid, loopbaan of gemak, en dit is als een grondrecht verankerd, door de staat betaald en door de hoogste machten verdedigd.

Ook rond de verwekking is de kaping van Gods werk vergaand. Door genetische bewerking en transhumanistische verwachtingen wil de mens de broncode van de schepping, het DNA, herschrijven; men spreekt openlijk over ontworpen kinderen en over de overwinning op de dood. Het embryo is een bestelbaar product geworden dat door commercieel draagmoederschap en selectie bij IVF kan worden verworven, waarbij "onvolmaakte" of overtollige levens als afval worden weggeworpen.

De heerschappij van de mens der zonde reikt verder dan het beëindigen of bewerken van het prille leven; zij richt zich tegen het ontwerp van de Schepper zelf. Op de eerste bladzijde van de Bijbel legde God de grondslag van de menselijke identiteit vast:

Genesis 1:27: En God schiep den mens naar Zijn beeld; naar het beeld van God schiep Hij hem; man en vrouw schiep Hij ze.

Via de evolutieleer, de verstandelijke loochening van het Schepperschap, is de weg vrijgemaakt voor de autonome mens om de werkelijkheid, ook de eigen biologie, zelf te bepalen.⁶³ De westerse tijdgeest heeft de tweevoudige scheppingsorde van man en vrouw als maatschappelijke norm losgelaten voor de opvatting dat het geslacht geen gegeven is, maar een keuze. Dat is geen gewone maatschappelijke verschuiving; het is een theologische opstand. Wie stelt dat het innerlijke gevoel boven het lichamelijke ontwerp gaat, zegt tegen de Schepper: "U hebt in Uw ontwerp een fout gemaakt, en ik heb de macht mijzelf opnieuw te scheppen." Die loochening blijft niet bij theorie; zij wordt met puberteitsremmers, hormonen van het andere geslacht en onomkeerbare operaties op de tempel van het lichaam voltrokken. De mens weigert een afhankelijk schepsel te zijn, neemt de beitel van de chirurg ter hand en ontheiligt zijn eigen lichaam.

Aan het einde van het leven eigent de mens zich door de steeds ruimere toepassing van euthanasie, inmiddels ook bij psychisch lijden, bij autisme of een verstandelijke beperking en bij een "voltooid"

⁶²O. Carter Snead, *What It Means to Be Human: The Case for the Body in Public Bioethics*, Cambridge (Mass.) 2020, in het bijzonder hoofdstuk 3 over abortus en de mensvisie van het "expressief individualisme".

⁶³Carl R. Trueman, *The Rise and Triumph of the Modern Self: Cultural Amnesia, Expressive Individualism, and the Road to Sexual Revolution*, Wheaton 2020, over de wortels van de gedachte dat de mens zichzelf bepaalt.

gevoeld leven, het eigendomsrecht over de laatste adem toe,⁶⁴ een grens die aan de soevereine God toebehoort: "De HEERE doodt en maakt levend" (1 Samuël 2:6).

Dit alles is de letterlijke uitvoering van de apostolische waarschuwing over de mens der zonde, die "in den tempel Gods als een God zal zitten, zichzelf vertonende, dat hij God is" (2 Thessalonicenzen 2:4). Terwijl de islam in de Rotskoepel Jezus loochent als de Verlosser, loochent de westerse mens der zonde Hem als de Schepper:

Kolossenzen 1:16-17: Want door Hem zijn alle dingen geschapen, die in de hemelen en die op de aarde zijn, die zienlijk en die onzienlijk zijn [...] alle dingen zijn door Hem en tot Hem geschapen; En Hij is voor alle dingen, en alle dingen bestaan te zamen door Hem.

Dieper kan een theologische opstand niet gaan. Nu de mensheid zich laat leiden door de mens der zonde, is er een duisternis over de volken gekomen, en nadat de westerse wereld het Evangelie zo massaal heeft verworpen, is er geen menselijke, politieke of godsdienstige instelling meer die ons uit deze neerwaartse beweging kan verlossen. De machten der duisternis weten dat. Daarom staat de Rotskoepel niet zomaar op Moria: zij is de blokkade tegen de beloofde terugkeer van de Koning, en zodra Hij Zijn heerschappij in Jeruzalem herneemt, wordt de greep van de mens der zonde op het menselijk hart verbroken. Vanuit de loutering op Moria zal de Koning de misleiding die de wereld in haar greep houdt met de adem van Zijn mond verteren (2 Thessalonicenzen 2:8).

5.3 Tegenwerpingen en antwoorden

Een betoog als dit roept vragen op. De belangrijkste worden hier kort beantwoord, opdat de lezer niet hoeft te gissen of de schrijver ze heeft gezien.

"Daniël 12:11 laat het wegnemen van het offer en het stellen van de gruwel samenvallen; u trekt ze zes eeuwen uit elkaar."

De tekst noemt twee gebeurtenissen in één adem: "van dien tijd af, dat het gedurig offer zal weggenomen, en de verwoestende gruwel zal gesteld zijn". Het Hebreeuws verbindt twee handelingen, en de tijd loopt "van dien tijd af" dat beide zijn geschied. Dat is geen kunstgreep, maar de enige lezing die de tekst niet in de eerste eeuw laat stranden: begint men in 70, dan eindigen de 1335 jaar in 1405, waar niets gebeurde, en dan is de tweede voorwaarde, een gruwel die staat, nooit vervuld, want de Romeinen lieten niets staan. De profetie zelf dwingt dus om het beginpunt te zoeken waar beide voorwaarden voor het eerst tegelijk waar zijn. Dat is 691/692.

"De Rotskoepel staat niet op de plaats van het heilige der heiligen."

De meeste onderzoekers plaatsen het heilige der heiligen op of bij de Rots, en Ritmeyer heeft daar sterke bouwkundige gronden voor gegeven (hoofdstuk 3). Maar het betoog hangt er niet van af. Jezus spreekt van de gruwel "staande in de heilige plaats", en de heilige plaats is het tempelplein als geheel; de Rotskoepel staat daar in ieder geval, op het hoogste punt, met de rots van Abraham in haar midden.

⁶⁴Voor euthanasie bij psychiatrisch lijden in Nederland: Scott Y.H. Kim, Raymond G. De Vries en John R. Peteet, "Euthanasia and Assisted Suicide of Patients with Psychiatric Disorders in the Netherlands 2011 to 2014", *JAMA Psychiatry* 73 (2016), blz. 362-368; bij verstandelijke beperking en autisme: Irene Tuffrey-Wijne, Leopold Curfs, Ilora Finlay en Sheila Hollins, "Euthanasia and physician-assisted suicide in people with intellectual disabilities and/or autism spectrum disorders: investigation of 39 Dutch case reports (2012-2021)", *BJPsych Open* 9 (2023), e124; over het "voltooid leven": Els van Wijngaarden, Carlo Leget en Anne Goossens, "Ready to give up on life: The lived experience of elderly people who feel life is completed and no longer worth living", *Social Science & Medicine* 138 (2015), blz. 257-264.

"Het jaar-dag-beginsel is een uitlegkundige keuze, geen wet."

Het is een keuze die God Zelf heeft voorgedaan (Numeri 14:34; Ezechiël 4:6) en die in Daniël 9 door de geschiedenis is bevestigd: de zeventig weken kwamen na 483 jaar, niet na 483 dagen, bij de Messias uit. Wie in Daniël 9 jaren leest en in Daniël 12 dagen, moet uitleggen waarom dezelfde profeet in hetzelfde boek van maat zou wisselen. Bovendien vraagt Daniël in 12:8 uitdrukkelijk naar "het einde dezer dingen", en het antwoord van de engel is de verzegeling "tot den tijd van het einde"; een antwoord in letterlijke dagen zou die verzegeling zinloos maken.

"Het bouwjaar staat niet vast: 72 AH kan ook het begin van de bouw zijn."

Onder de kenners bestaat verschil van mening of het jaar 72 in de inscriptie het begin of de voltooiing van de bouw aanduidt; Blair heeft betoogd dat het de voltooiing is, anderen laten de bouw in 72 beginnen en enkele jaren later eindigen. Voor de berekening maakt dat weinig uit: deze studie rekent met het jaar dat de bouwer zelf in de inscriptie heeft laten zetten, omdat dat het jaar is waarin de loochening werd uitgesproken en bezegeld, en een verschil van een of twee jaar valt binnen het venster dat in hoofdstuk 1 is beschreven.

"Uitleggers hebben zich eerder in jaartallen vergist."

Dat is waar, en Newton heeft daarvoor gewaarschuwd (Deel II, hoofdstuk 10). Deze studie noemt daarom geen dag en geen maand, maar een termijn die uit twee getallen in de Schrift en één getal in het gebouw volgt. Wat er te zeggen is als de zichtbare ontknoping niet in dat venster valt, staat in Deel II, hoofdstuk 16. De studie is geschreven om te waken, niet om te wedden.

6. De profetische conjunctie: twee getallen, één voorwerp

Een conjunctie is in de sterrenkunde een samenstand van ten minste twee hemellichamen. Voor de waarnemer op aarde schuiven zij zo dicht naar elkaar toe dat zij in elkaars verlengde komen te staan en tot één lichtpunt versmelten. Als overste van de wijzen en sterrenkijkers van Babel was Daniël vertrouwd met tekens die hun betekenis pas prijsgeven wanneer zij in een bepaalde onderlinge verhouding komen:

Daniël 5:11: Er is een man in uw koninkrijk, in wien de geest der heilige goden is, want in de dagen uws vaders is bij hem gevonden licht, en verstand, en wijsheid, gelijk de wijsheid der goden is; daarom stelde hem de koning Nebukadnezar, uw vader, tot een overste der tovenaars, der sterrekijkers, der Chaldeeën, en der waarzeggers.

Zoals twee planeten pas op het ogenblik van hun conjunctie één helder lichtpunt vormen, zo werken de getallen 1290 en 1335 in Daniël 12 samen als een stelsel van coördinaten in de tijd. Daniël geeft een profetische constellatie die pas in haar samenhang betekenis krijgt. Wie alleen naar de berg kijkt, ziet een gebouw van steen met kalligrafie; wie naar de samenstelling van de tijden kijkt, ziet de conjunctie van Gods raadsplan die dit gebouw markeert.

Het bewijs tegen willekeur

Het doel van twee getallen in één profetie is het uitsluiten van willekeur. Noemt een profetie één tijdsduur, dan blijft haar vervulling vatbaar voor inlegkunde: men kiest een gebeurtenis uit de geschiedenis van Jeruzalem en rekent terug tot het "past". Worden echter twee opeenvolgende

getallen aan hetzelfde voorwerp gekoppeld, dan wordt de ruimte voor menselijke inlegkunde tot bijna niets teruggebracht. De uitleg wordt gedwongen tot een sluitende historische conjunctie.

De taak van de twee getallen

Elk van beide getallen vervult een eigen rol. Het eerste, 1290, is enkel een vaststelling: het beschrijft de tijdsduur waarin de gruwel "gesteld is". De tekst verbindt er nog geen zegen aan; het is een tijdmeting. Dat gebrek aan nadere aanduiding werkt als een beveiliging: het voorkomt dat de profetie voortijdig wordt ingevuld en dwingt om in de geschiedenis naar een toetsbare markering te zoeken. Pas het tweede getal, 1335, krijgt het predicaat "welgelukzalig", en wel voor wie de verwachting vasthoudt. Waar het eerste getal de vaststelling is, belooft het tweede de oplossing; zonder het tweede zou het eerste een historisch gegeven zonder meer zijn. Het tweede getal geeft de tijdlijn haar dringendheid.

Wanneer de geschiedenis de grens van 1290 jaar passeert en de markering wordt herkend, is de conjunctie een feit: de lijn van 1335 jaar blijkt in hetzelfde verlengde te liggen, en het voorwerp van de verwoestende gruwel wordt als de Rotskoepel herkend. Vanaf dat ogenblik is de profetie een klok geworden die naar de beloofde welgelukzaligheid wijst.

De tijd van verwachting: de 45 jaar

De tekst legt nadruk op het wachten: "Welgelukzalig is hij, die verwacht en raakt tot duizend driehonderd vijf en dertig dagen" (Daniël 12:12). Dat veronderstelt een tussentijd waarin gewacht moet worden, in de wetenschap waar de tijdlijn heen leidt. Die wachttijd is precies het verschil tussen de twee getallen: 45 jaar. Wat de markering van het 1290e jaar is geweest, wordt in het volgende hoofdstuk aangewezen.

7. De historische stichtingsdatum van de gruwel: 72 AH, 691/692

Wanneer op grond van het voorgaande wordt erkend dat de Rotskoepel alle Bijbelse kentekenen van de verwoestende gruwel draagt, kunnen de getallen van Daniël erop worden toegepast. Dat sluit aan bij het woord van Jezus over de bezetting van Jeruzalem:

Lukas 21:24: En zij zullen vallen door de scherpte des zwaards, en gevankelijk weggevoerd worden onder alle volken; en Jeruzalem zal van de heidenen vertreden worden, totdat de tijden der heidenen vervuld zullen zijn.

Om de tijdlijn te kunnen volgen, moet het stichtingsjaar van de Rotskoepel historisch vaststaan. Het is een zeldzaam gegeven dat het gebouw die datum zelf, bijna té duidelijk, prijsgeeft.

Van bezetting naar theologische heerschappij

Vóór 691/692 was er wel een islamitische bezetting, maar nog geen blijvende gruwel. Toen de Arabieren Jeruzalem in 637/638 innamen, was het tempelplateau een stortplaats; de Byzantijnen hadden de plaats bewust verwaarloosd om te tonen dat de Joodse tempel had afgedaan. Kalief Omar liet er een eenvoudige gebedsplaats inrichten, de voorloper van de Al-Aqsa. De Gallische bisschop Arculf, die Jeruzalem omstreeks 680 bezocht, beschrijft haar als een vierkant gebedshuis van planken en balken op de resten van oude muren, dat naar zeggen drieduizend mensen kon bevatten.⁶⁵ Dat was

⁶⁵Adomnán van Iona, *De locis sanctis* I 1, naar het verslag van bisschop Arculf (ca. 680).

geen monument van loochening. In de eerste vijftig jaar was de islamitische aanwezigheid vooral militair en bestuurlijk; er stond nog geen in steen gebeitelde aanspraak tegen de Zoon van God.

Dat veranderde onder kalief Abd al-Malik. In 72 van de hidjra werd de Rotskoepel voltooid. Het gebouw was niet in de eerste plaats als moskee bedoeld (door de ronde vorm kan men er niet in de voorgeschreven rijen bidden), maar als een theologische triomf, als vertoon van overwicht op Jodendom en christendom. Toen werden de gouden Kufische inscripties aangebracht die de Zoon van God stelselmatig loochenen. Vanaf 691/692 was er sprake van een theologische heerschappij; de Rotskoepel werd het gezicht en de stem van de verwoestende gruwel. Dat zij tot de oudste bewaard gebleven bouwwerken van de islam behoort en in 72 AH is voltooid, wordt in de vakliteratuur algemeen aangenomen.⁶⁶

Het bewijs van de inscriptie: een historische vergissing

In de epigrafie, de studie van inscripties, is de Rotskoepel een zeldzaamheid: een van de weinige monumenten uit de oudheid waarvan het jaar van voltooiing tot op het jaar bekend is, dankzij de tekst in het gebouw zelf. Aan de buitenzijde van de arcade staat in Kufische letters het jaar van voltooiing: 72 na de hidjra, in onze jaartelling 691/692.⁶⁷

Hier doet zich het opmerkelijke feit voor dat in hoofdstuk 1 al ter sprake kwam. In 831 wilde kalief al-Ma'moen de eer van de bouw voor zich opeisen. Hij liet de naam van de bouwer, Abd al-Malik, uit het mozaïek wegnemen en zijn eigen naam ervoor in de plaats zetten. De naam veranderde, maar de datum bleef ongewijzigd staan. De inscriptie luidt daardoor tot vandaag: "de dienaar van God, al-Ma'moen, bevelhebber der gelovigen, in het jaar tweeënzeventig", terwijl al-Ma'moen anderhalve eeuw later leefde. De vervalsing is dadelijk zichtbaar, en juist die slordigheid heeft de oorspronkelijke datum onaantastbaar bewaard voor de lezer in de eindtijd, als de echte stichtingsdatum van de gruwel.

De ingemetselde vervaldatum

De begindatum staat dus in goud gebeiteld op het voorwerp zelf. Men hoeft geen historicus te zijn om naar het beginpunt te gissen; het gebouw spreekt zijn eigen datum uit. Omdat die datum destijds zo trots werd ingebeiteld, als een theologische triomf, werkt zij nu als het bewijs van haar eigen tijdelijkheid. De inscriptie die de overwinning van de loochening moest vieren, is de code geworden waarmee de vervaldatum van de bezetting kan worden uitgerekend. In de Bijbelse profetie zijn data vaak verborgen of moeten zij uit onzekere gebeurtenissen worden afgeleid; bij de verwoestende gruwel op Moria heeft de tegenstander zijn eigen aankomsttijd genoteerd. God heeft toegelaten dat de bezetter zijn eigen stempel zette, opdat de generatie van de eindtijd geen verontschuldiging zou hebben om deze vervulling over het hoofd te zien.

7.1 De profetische rekensom: 1981 en 2026/2027

Vanaf de stichtingsdatum die het gebouw zelf opgeeft, kan de chronometer van Daniël in gang worden gezet:

⁶⁶Oleg Grabar, *The Dome of the Rock*, Cambridge (Mass.) 2006, blz. 59-60; Sheila S. Blair, "What is the Date of the Dome of the Rock?", in: Julian Raby en Jeremy Johns (red.), *Bayt al-Maqdis: 'Abd al-Malik's Jerusalem*, deel 1, Oxford 1992, blz. 59-87, die betoogt dat 72 AH het jaar van voltooiing is.

⁶⁷Zie de weergave van de inscriptie in hoofdstuk 1, en het overzicht "The Arabic Islamic Inscriptions on the Dome of the Rock in Jerusalem, 72 AH / 692 CE" op www.islamic-awareness.org.

Daniël 12:11: En van dien tijd af, dat het gedurig offer zal weggenomen, en de verwoestende gruwel zal gesteld zijn, zullen zijn duizend tweehonderd en negentig dagen.

Past men het jaar-dag-beginsel toe op dit eerste ankerpunt, dan volgt: 691 plus 1290 jaar is 1981. Rekent men met het volle hidjrajaar 72 (juni 691 tot mei 692), dan valt de grens van 1290 zonnejaren tussen juni 1981 en mei 1982. Vervolgens geeft Daniël het tweede getal, dat naar de beloofde voltooiing leidt:

Daniël 12:12: Welgelukzalig is hij, die verwacht en raakt tot duizend driehonderd vijf en dertig dagen.

Dat geeft: 691 plus 1335 jaar is 2026, en met het volle hidjrajaar het venster van juni 2026 tot mei 2027. Dat is de profetische en juridische grens.

Dat de Rotskoepel de gruwel is die God op de heilige plaats het diepst in het hart raakt, moge na het voorgaande duidelijk zijn; de profetische conjunctie wijst naar dit gebouw. Maar daarmee rijst een controlevraag: heeft het eerste jaartal, dat uit de 1290 jaar volgt, ons geopolitiek werkelijk iets te zeggen? Vond er op dat kruispunt een gebeurtenis plaats die als markering kan gelden? Wat gebeurde er rond 1980-1981?

7.2 De feiten naast het berekende: de Jeruzalemwet (1980/1981)

Op 30 juli 1980 nam de Knesset de Jeruzalemwet aan, een basiswet die de staatsrechtelijke status van de stad veranderde. Premier Menachem Begin zag de wet als een historisch rechtsherstel, en in de debatten werd zij gepresenteerd als het einde van de status van Jeruzalem als "betwist" gebied: Jeruzalem is en blijft de eeuwige hoofdstad van het Joodse volk, en geen stemming in de Verenigde Naties kan de band tussen dit volk en zijn heilige stad verbreken.⁶⁸ De wet zelf verklaart:

*Jeruzalem, volledig en verenigd, is de hoofdstad van Israël.*⁶⁹

⁶⁸Naar de Knessetdebatten van juli 1980 (*Divrei HaKnesset*), waarin premier Begin en de indiener, Geula Cohen, de wet in deze bewoordingen verdedigden.

⁶⁹*Basic Law: Jerusalem, Capital of Israel*, artikel 1, *Sefer Ha-Chukkim* nr. 980 (5 augustus 1980); vertaling van de auteur.

De Jeruzalemwet van 30 juli 1980, met de handtekeningen en het zegel.

Israël had Oost-Jeruzalem in 1967 feitelijk al geannexeerd; deze wet maakte de annexatie tot deel van het Israëlische staatsrecht. Het was de formele proclamatie dat de soevereiniteit over Jeruzalem, en dus over de tempelberg, niet langer bij een buitenlandse macht of een internationaal mandaat lag, maar bij de Joodse staat.

De diplomatieke uittocht en de frontale botsing

Geen andere Israëlische wet heeft internationaal zoveel weerstand opgeroepen. Op 20 augustus 1980 nam de VN-Veiligheidsraad Resolutie 478 aan:

De Veiligheidsraad [...] besluit dat alle wetgevende en bestuurlijke maatregelen en handelingen van Israël, de bezettende macht, die het karakter en de status van de Heilige Stad Jeruzalem hebben veranderd of beogen te veranderen, en in het bijzonder de recente "basiswet" over Jeruzalem, nietig en ongeldig zijn en onmiddellijk moeten worden ingetrokken; [...] roept de staten die diplomatieke missies in Jeruzalem hebben gevestigd op deze missies uit de Heilige Stad terug te trekken.⁷⁰

De resolutie leidde tot een collectieve diplomatieke boycot. De dertien staten die nog een ambassade in Jeruzalem hadden, alle uit Latijns-Amerika, met als enige Europese land Nederland, verplaatsten haar in de tweede helft van 1980 naar Tel Aviv.⁷¹ Het Joodse persbureau JTA berichtte op 27 augustus 1980 dat Israël "met droefheid en verdriet" reageerde op het Nederlandse besluit, na dertig jaar in Jeruzalem; Nederland was het zesde land dat de stap zette, na Venezuela, Uruguay, Ecuador, Chili en

⁷⁰Resolutie 478 van de VN-Veiligheidsraad, 20 augustus 1980, paragrafen 3 en 5(b); vertaling van de auteur.

⁷¹Shlomo Slonim, *Jerusalem in America's Foreign Policy 1947-1997*, Den Haag 1998, hoofdstuk 8. De dertien staten waren Bolivia, Chili, Colombia, Costa Rica, de Dominicaanse Republiek, Ecuador, El Salvador, Guatemala, Haïti, Nederland, Panama, Uruguay en Venezuela.

El Salvador.⁷² Zo brak 1981 aan als het eerste jaar in de moderne geschiedenis waarin geen enkele buitenlandse ambassade meer in Jeruzalem was gevestigd. Costa Rica en El Salvador keerden in 1982 en 1984 als enige terug, om in 2006 opnieuw te vertrekken; de wereld als geheel bleef de Joodse aanspraak afwijzen. De politicoloog Ian Lustick beschrijft de Jeruzalemwet als een poging de status van de stad zo te verzegelen dat geen latere Israëlische regering er nog over zou kunnen onderhandelen, en als de stap die een onmiddellijke en volledige internationale tegenreactie uitlokte.⁷³

DONATE

JEWISH TELEGRAPHIC AGE

EST 1917

US

ISRAEL

IDEAS

NEW YORK

GLOBAL

Israel Reacts with Sadness and Sorrow over Holland's Decision to Move Its Embassy to Tel Aviv

August 27, 1980

SEE ORIGINAL DAILY BULLETIN FROM THIS DATE

Israel reacted with "deep sorrow and sadness" today at Holland's decision to move its embassy from Jerusalem, where it has been for 30 years, to Tel Aviv. The decision to move followed the United Nations Security Council resolution last week which censured Israel for its Jerusalem law and called on countries with embassies in Jerusalem to move them.

Holland, which was the only European country to have its embassy in Jerusalem, become the sixth country to make the move, following Venezuela, Uruguay, Ecuador, Chile and El Salvador. Costa Rica is now deliberating whether to move its embassy, too.

Het bericht van de Jewish Telegraphic Agency van 27 augustus 1980.

Het einde van dertien eeuwen onbetwiste heerschappij

Om het gewicht van 1980/1981 te verstaan, moet men zich realiseren dat het gezag van de islamitische waqf, de godsdienstige beheerder van de berg, vóór die tijd als onaantastbaar gold. Vanaf de voltooiing van de Rotskoepel was de berg onderworpen aan islamitische rijken, van de Omajjaden tot de Ottomanen. Onder de Ottomanen was de berg voor niet-moslims tot in de negentiende eeuw zelfs verboden terrein, en het beheer lag uitsluitend bij de waqf.⁷⁴ Ook toen de Britten (1917-1948) en daarna de Jordaniërs (1948-1967) de stad bestuurden, bleef de berg onbetwist islamitisch gebied; de gruwel heerste ongedeeld.

⁷²Jewish Telegraphic Agency, "Israel Reacts with Sadness and Sorrow over Holland's Decision to Move Its Embassy to Tel Aviv", 27 augustus 1980, <https://www.jta.org/archive/israel-reacts-with-sadness-and-sorrow-over-hollands-decision-to-move-its-embassy-to-tel-aviv>.

⁷³Ian S. Lustick, "Jerusalem: The Sacred City in the Service of the State" (1994), samengevat; vergelijk Moshe Hirsch, Deborah Housen-Couriel en Ruth Lapidot, *Whither Jerusalem? Proposals and Positions Concerning the Future of Jerusalem*, Den Haag 1995, over de internationale reacties.

⁷⁴Marshall J. Breger en Ora Ahimeir (red.), *Jerusalem: A City and Its Future*, Syracuse 2002, blz. 258. Het Ottomaanse "status quo"-besluit van 1852 betrof de christelijke heilige plaatsen; voor de tempelberg gold het uitsluitende beheer van de waqf, dat ook de Britten en de Jordaniërs ongemoeid lieten.

Zelfs na de herovering van de Oude Stad in de Zesdaagse Oorlog van 1967, toen de kreet "de tempelberg is in onze handen!" klonk, durfde Israël het godsdienstige gezag niet op te eisen. Uit vrees voor een wereldwijde godsdienstoorlog gaf minister Mosje Dajan het interne beheer onmiddellijk aan de waqf terug. In de dertien jaar tussen 1967 en 1980 bleef de berg een internationaal gerespecteerd niemandsland; de vertreding door de heidenen (Lukas 21:24) ging door.

Toen kwam in 1980 de Jeruzalemwet als een juridische mokerslag. Door heel Jeruzalem eenzijdig tot eeuwige en onverdeelde hoofdstad te verklaren, doorbrak Israël een juridisch vacuüm van bijna dertien eeuwen. Op de grens van de 1290 jaar eindigde de onbetwiste rust van de islam op de berg. De aanspraak van de Joodse staat kwam frontaal tegenover de wil van de hele wereld te staan, en Jeruzalem werd wat Zacharia had voorspeld:

Zacharia 12:2-3: Ziet, Ik zal Jeruzalem stellen tot een drinkschaal der zwijmeling allen volken rondom; ja, ook zal zij zijn over Juda, in de belegering tegen Jeruzalem. En het zal te dien dage geschieden, dat Ik Jeruzalem stellen zal tot een lastigen steen allen volken; allen, die zich daarmee beladen, zullen gewisselijk doorsneden worden; en al de volken der aarde zullen zich tegen haar verzamelen.

Een kritische lezer kan opmerken dat de wet in juli 1980 werd aangenomen, terwijl de som op 1981 uitkomt. Op een termijn van 1290 jaar is een marge van enkele maanden geen bezwaar; de profetie noemt een jaar, geen dag. Bovendien vormen de wet van juli 1980, de resolutie van augustus 1980 en de diplomatieke uittocht die in 1981 een stad zonder ambassades achterliet één samenhangende gebeurtenis, die precies op de drempel van het 1290e jaar ligt. Vóór die tijd was de status van Jeruzalem een sluimerend, onopgelost gevolg van de oorlogen van 1948 en 1967; na de wet en de uittocht werd de stad formeel het meest explosieve en onoplosbare struikelblok van de wereldpolitiek, en de weigering haar als hoofdstad te erkennen de vaste leer van het internationale recht.⁷⁵ **Op de grens van de 1290 jaar werd Zacharia 12:3 geopolitieke werkelijkheid: Jeruzalem werd de lastige steen voor alle volken.**

De 45 jaar van verwachting

Sinds 1981 is de status van de berg Moria een bron van aanhoudende wereldwijde strijd. Uit weerstand tegen de Israëlische wetgeving heeft de waqf sindsdien getracht de tastbare Joodse geschiedenis van de berg te wissen. Bij de aanleg van een ondergrondse moskee in de Stallen van Salomo (1999) werden honderden vrachtwagenladingen aarde met archeologische resten zonder onderzoek weggevoerd; de archeoloog Gabriel Barkay begon daarop het Temple Mount Sifting Project om het gestorte materiaal alsnog te zeven, en Israëlische geleerden waarschuwden dat de tempelberg tot een bouwplaats werd gemaakt om het verleden uit te wissen.⁷⁶

Wie de Jeruzalemwet en haar nasleep enkel als politiek conflict ziet, mist de theologische aardverschuiving. Het was de formele verklaring van de rechtmatige erfgenaam, Israël, dat hij na tweeduizend jaar ballingschap zijn rechten op Jeruzalem hernam. Het markeerde het punt waarop de 1290 jaar van onbetwiste stilte op de berg werden doorbroken en de tijden der heidenen hun uiterste grens naderden.

⁷⁵Vergelijk Avi Beker, *The Chosen: The History of an Idea, the Anatomy of an Obsession*, New York 2008, over de uitzonderingspositie van Jeruzalem in het internationale recht.

⁷⁶Gabriel Barkay en Zachi Zweig, "The Temple Mount Sifting Project", *Biblical Archaeology Review* 32/1 (2006), blz. 16 e.v.; verklaring van het Committee for the Prevention of Destruction of Antiquities on the Temple Mount, 8 november 1999.

Als 1981 het jaar van de politiek-juridische vaststelling en confrontatie was, dan zijn de 45 jaar daarna, van 1981 tot 2026, in de chronologie van Daniël 12:12 de tijd van verwachting. Wie die datum bereikt, wordt "welgelukzalig" genoemd; dat wijst op het naderende einde van de gruwel. Dit proces heeft een verheven einddoel. Zoals Ezechiël 36 leert dat God Zijn volk eerst naar het land terugbrengt en daarna het hart reinigt, zo zal Hij ook de berg van de drekgoden reinigen, als voorbereiding op het ogenblik waarop Israël de Zoon herkent: "zij zullen Mij aanschouwen, Dien zij doorstoken hebben" (Zacharia 12:10). Dan breekt het ogenblik aan waarvan Jezus sprak:

*Mattheüs 23:39: Want Ik zeg u: Gij zult Mij van nu aan niet zien, totdat gij zeggen zult:
Gezegend is Hij, Die komt in den Naam des Heeren!*

Wanneer de 1335 jaar voltooid zijn en de geestelijke sluier valt, wordt het deksel weggenomen:

2 Korinthe 3:14-16: Maar hun zinnen zijn verhard geworden; want tot op den dag van heden blijft hetzelfde deksel in het lezen des Ouden Testaments, zonder ontdekt te worden, hetwelk door Christus te niet gedaan wordt. Maar tot den huidige dag toe, wanneer Mozes gelezen wordt, ligt een deksel op hun hart. Doch zo wanneer het tot den Heere zal bekeerd zijn, zo wordt het deksel weggenomen.

De berg van de loochening wordt de berg van de openbaring. Moria wordt wat het door de Schepper altijd was bedoeld: een huis van gebed voor alle volken (Jesaja 2:2; 56:7). "De HEERE is God, Die ons licht gegeven heeft" (Psalm 118:27).

8. De tijdlijn van de berg Moria (70 tot 2026/2027)

Jaar	Gebeurtenis	Betekenis voor de profetie
70	Titus verwoest de tempel; het gedurig offer houdt op	Het huis wordt "woest" gelaten; de eerste voorwaarde van Daniël 12:11 is vervuld
130-135	Hadrianus maakt van Jeruzalem Aelia Capitolina; naar Dio een Jupiterheilgdom op de plaats van de tempel; Judea wordt Palaestina	Heidense ontheiliging, maar vergankelijk; geen blijvende gruwel
363	Julianus laat de tempel herbouwen; aardbeving en vuur uit de fundamenten stoppen het werk	De berg weigert een herbouw die de profetie van Jezus wil logenstraffen
380-637	De Byzantijnen laten de berg bewust leeg en gebruiken haar als stortplaats	De woestheid wordt in stand gehouden; de wachtkamer van de gruwel
637/638	Islamitische verovering onder Omar; het plateau wordt schoongemaakt; een houten gebedshuis	Bezetting, nog geen theologische heerschappij
72 AH (691/692)	Voltooing van de Rotskoepel onder Abd al-Malik; de inscripties tegen de Zoon in goud	De tweede voorwaarde is vervuld; de klok van 1290 en 1335 jaar begint te lopen
1099-1187	Kruisvaarders; de koepel wordt Templum Domini, de inscripties worden bedekt	De gruwel wordt gemaskerd, niet weggenomen

Jaar	Gebeurtenis	Betekenis voor de profetie
1187	Saladin verwijdt de christelijke toevoegingen	De loochening is weer zichtbaar; de klok telt door
1517-1917	Ottomaanse heerschappij; de berg is voor niet-moslims verboden, de waqf beheert haar alleen	Onbetwiste islamitische heerschappij
1917-1967	Britten en Jordaniërs besturen de stad; de waqf behoudt het gezag over de berg	De vertreding door de heidenen duurt voort
1967	Israël veroverd de Oude Stad; Dajan geeft het beheer van de berg terug aan de waqf	De rechtmatige erfgenaam staat op de berg, maar eist haar niet op
30 juli 1980	De Knesset neemt de Jeruzalemwet aan	De erfgenaam legt zijn juridische aanspraak neer
1980-1981	Resolutie 478; alle ambassades verlaten Jeruzalem	Grens van de 1290 jaar: Jeruzalem wordt de lastige steen voor alle volken (Zacharia 12:3)
1981-2026	De 45 jaar van verwachting	"Welgelukzalig is hij, die verwacht" (Daniël 12:12)
juni 2026 tot mei 2027	Grens van de 1335 jaar	De standtijd van de gruwel bereikt haar door God bepaalde en juridische einde

De tijdlijn laat zien wat de hoofdstukken hiervoor afzonderlijk hebben aangetoond. Tussen 70 en 691/692 was de berg leeg; alles wat in die eeuwen op de berg werd opgericht of beproefd, verdween of mislukte. Vanaf 72 AH stond er iets dat bleef staan, en alles wat daarna kwam, de kruisvaarders, Saladin, de Ottomanen, de Britten, de Jordaniërs en zelfs Israël in 1967, liet de gruwel op haar plaats. Pas op de grens van de 1290 jaar werd haar heerschappij voor het eerst wettelijk betwist, en op de grens van de 1335 jaar verstrijkt haar termijn.

9. De verborgenheid ontzegd: waarom pas nu?

Waarom geeft God de sleutel tot deze profetie pas vrij, betrekkelijk kort vóór het ogenblik van haar mogelijke vervulling? Het antwoord staat in het boek Daniël zelf:

Daniël 12:4: En gij, Daniël! sluit deze woorden toe, en verzegel dit boek, tot den tijd van het einde; velen zullen het naspeuren, en de wetenschap zal vermenigvuldigd worden.

Gods regie over de wereldgeschiedenis is geen toeval, maar een nauwkeurig getimed proces, waarin het ogenblik van de onthulling even wezenlijk is als de gebeurtenis zelf. Dat de chronologische betekenis van de 1290 en 1335 jaar pas in onze generatie aan de oppervlakte komt, getuigt van een wijsheid die de menselijke logica te boven gaat. God heeft deze kennis bewaard voor de generatie die de ontknoping kan meemaken. Daarvoor zijn drie theologische redenen aan te wijzen.

De vaste volgorde van het herstel (Ezechiël 36)

De voornaamste reden ligt in Gods eigen blauwdruk voor het herstel van Israël. God werkt naar een vaste volgorde, waarin de lichamelijke terugkeer de wegbereider is voor de geestelijke loutering. Die

volgorde kent drie stappen. Eerst het lichamelijke herstel, vanaf 1948: Israël moest uit de volken verzameld worden, het samenkomen van beenderen, vlees en huid uit het visioen van Ezechiël 37. Het volk is als natie hersteld, maar verkeert in deze fase nog zonder de Geest. Dan de confrontatie met de gruwel, vanaf 1967 en 1981: pas wanneer Israël weer soeverein in het land woont, wordt het onvermijdelijk geconfronteerd met de werkelijke, geestelijke staat van de berg Moria, en wordt de Rotskoepel, die de Zoon loochent op de plaats waar Abraham over het Lam profeteerde, in de tijdlijn herkend als de verwoestende gruwel. Ten slotte het geestelijke herstel: de herkenning van deze blokkade en haar verwijdering zijn de opmaat tot de reiniging van het hart:

Ezechiël 36:25-26: Dan zal Ik rein water op u sprengen, en gij zult rein worden; van al uw onreinigheden en van al uw drekgoden zal Ik u reinigen. En Ik zal u een nieuw hart geven, en zal een nieuwen geest geven in het binnenste van u; en Ik zal het stenen hart uit uw vlees wegnemen, en zal u een vlesens hart geven.

Had God de chronologische aard van de Rotskoepel al in de middeleeuwen onthuld, in het jaar 1000 of 1500, toen het Joodse volk nog in de verstrooiing leefde, dan hadden de stukken van de geschiedenis nog niet op hun plaats gelegen. Het zou de volgorde van Ezechiël 36 hebben doorkruist.

Het tijdslot en het geestelijke filter

God heeft een tijdslot op de profetie van Daniël gezet. Sommige zaken kunnen en mogen niet verstaan worden voordat de geschiedenis de berekening heeft ingehaald. Nu de grens van de 1335 jaar nadert, verandert de profetie van een gesloten geheim in een onthulde werkelijkheid.

Daarnaast werkt de duisterheid van de profetie als een geestelijk filter. God spreekt dikwijls in raadsels (*chidot*) om de harten te beproeven; tot Mozes sprak Hij "van mond tot mond, en door aanzien, en niet door duistere woorden" (Numeri 12:8), maar tot de anderen door gezichten, dromen en raadselspreuken. Dat filter dwingt de mens tot ijverig onderzoek en tot afhankelijkheid van de Heilige Geest, en het verhindert dat wereldse of duistere machten Gods raadsplan voortijdig manipuleren. Voor spotters klinken profetische tijdlijnen als gestamel; voor de oprechte zoeker gaat er licht op (Psalm 97:11). Daniël zelf zegt het zo:

Daniël 12:10: Velen zullen er gereinigd en wit gemaakt, en gelouterd worden; doch de goddelozen zullen goddelooselijk handelen, en geen van de goddelozen zullen het verstaan, maar de verstandigen zullen het verstaan.

Jesaja beschrijft hetzelfde dubbele uitwerking van Gods Woord, "gebod op gebod, regel op regel, hier een weinig, daar een weinig", dat voor de een onderwijs is en voor de ander een strik (Jesaja 28:10, 13). Dit raakt aan een koninklijk beginsel: God wil niet geraadpleegd worden als een levenloze gegevensbron, maar als een Vader Die Zijn verborgenheden deelt met wie tijd met Hem doorbrengt:

Spreuken 25:2: Het is Gods eer een zaak te verbergen; maar de eer der koningen een zaak te doorgronden.

De Rotskoepel als negatieve afdruk, ten dienste van de genade

De onthulling in of rond het venster 2026/2027 is bedoeld om bij Israël een schok teweeg te brengen. Voor het Joodse volk is de islamitische aanspraak op de berg eeuwenlang een bron van nationale verbittering geweest. Wanneer het ontdekt dat deze bezetting niet louter een politiek probleem is, maar een spiegel van de eigen theologische geschiedenis, kan de sluier vallen. Dan volgt de pijnlijke, maar bevrijdende ontdekking dat de Rotskoepel er alleen kon staan omdat het huis door het vonnis

van de Messias woest was gelaten, en dat de Kufische loochening "God heeft geen zoon" de versteende vorm is van de eigen, eeuwenoude verwerping van Jezus' identiteit.

De Rotskoepel is daarmee de negatieve afdruk waarin de heerlijkheid van Jezus Christus voor Israël eindelijk zichtbaar moet worden. God heeft deze gruwel toegelaten als tijdelijke wachter, om de plaats bezet te houden totdat de tijden der heidenen (Lukas 21:24) vervuld zouden zijn. Wanneer de 1335 jaar voltooid zijn en de ontmaskering plaatsvindt, dringt de vraag zich op: wie was deze Jezus, Die niet alleen door ons, maar ook in goud op de Rotskoepel eeuwenlang zo hardnekkig werd bestreden? Dat God zelfs de grootste godslastering heeft verdragen, om precies op Zijn tijd te tonen dat Zijn genade groter is dan de menselijke zonde, is de kern van deze geschiedenis:

Psalm 68:19: Gij zijt opgevaren in de hoogte; Gij hebt de gevangenis gevankelijk gevoerd; Gij hebt gaven genomen om uit te delen onder de mensen; ja, ook de wederhorigen om bij U te wonen, o HEERE God!

Slotsom: het wachten was genade

De verzegeling tot de tijd van het einde was geen terughoudendheid, maar een weloverwogen daad van genade. God wachtte tot het volk weer in het land was (1948) en de soevereiniteit over de stad opeiste (1980/1981), om het aan het einde van de wachttime de ogen te openen voor de Erfgenaam Die voor de deur staat. Dan is de strijd vervuld en breekt de ware bestemming van de stad aan:

Jeremia 3:17: Te die tijd zullen zij Jeruzalem noemen, des HEEREN troon; en al de heidenen zullen tot haar vergaderd worden, om des HEEREN Naams wil, te Jeruzalem; en zij zullen niet meer wandelen naar het goeddunken van hun boos hart.

Jesaja 40:1-2: Troost, troost Mijn volk, zal ulieder God zeggen. Spreekt naar het hart van Jeruzalem, en roept haar toe, dat haar strijd vervuld is, dat haar ongerechtigheid verzoend is, dat zij van de hand des HEEREN dubbel ontvangen heeft voor al haar zonden.

9.1 2026/2027: de welgelukzalige wending?

"Welgelukzalig is hij, die verwacht en raakt tot ..." Voor veel uitleggers betekent dit dat aan het einde van de profetische tijdlijn, na de tijd van de gruwel, een tijd van herstel en geestelijke zegen aanbreekt. Wij leven sinds de stichting van de staat in 1948 in het tijdvak waarover Ezechiël profeteerde met het oog op het herstel van het land:

Ezechiël 36:8: Maar gij, o bergen Israëls! gij zult weder uw takken geven, en uw vrucht voor Mijn volk Israël dragen, want zij naderen te komen.

Op dit herstel van het land volgt, volgens dezelfde profeet, een diepgaande bekering: het erkennen van de Messias en het ontvangen van Gods Geest:

Ezechiël 36:24, 26-28: Want Ik zal u uit de heidenen halen, en zal u uit al de landen vergaderen; en Ik zal u in uw land brengen. [...] En Ik zal u een nieuw hart geven, en zal een nieuwen geest geven in het binnenste van u [...] En Ik zal Mijn Geest geven in het binnenste van u [...] en gij zult Mij tot een volk zijn, en Ik zal u tot een God zijn.

De taalkundige schakel: de verfoeiselen en de gruwel

Er is in de herstelprofetieën van Ezechiël een taalkundig gegeven dat de reiniging van het hart en de reiniging van de berg aan elkaar bindt. Het woord dat Daniël voor de verwoestende gruwel gebruikt, *sjiqqoets*, komt bij Ezechiël terug juist waar hij de terugkeer in het land beschrijft:

Ezechiël 11:17-18: Daarom zeg: Zo zegt de Heere HEERE: Ja, Ik zal ulieden vergaderen uit de volken, en Ik zal u verzamelen uit de landen, waarin gij verstrooid zijt, en Ik zal u het land Israëls geven. En zij zullen daarheen komen, en al deszelfs verfoeiselen en al deszelfs gruwelen van daar wegdoen.

Wat de Statenvertaling hier met "verfoeiselen" weergeeft, is *sjiqqoetsim*, het meervoud van Daniëls *sjiqqoets*. Hetzelfde woord staat in de belofte van de eenwording van het volk onder de ene Herder: "en zij zullen zich niet meer verontreinigen met hun drekgoden, en met hun verfoeiselen (*sjiqqoetsim*)" (Ezechiël 37:23).⁷⁷ Ezechiël voorziet dus dat het teruggekeerde volk bij zijn terugkeer de *sjiqqoetsim* uit het land wegdoet, en dat God daarna het hart reinigt. De geestelijke reiniging van het volk, het wegnemen van het stenen hart, en de reiniging van de berg Moria, het wegnemen van de stenen gruwel, zijn in de profetie met elkaar verbonden.

Deze bekering wordt in de profetie verbonden met een ogenblik van grote crisis en een daarop volgende geestelijke openbaring: "zij zullen Mij aanschouwen, Dien zij doorstoken hebben" (Zacharia 12:10). Het wegnemen van de koepel, het monument dat de Zoon eeuwenlang loochent, maakt de weg vrij voor de Joden om juist die Zoon te herkennen en te omhelzen. **De welgelukzaligheid waarvan Daniël spreekt, is het geestelijke ontwaken van de Joodse generatie die leeft op het ogenblik dat de Rotskoepel verdwijnt.**

Dit geslacht en de uitspruitende takken

Zal de belofte over de vervulling in "dit geslacht" op de huidige generatie van toepassing zijn? Jezus hield Zijn discipelen voor:

Mattheüs 24:32-34: En leert van den vijgeboom deze gelijkenis: wanneer zijn tak nu teder wordt, en de bladeren uitspruiten, zo weet gij, dat de zomer nabij is. Alzo ook gijlieden, wanneer gij al deze dingen zult zien, zo weet, dat het nabij is, voor de deur. Voorwaar, Ik zeg u: Dit geslacht zal geenszins voorbijgaan, totdat al deze dingen zullen geschied zijn.

Wanneer Jezus spreekt over het teder worden van de tak en het uitspruiten van de bladeren, klinkt daarin het woord van Ezechiël 36:8 door: "gij zult weder uw takken geven". Het herstel van het land is de tijdsmarkering dat de voleinding voor de deur staat.

De ontknoping op Moria

Als de 1335 jaar van Daniël 12:12 in dit tijdsgewricht hun grens bereiken, dan staat de wereld op de drempel van de grootste theologische en geopolitieke verschuiving op de tempelberg sinds het jaar 70. Dat maakt de huidige spanningen in Jeruzalem tot veel meer dan een politiek conflict of een strijd om grond: het is de ontknoping van een profetisch proces dat Jezus Zelf in gang zette toen Hij het vonnis uitsprak en de tempel verliet.

De Schrift laat er geen twijfel over bestaan dat Gods plan met de tempel altijd een wereldwijde strekking heeft gehad. De tempel op Moria was door de Schepper nooit bedoeld als een gruwel ter

⁷⁷In Ezechiël 36:25 staat voor "drekgoden" het Hebreeuwse *gilloelim*, niet *sjiqqoetsim*; de woordelijke schakel met Daniël 12:11 ligt in Ezechiël 11:18 en 21 en 37:23, waar *sjiqqoetsim* in de herstelprofetie zelf wordt gebruikt.

loochening van Zijn Zoon, en evenmin als het uitsluitende bezit van één volk. Zij was ontworpen als het geestelijke middelpunt van de gehele mensheid. De reiniging van de berg heeft dan ook als einddoel dat het woord van Jesaja 56:7 eindelijk in vervulling gaat: "Mijn huis zal een bedehuis genoemd worden voor alle volken."

9.2 De theologische en de geologische zandloper

Wanneer men beseft dat de tijdlijn van 1335 jaar haar grens nadert, is het opmerkelijk te zien hoe de lichamelijke, geologische werkelijkheid daarmee in de pas loopt. De zandloper van Daniël en de zandloper van de aarde lopen in onze generatie gelijk op: alles staat in de steigers voor een lichamelijke en geestelijke loutering van de tempelberg, juist op het ogenblik dat de tijdlijn van de loochening haar uiterste grens bereikt. Hoe menselijke hoogmoed, ongeoorloofde afgravingen en sluimerende tektonische krachten de afgelopen tientallen jaren ongemerkt hebben samengewerkt om het fundament onder deze gruwel te ondermijnen, onderzoekt het tweede deel van deze studie.

THE JERUSALEM POST

CONFERENCES

ISRAEL NEWS

WORLD NEWS

MIDDLE EAST

BUSINESS & INNC

Jerusalem Post / Opinion

Nesher mayor to 'Post': A major earthquake in Israel is coming. We must be ready - opinion

The real question is not if it will happen, but when; and, more importantly, whether we are prepared.

The Jerusalem Post, 2 september 2025: een Israëlische burgemeester waarschuwt voor de komende grote aardbeving.

Deel II. Teken en tekenen aan de hemel en in de aarde

Inleiding bij het tweede deel

Het eerste deel van deze studie benaderde de berg Moria als een plaats delict. Op grond van de inscripties van 72 AH en de getallen van Daniël 12 werd de Rotskoepel aangewezen als de verwoestende gruwel, een juridische blokkade op de heilige plaats, en werd de termijn van 1335 jaar berekend op het venster van juni 2026 tot mei 2027. Dat betoog rust op teksten, inscripties en jaartallen, en het staat of valt daarmee.

Dit tweede deel bewijst niets bij. Het beschrijft de tekenen die de Schepper naast de termijn heeft gezet. Jezus heeft gezegd dat er "tekenen zullen zijn in de zon, en maan, en sterren" en dat de volken in benauwdheid zullen zijn "met twijfelmoedigheid" (Lukas 21:25), en dat er "grote aardbevingen zullen wezen in verscheidene plaatsen" (Lukas 21:11). Teken en tekenen zijn geen bewijzen. Een teken vraagt niet om een berekening, maar om waakzaamheid; het is de bazuin die de wachter waarschuwt, niet het vonnis zelf. In die geest worden hier vier zaken besproken: de geschiedenis van de uitleggers die de getallen van Daniël aan de jaartelling en aan de hemel hebben getoetst; het jaar 1917, waarin het getal 1335 al eenmaal eerder op de berg heeft gewerkt; de hemeltekenen van het najaar 2026; en de toestand van de breuklijn waarop Jeruzalem ligt. Het deel sluit af met een verantwoording, een slotsom, de vraag wat er te zeggen is als de koepel na het venster nog staat, en het gebed van Daniël.

Daniël zelf heeft de sleutel voor dit deel gegeven: "sluit deze woorden toe, en verzegel dit boek, tot den tijd van het einde; velen zullen het naspeuren, en de wetenschap zal vermenigvuldigd worden" (Daniël 12:4). Daniël leefde in het hart van de wetenschap van zijn dagen. De Babyloniërs verdeelden de hemel in twaalf tekens en de cirkel in 360 graden, en Daniël stond aan het hoofd van hun wijzen (Daniël 5:11). Wat zij bezaten, was het uurwerk; de wijzers stonden nog stil, omdat de kennis om cycli van duizenden jaren te overzien nog niet bestond. In onze tijd is die kennis vermenigvuldigd: de banen van zon en maan zijn tot op de seconde bekend, en de beweging van de aardplaten wordt tot op de millimeter gemeten. Wie God niet vreest, bezit dezelfde gegevens, maar mist het kader; hij heeft de wijzers, maar kan de klok niet lezen. "De verstandigen zullen het verstaan" (Daniël 12:10).

10. De pioniers van het jaar-dag-beginsel

Om te verstaan waarom de getallen 1290 en 1335 als zonnejaren mogen worden gelezen, is het goed het werk te kennen van de christelijke geleerden die de getallen van Daniël aan de geschiedenis en aan de hemel hebben getoetst. Het jaar-dag-beginsel is in de Schrift verankerd (Numeri 14:34; Ezechiël 4:6) en is in Deel I besproken; hier gaat het om de mannen die het hebben gehanteerd.

James Ussher (1581-1656)

James Ussher, aartsbisschop van Armagh en primaat van Ierland, was een historicus en taalgeleerde met een grondige kennis van het Hebreeuws, Syrisch en Arabisch. Hij verwierf wereldwijde bekendheid met zijn chronologie van de Bijbelse geschiedenis, waarin hij de geslachtsregisters optelde en aan bekende ijkpunten uit de oudheid verbond; de schepping stelde hij op de avond vóór 23 oktober 4004 v.Chr.⁷⁸ Wat men van die uitkomst ook denkt, zijn werk toonde dat de Bijbelse tijdrekening een samenhangend geheel is dat zich aan de wereldgeschiedenis laat toetsen. Newton, die zich met dezelfde vragen bezighield en er een eigen chronologie tegenover stelde, bouwde op dat fundament voort.

Johannes Kepler (1571-1630)

Kepler ontdekte de elliptische banen van de planeten en formuleerde de wetten van hun beweging. Hij was tegelijk een gelovig man die de hemel las als het werk van een Ontwerper. In *De Stella Nova* (1606) berekende hij de drievoudige samenstand van Jupiter en Saturnus in het jaar 7 v.Chr. en bracht hij die in verband met de ster van de wijzen en de geboorte van Christus.⁷⁹ Daarmee legde hij de grondslag voor de gedachte dat de Schepper samenstanden aan de hemel gebruikt als aanwijzers bij gebeurtenissen op aarde.

⁷⁸James Ussher, *Annales Veteris Testamenti, a prima mundi origine deducti*, Londen 1650.

⁷⁹Johannes Kepler, *De Stella Nova in pede Serpentarii*, Praag 1606, met het aanhangsel over de ster van de wijzen; nader uitgewerkt in *De vero anno quo aeternus Dei Filius humanam naturam assumpsit*, Frankfurt 1614.

DE TRIGONO IGNEO. 29				
Memorable verò est, in ipsos ferè periodorum articulos incidere præcipuas Epochas: quo nomine plurimum delector hac Trigonorū serie, & quodam quasi temporum compendio, ad memoriam iuvandam utilissimo. Puto etiam plerisq; hujus ætatis fore gratissimum: eo quod in unum ejus articulum etiam hæc nostra ætas incidat. Ducit autem familiam igneus, cum ob hoc ipsum, quod de Epochis dixi, tum ob id etiam, quia principium habet cum principio Arietis commune, quod est inter Cardinalia præcipuum. Accipe in Tabella rotundis, minimèque præcis numeris, quibus sæculis igneus Trigonus inierit.				
Per- rio- di.	Anni ante Christum.	A re- rum ori- gine.	Persona insignes.	Res coincidentis: tu Le- ctor cave à Trigonis effe- ctas dixeris.
1	4000	000	Adam.	Creatio Mundi.
2	3200	800	Enoch.	Lutrocinia, urbes, artes, Ty-
3	2400	1600	Noah.	Diluvium. (rannis.
4	1600	2400	Moses.	Exitus ex Aegypto. Lex.
5	800	3200	Esaïas.	Æra Græcorum, Babylo- norum, Romanorum.
6	Post Christum.	4000	Christus Dominus.	Monarchia Romana, Re- formatio orbis.
7	800	4800	Carolus Magnus.	Imperium Occidentis & Saracenorum.
8	1600	5600	Rodol- phus II.	Vita, fata, & vota nostra, qui hæc disserimus.
9	2400	6400		Ubi tunc nos, & modò flo- rentissima nostra Germa- nia? Et qui nam successo- res nostri? an & memo- res nostri erunt? Siqui- dem mundus duraverit.
Huc usque progressus dubitatio excipit de genuino principio huius Trigoni ignei. Nam si medios motus spectemus, conjunctio media seu lieta à Cardano reponitur in annum 1583. in ipso puncto Arietis. Et pulchrū quidem, Trigonum principium dare à conjunctione, quæ est vicina puncto Cardinali, quorum unum est in qualibet triplicitate. Unde ini- tium Tri- glutatis igneæ su- mendum. D 3 Verum				

Bladzijde uit Keplers *De Stella Nova* (1606) met zijn tabel van de grote conjuncties.

Isaac Newton (1643-1727)

Newton besteedde meer bladzijden aan de uitleg van Daniël en de Openbaring dan aan de natuurkunde. In zijn postuum uitgegeven *Observations upon the Prophecies of Daniel and the Apocalypse of St. John* (1733) las hij de dagen van Daniël als jaren, en hij waarschuwde tegelijk tegen wie de tijd van het einde te vroeg wilde bepalen: hij schreef dat hij geen tijd van het einde wilde vaststellen, maar "een halt wilde toeroepen aan de overhaaste gissingen van fantasten, die telkens de tijd van het einde voorspellen en daarmee de heilige profetieën in diskrediet brengen zo vaak hun voorspellingen falen".⁸⁰ Die waarschuwing is ook voor deze studie een spiegel.

Jean-Philippe Loys de Cheseaux (1718-1751)

De Zwitserse sterrenkundige De Cheseaux, in zijn tijd bekend als ontdekker van kometen en nevels, vroeg zich af waarom Daniël juist de tijdvakken van 1260 en 2300 jaar noemt (Daniël 7:25; 8:14). Als astronoom wist hij dat zonnejaar en maanmaand niet gelijk oplopen. Hij ontdekte dat 1260 en 2300 jaar, en hun verschil 1040, tijdvakken zijn waarna zon en maan nagenoeg tot dezelfde onderlinge stand terugkeren, en noemde ze soli-lunaire cycli.⁸¹ Hij stierf jong en zijn werk raakte in vergetelheid, totdat Guinness het een eeuw later terugvond.

Henry Grattan Guinness (1835-1910)

⁸⁰Isaac Newton, *Observations upon the Prophecies of Daniel, and the Apocalypse of St. John*, Londen 1733, deel I, hoofdstuk 10 en 11 (de dagen van Daniël als jaren). Het aangehaalde woord staat in het handschrift Yahuda MS 7.3g (Nationale Bibliotheek van Israël), waarin Newton het jaar 2060 als vroegst mogelijke einde van de 1260 jaar noemt; vertaling van de auteur.

⁸¹Jean-Philippe Loys de Cheseaux, *Remarques historiques, chronologiques et astronomiques sur quelques endroits du livre de Daniel*, in: *Mémoires posthumes*, Lausanne 1754.

De Ierse evangelist en theoloog Guinness werkte de historistische uitleg uit in *The Approaching End of the Age* (1878) en *Light for the Last Days* (1886). Hij nam de cycli van De Cheseaux over, breidde ze uit tot het tijdvak van 2520 jaar (de "zeven tijden") en verbond de profetische getallen aan de geschiedenis van Israël en van de islam.⁸² Hij schreef dat de tijdvakken van de profeten niet alleen historisch zijn, maar ook hemels, en dat de sterrenkunde de dienaar is van de tijdrekening en de tijdrekening de sleutel tot de profetie. Zijn belangrijkste uitkomst, het jaar 1917, wordt in het volgende hoofdstuk besproken.

Sir Robert Anderson (1841-1918)

Anderson, hoofd van de recherche van Scotland Yard, bracht de nauwkeurigheid van een onderzoeker naar Daniël 9. In *The Coming Prince* (1881) rekende hij de 69 jaarweken uit als 483 profetische jaren van 360 dagen, dat is 173.880 dagen, van het bevel van Artaxerxes aan Nehemia (Nisan 445 v.Chr.) tot de intocht van Jezus in Jeruzalem.⁸³ Zijn beginpunt en zijn jaar van de kruisiging wijken af van de berekening in Deel I, maar zijn beginsel is hetzelfde: de weken van Daniël zijn jaarweken, en de profetie is aan de kalender te toetsen. Anderson hechtte groot gewicht aan het woord van Jezus bij Zijn intocht, dat Jeruzalem "den tijd uwer bezoeking" niet had gekend (Lukas 19:44): de leiders hadden de som kunnen maken.

Wat deze mannen verbindt, is niet dat zij het in alles eens waren, want dat waren zij niet. Het is de overtuiging dat God een God van orde is, dat Zijn profetie in de geschiedenis wordt vervuld en aan de kalender kan worden getoetst, en dat de hemel daarbij als getuige mag worden opgeroepen. In die lijn staat ook deze studie.

11. Het jaar 1917: toen het getal 1335 al eerder op de berg werkte

11.1 Guinness en de bevrijding van Jeruzalem

Guinness berekende dat het tijdvak van 2520 jaar, gerekend vanaf het begin van de heerschappij der heidenen over Jeruzalem in de dagen van Nebukadnezar, in de twintigste eeuw zou aflopen, en hij wees in 1886 het jaar 1917 aan als een van de jaren waarin de tijden der heidenen tot een keerpunt zouden komen.⁸⁴ Zeven jaar na zijn dood trok de Britse generaal Edmund Allenby Jeruzalem binnen. Op 9 december 1917 gaf de stad zich over, de eerste dag van Chanoea van dat jaar; op 11 december ging Allenby, uit eerbied voor de stad waarin Jezus op een ezel was binnengereden, te voet door de Jaffapoort. Vier eeuwen Ottomaanse heerschappij eindigden zonder dat om de stad zelf was gevochten, en een maand tevoren, op 2 november 1917, had de Britse regering in de Balfour-verklaring een "nationaal tehuis" voor het Joodse volk toegezegd.

Het jaar 1917 bleek op twee onafhankelijke wijzen een eindpunt. Naar de zonnekalender: 2520 jaar vanaf de eerste wegvoering naar Babel (604 v.Chr., het jaar waarin Daniël zelf werd weggevoerd) komt, met verrekening van het ontbrekende jaar nul, uit in 1917. Naar de maankalender: het jaar 1917 was,

⁸²H. Grattan Guinness, *The Approaching End of the Age, Viewed in the Light of History, Prophecy, and Science*, Londen 1878, deel IV ("The Testimony of Astronomy to the Periods of Prophecy"); dezelfde, *Light for the Last Days*, Londen 1886. Voor de plaats van deze mannen in de geschiedenis van de uitleg: LeRoy Edwin Froom, *The Prophetic Faith of Our Fathers*, 4 delen, Washington 1946-1954.

⁸³Robert Anderson, *The Coming Prince*, Londen 1881, hoofdstuk 10 ("Fulfilment of the Prophecy").

⁸⁴Guinness, *Light for the Last Days*, deel II, in het overzicht van de eindjaren van de profetische tijdvakken, waar 1917 als een van de sluitjaren van de "tijden der heidenen" wordt genoemd.

voor tien van zijn twaalf maanden, het jaar 1335 van de hidjra.⁸⁵ Guinness had dat tweede al gezien: 1335 maanjaren na de vlucht van Mohammed naar Medina (622) komt men uit in 1917.

11.2 De munten van 1335

De soldaten van Allenby kwamen uit Egypte en betaalden met Egyptische munten. Die munten dragen twee jaartallen, het christelijke en het islamitische, en op de munten van dat jaar staat naast "1917" het jaartal "1335".⁸⁶ Voor de christenen die met Guinness meerekenden, was dat een tastbaar teken: de islamitische heerser die Jeruzalem eeuwen had bezet, droeg op zijn eigen geld het getal van de zaligspreking uit Daniël 12:12 in het jaar waarin de stad uit zijn hand werd genomen. Men zag in de verdrijving van de Ottomanen en de Balfour-verklaring het begin van de zegen voor het Joodse volk en de stad.

11.3 Rekensommen vanaf 72 AH en vanaf 632

Ook wanneer men rekent vanaf het jaar dat in de Rotskoepel zelf staat, 72 AH, leveren de getallen van Daniël opvallende raakpunten op. Het tijdvak van 1260 jaar staat in de Schrift voor bezetting en vertreding van de heilige plaats (Openbaring 11:2-3). Telt men 1260 maanjaren, de eigen jaren van de bezetter, bij 72 AH op, dan komt men op 1332 AH: het jaar dat in november 1913 begon en in oktober 1914 eindigde, met de uitbraak van de Eerste Wereldoorlog en de intrede van het Ottomaanse Rijk in die oorlog, die tot zijn val en tot de bevrijding van Jeruzalem leidde. Drie maanjaren later, in 1335 AH, viel de stad.

Neemt men niet 622 maar 632 als ijkpunt, het jaar van de dood van Mohammed en de stichting van het eerste kalifaat, dan geeft 632 plus 1290 het jaar 1922, waarin het Ottomaanse sultanaat werd afgeschaft (het kalifaat volgde in 1924), en 632 plus 1335 het jaar 1967, waarin de Oude Stad en de tempelberg in de Zesdaagse Oorlog onder Joods bestuur kwamen.⁸⁷

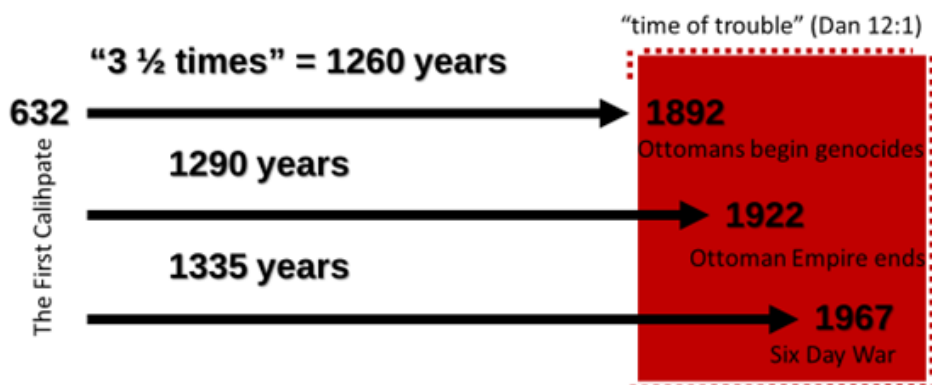
⁸⁵Het jaar 1335 van de hidjra liep van 28 oktober 1916 tot 17 oktober 1917; de inname van Jeruzalem in december 1917 viel in de tweede maand van 1336.

⁸⁶Het gaat om de munten van het sultanaat Egypte onder Hoessein Kamil, geslagen in 1916-1917, die aan de ene zijde het jaartal 1335 en aan de andere 1917 dragen. Ottomaanse munten van die jaren dragen het jaar van troonsbestijging met een regeringsjaar, en niet het lopende jaartal; de dikwijls herhaalde mededeling dat "Turkse munten" het jaar 1335 droegen, is in die vorm niet juist.

⁸⁷De omrekeningen naar de tabellarische islamitische kalender; vergelijk het overzicht bij Daniël 12:11-13 op <https://www.historicism.com/blog/daniel/daniel-121-13>.

“Shattering the Holy People” in Daniel 12

On the scale of prophecy, 1 day = 1 year

Overzicht van de rekensommen vanaf het eerste kalifaat (632), naar historicism.com.

Hoe treffend deze uitkomsten ook zijn, ik beschouw ze als voorschaduwingen en niet als de vervulling van Daniël 12:11-12. In geen van deze tellingen is aan de kern van Daniëls woord voldaan: een gruwel die "gesteld" is op de heilige plaats. De vlucht naar Medina en het eerste kalifaat zijn beginpunten van een macht, niet het ontheiligende bouwwerk op Moria. Alleen de telling vanaf 72 AH, het jaar dat in goud in de Rotskoepel staat, raakt de profetie in haar volle diepte, en zij levert de reeks op die in Deel I is uitgewerkt: 1260 zonnejaren tot 1951/1952, de bevestiging van de jonge staat Israël; 1290 tot 1981/1982, de Jeruzalemwet en de lastige steen voor alle volken; 1335 tot 2026/2027, de grens van de gruwel.

Wat 1917 leert, is dat het getal 1335 al eenmaal eerder, naar de maankalender van de bezetter, precies op de berg heeft gewerkt. **Dat maakt de verwachting dat het getal ook naar de zonnekalender, gerekend vanaf de gruwel zelf, zal werken, geen speculatie maar een verwachting met een precedent.**

12. De tekenen van het najaar 2026

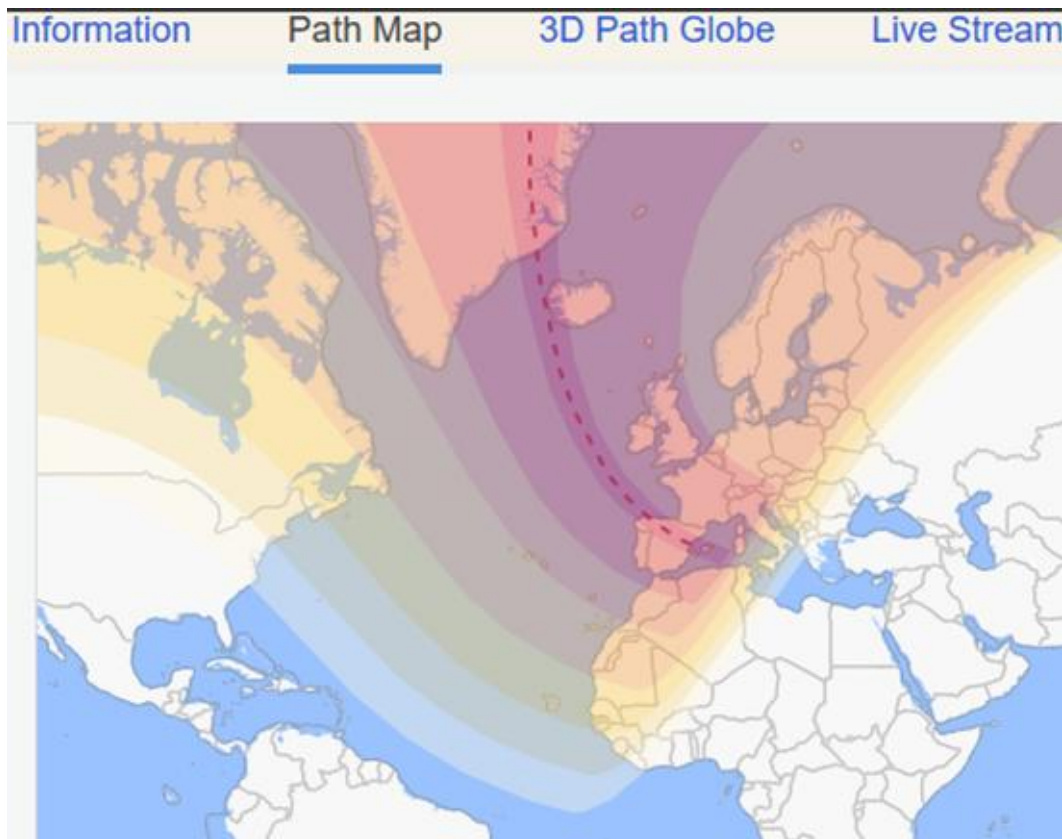
12.1 Zon en maan verduisterd

Wanneer de termijn van Daniël in het venster 2026/2027 afloopt, ligt het voor de hand te vragen of de Schepper daarbij tekenen heeft gezet. De feiten zijn eenvoudig na te gaan.⁸⁸

Op 12 augustus 2026 vond een totale zonsverduistering plaats, de eerste op het Europese vasteland sinds 1999. De kernschaduw begon bij zonsopgang boven Siberië, trok over de Noordpool, Groenland en het westen van IJsland, en eindigde bij zonsondergang in het noorden van Spanje en op de Balearen. Het punt van de langste duisternis, ruim twee minuten, lag bij IJsland. In Nederland en België was de zon voor ongeveer negentig procent bedekt, de diepste verduistering in tientallen jaren. In Spanje voltrok de totaliteit zich vlak vóór zonsondergang, zodat de corona zich met de rode gloed van de

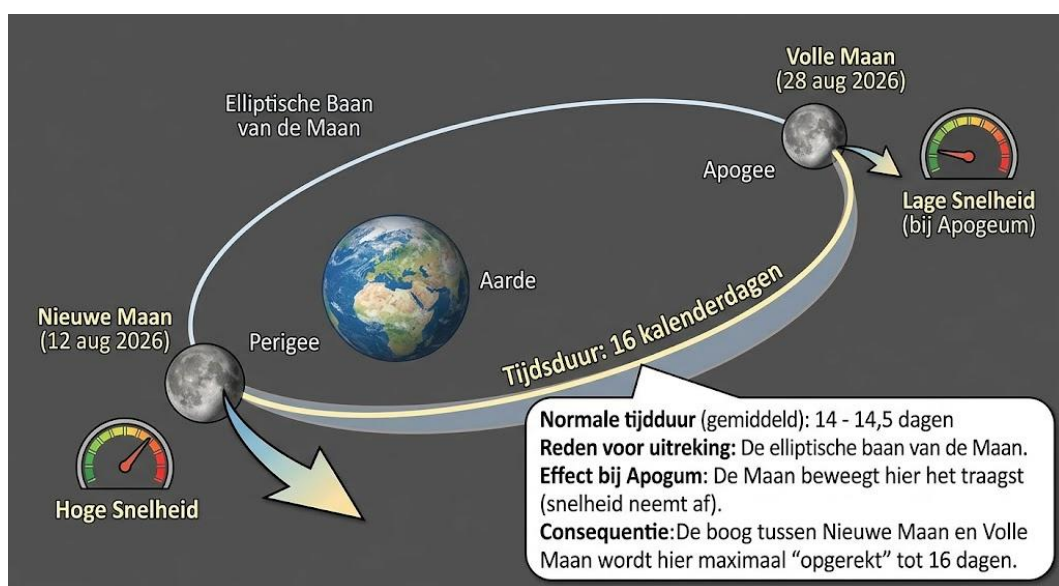
⁸⁸NASA Goddard Space Flight Center, *Total Solar Eclipse of 2026 Aug 12 en Partial Lunar Eclipse of 2026 Aug 28*, <https://eclipse.gsfc.nasa.gov>; Instituto Geográfico Nacional, *Eclipse total de sol de 12 de agosto de 2026*; plaatselijke tijden naar <https://www.timeanddate.com/eclipse>.

ondergaande zon vermengde. In Israël was de verduistering midden op de dag en nauwelijks merkbaar. De zon werd, kortom, boven Europa "geblust" terwijl zij onderging.

De baan van de totale zonsverduistering van 12 augustus 2026 (timeanddate.com).

Zestien dagen later, op 28 augustus 2026, volgde een diepe gedeeltelijke maansverduistering. Verduisteringen komen in paren, bij nieuwe en bij volle maan van hetzelfde verduisteringsseizoen; dat is geen afwijking maar de regelmaat van de schepping. In Jeruzalem schoof de maan in de vroege ochtend de aardschaduw in, kleurde rood, en ging omstreeks het hoogtepunt van de verduistering onder de horizon.

De zestien dagen tussen de zonsverduistering van 12 augustus en de maansverduistering van 28 augustus 2026.

12.2 Het Jona-patroon: veertig dagen tot Jom Kippoer

Van 12 augustus tot Jom Kippoer, 21 september 2026 (10 Tisjri 5787), zijn het precies veertig dagen. Veertig dagen is in de Schrift de vaste termijn van waarschuwing en inkeer: veertig dagen predikte Jona in Ninevé, veertig dagen was Mozes op de berg, veertig dagen werd Jezus verzocht in de woestijn. De verduistering viel op 29 Av, aan de vooravond van de maand Elul, die in de Joodse traditie de maand van inkeer is; de veertig dagen van *tesjoeva* lopen van 1 Elul tot Jom Kippoer.⁸⁹ De maansverduistering van 28 augustus viel op 15 Elul, de volle maan in het midden van die veertig dagen.

Van 29 Av tot Jom Kippoer: de veertig dagen van 2026.

De najaarsfeesten van 2026 liggen daarmee als volgt:

Gebeurtenis	Hebreeuwse datum	Datum 2026	Betekenis
Totale zonsverduistering	29 Av 5786	12 augustus	Teken voor de volken; begin van de veertig dagen
Begin van Elul	1 Elul 5786	14 augustus	Begin van de maand van inkeer
Gedeeltelijke maansverduistering	15 Elul 5786	28 augustus	Teken voor Israël, in het midden van de veertig dagen
Rosj Hasjana	1 Tisjri 5787	12 september	De bazuin; de tien dagen van berouw beginnen
Jom Kippoer	10 Tisjri 5787	21 september	De Grote Verzoendag; het vonnis wordt verzegeld
Herfstevening	11 Tisjri 5787	22 september	Dag en nacht gelijk
Soekkot	15-21 Tisjri 5787	26 september tot 2 oktober	Het Loofhuttenfeest; God woont bij de mensen

⁸⁹De veertig dagen van inkeer van 1 Elul tot Jom Kippoer: *Kitsoer Sjoelchan Aroech* 128:1; de Hebreeuwse data naar de kalender van 5786/5787 (hebc.com).

Jom Kippoer is in de wet de dag van de reiniging van het heiligdom (Leviticus 16:16-20) en, in een jubeljaar, de dag waarop het erfgoed terugkeert naar de rechtmatige eigenaar (Leviticus 25:9-10). Dat de grens van de 1335 jaar in het jaar valt waarin zon en maan in de veertig dagen vóór deze dag verduisterd worden, is een samenloop die de wachter niet mag negeren. Zij bewijst niets over de dag; zij zegt dat de tijd rijp is.

12.3 De zon voor de volken, de maan voor Israël

De uitleg dat een zonsverduistering de volken aangaat en een maansverduistering Israël, is niet van mij. Zij staat in de Talmoed: "Wanneer de zon verduisterd wordt, is dat een slecht teken voor de volken der wereld; wanneer de maan verduisterd wordt, is dat een slecht teken voor Israël, want Israël rekent naar de maan en de volken rekenen naar de zon" (*Soekka* 29a).⁹⁰ Israëls kalender is een maankalender; de feesten vallen op nieuwe en volle maan. Rome en het latere Europa rekenen naar de zon, en het heidense Rome vereerde de zon als *Sol Invictus*.

Joël en Petrus hebben de verduistering van zon en maan verbonden met de dag des HEEREN:

Joël 2:31: De zon zal veranderd worden in duisternis, en de maan in bloed, eer dat die grote en vreselijke dag des HEEREN komt.

Petrus haalde dit woord op de pinksterdag aan als begin van "de laatste dagen" (Handelingen 2:20). Wie in de zomer van 2026 de zon boven Europa zag ondergaan in de schaduw van de maan en zestien dagen later de maan rood zag wegzakken boven Jeruzalem, heeft gezien wat Jezus in Lukas 21:25 aankondigde, en mag dat een teken noemen. Meer dan dat is het niet; minder ook niet.

12.4 Wat hier niet wordt beweerd

Om misverstand te voorkomen: dit hoofdstuk beweert niet dat de stand van planeten, de precessie van de aardas of de getijden van de vaste aarde een aardbeving op een bepaalde dag kunnen voorspellen. Dat kan geen sterrenkundige en geen seismoloog, en de Schrift vraagt het ook niet van ons. Zij vraagt te waken (Mattheüs 24:42). De tekenen van 2026 zijn een bazuin, geen kalender van het vonnis. De termijn is in Deel I berekend; de dag is aan God.

13. De breuk onder de berg: de Jordaanvallei als geladen veer

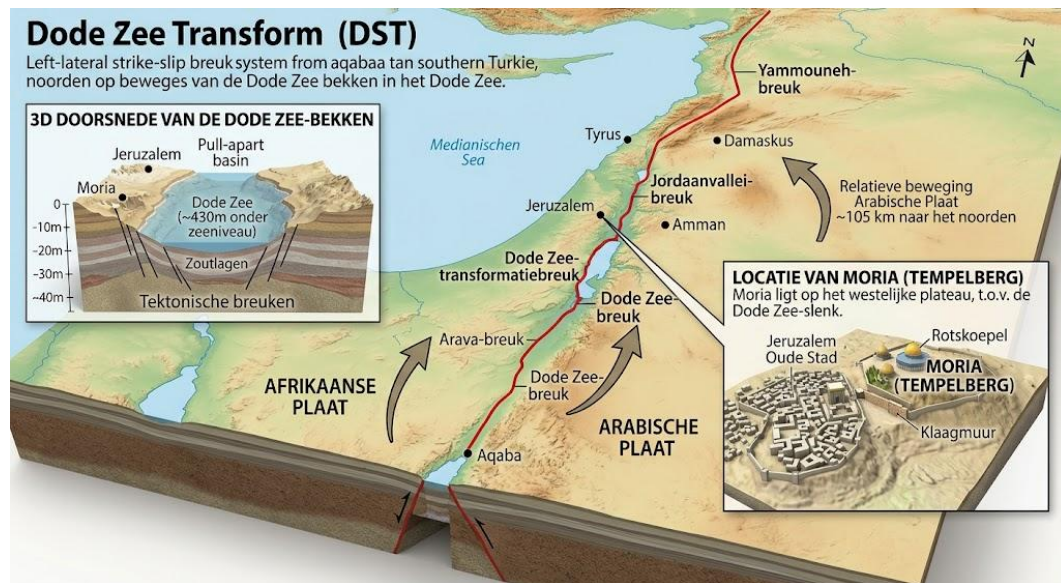
13.1 De Dode Zee-transformbreuk

Jeruzalem ligt op enkele tientallen kilometers van een van de grote breuklijnen van de aarde. De Jordaanvallei en de Dode Zee vormen het diepste deel van de Dode Zee-transformbreuk, de grens tussen de Arabische en de Afrikaanse plaat, die van de Rode Zee tot in Turkije loopt. De Arabische plaat schuift ten opzichte van de Afrikaanse met ongeveer vier tot vijf millimeter per jaar naar het noorden; satellietmetingen hebben dat tot op de millimeter vastgelegd.⁹¹ Omdat de breukvlakken niet glijden maar klemmen, wordt die beweging niet omgezet in verschuiving, maar in spanning in het gesteente, totdat de weerstand het begeeft en de opgehoopte energie in één keer vrijkomt. Dat is het beginsel

⁹⁰Babylonische Talmoed, *Soekka* 29a; vertaling van de auteur.

⁹¹Mor Sadeh, Yariv Hamiel, Alon Ziv, Yehuda Bock, Peng Fang en Shimon Wdowinski, "Crustal deformation along the Dead Sea Transform and the Carmel Fault System of Israel: A reevaluation of GPS data", *Journal of Geophysical Research: Solid Earth* 117 (2012), B01403.

van de elastische terugvering, dat sinds de aardbeving van San Francisco in 1906 de grondslag van de seismologie vormt.⁹²

De Dode Zee-transformbreuk en de ligging van de tempelberg.

13.2 Een seismische leemte

De geschiedenis van de Jordaanvallei laat zien hoe die spanning zich ontladde. De zware bevingen van 749 en 1033 verwoestten steden van Bet Sjean tot Jericho, en die van 1033 wordt door de Israëliische geologen beschouwd als de laatste grote ontlading van het Jordaansegment.⁹³ Sindsdien is er langs dat segment bijna duizend jaar aan verschuiving opgespaard, naar schatting vier meter of meer, en de geologen noemen de Jordaanvallei daarom een seismische leemte: een deel van de breuk waar een zware beving volgens de opgebouwde spanning "te laat" is.⁹⁴ De laatste beving van betekenis was die van 11 juli 1927 bij Jericho, met een kracht van ongeveer 6,2, die honderden doden eiste en ook op de tempelberg schade aanrichtte: de Al-Aqsa-moskee werd zwaar beschadigd en moest worden herbouwd.⁹⁵ Die beving heeft echter maar een klein deel van de opgespaarde spanning ontladen.

De Rotskoepel zelf heeft de aarde al eerder voelen beven. In 1015 stortte haar koepel in bij een aardbeving en werd zij enkele jaren later herbouwd; de beving van 1033 en die van 1927 lieten opnieuw hun sporen na.⁹⁶ Het gebouw staat op de rand van een plateau dat, na de afgravingen van de jaren negentig in de Stallen van Salomo, aan de zuidkant hol is geworden. Wanneer de Jordaanbreuk haar spanning loslaat, is de tempelberg geen willekeurige plaats.

⁹²Harry Fielding Reid, "The Mechanics of the Earthquake", in: *The California Earthquake of April 18, 1906: Report of the State Earthquake Investigation Commission*, deel 2, Washington 1910.

⁹³Shmuel Marco, Moshe Hartal, Nissim Hazan, Lilach Lev en Mordechai Stein, "Archaeology, history, and geology of the A.D. 749 earthquake, Dead Sea transform", *Geology* 31 (2003), blz. 665-668; Yariv Hamiel e.a., "The Seismicity along the Dead Sea Fault during the Last 60,000 Years", *Bulletin of the Seismological Society of America* 99 (2009), blz. 2020-2026; Motti Zohar, Amos Salamon en Rehav Rubin, "Reappraised list of historical earthquakes that affected Israel and its close surroundings", *Journal of Seismology* 20 (2016), blz. 971-985.

⁹⁴Ze'ev B. Begin, *Destructive Earthquakes in the Jordan Valley and the Dead Sea: Their Recurrence Intervals and the Probability of Their Occurrence*, Geological Survey of Israel, rapport GSI/12/2005, Jeruzalem 2005.

⁹⁵Over de beving van 1927 en de schade aan de Al-Aqsa: Zohar, Salamon en Rubin (2016); vergelijk het verslag van de herstelwerkzaamheden bij Robert W. Hamilton, *The Structural History of the Aqsa Mosque*, Londen 1949.

⁹⁶Oleg Grabar, *The Dome of the Rock*, Cambridge (Mass.) 2006, blz. 119-121 (de instorting van de koepel in 1015 en de herbouw onder de Fatimiden, voltooid in 1022/1023).

13.3 Wat de wetenschap wel en niet zegt

Hier past dezelfde zorgvuldigheid als bij de tekenen aan de hemel. De vakliteratuur zegt dat een zware beving in de Jordaanvallei op grond van de opgebouwde spanning in de komende tientallen jaren waarschijnlijk is; zij zegt niet wanneer. De getijden van zon en maan vervormen de vaste aardkorst dagelijks met enkele tientallen centimeters, en onderzoek heeft laten zien dat die kleine, regelmatige belasting een breuk die toch al op het punt van breken staat, statistisch iets vaker over de drempel helpt.⁹⁷ Meer dan dat is het niet, en niemand kan uit de stand van de maan een dag afleiden. Dat de veer sinds 1033 gespannen staat, is een feit; dat zij in het venster van Daniël springt, is een verwachting.

Wat de Schrift over deze breuk zegt, is bekend. Zacharia ziet de dag waarop de voeten des HEEREN op de Olijfberg staan, "en de Olijfberg zal in tweeën gespleten worden naar het oosten, en naar het westen, zodat er een zeer grote vallei zal zijn" (Zacharia 14:4), en Ezechiël spreekt van "een groot beven in het land Israëls", waarbij "de bergen zullen nedergeworpen worden, en de steile plaatsen zullen nedervallen, en alle muren zullen ter aarde nedervallen" (Ezechiël 38:19-20). De Olijfberg ligt op de scheiding tussen het gebergte van Juda en de afdaling naar de Jordaanvallei. Dat de Schrift voor de dag des HEEREN een aardbeving in Jeruzalem aankondigt, en dat de aarde daar de spanning voor heeft opgespaard, is een samenloop van Woord en schepping die de gelovige ernstig mag nemen.

14. Verantwoording van de auteur

14.1 Wat deze studie stelt, en wat niet

Het is goed aan het einde van dit werk nauwkeurig te zeggen wat er beweerd wordt. Deel I stelt dat de Rotskoepel de verwoestende gruwel van Daniël 12:11 is, dat het gebouw zijn eigen begindatum draagt, en dat de 1335 jaar van Daniël 12:12 vanaf die datum aflopen in het venster van juni 2026 tot mei 2027. Dat is de kern, en die staat op teksten, inscripties en jaartallen die ieder kan nalezen. Dit tweede deel stelt dat de Schepper naast die termijn tekenen heeft gezet: het precedent van 1917, de verduisteringen van 2026 in de veertig dagen vóór Jom Kippoer, en de geladen breuk onder de berg. Die tekenen bewijzen de kern niet; zij passen erbij.

Uiteraard past hier bescheidenheid. Alles wat in dit werk is opgebouwd, geldt onder één voorwaarde: dat de grondlezing, de gruwel is de Rotskoepel, juist is. Ik heb in Deel I laten zien waarom ik meen dat er nauwelijks een andere mogelijkheid over is. Maar de afloop, en de dag, zijn niet in mijn hand. Als auteur zou ik verbaasd zijn wanneer de Rotskoepel in het voorjaar van 2027 nog ongeschonden op de berg staat; ik zeg dat als verwachting, niet als voorspelling, en ik heb in het slothoofdstuk opgeschreven wat er te zeggen is als het anders loopt.

14.2 De Jom Kippoeroorlog van 1973 en Jom Kippoer 2026

Er is één dag in de moderne geschiedenis van Israël die de Grote Verzoendag voorgoed heeft gemarkeerd als een dag van strijd om het land. Op 6 oktober 1973, op Jom Kippoer, vielen Egypte en Syrië gelijktijdig aan. Israël was niet voorbereid; de stilte van de vastendag werd verbroken door

⁹⁷Duncan C. Agnew, "Earth Tides", in: Gerald Schubert (red.), *Treatise on Geophysics*, deel 3, Amsterdam 2007, blz. 163-195 (de vervorming van de vaste aardkorst bedraagt enkele decimeters); Satoshi Ide, Suguru Yabe en Yoshiyuki Tanaka, "Earthquake potential revealed by tidal influence on earthquake size-frequency statistics", *Nature Geoscience* 9 (2016), blz. 834-837.

sirenes, en het land ontsnapte ternauwernood aan een nederlaag. De oorlog leidde uiteindelijk tot de akkoorden van Camp David (1978) en de teruggave van de Sinai. In religieus-zionistische en christelijke kringen worden de oorlogen van Israël sindsdien vaak de weeën van de Messias (*chevlei hamasjiach*) genoemd: de barensnood die aan het herstel voorafgaat.

Wie de geschiedenis van de staat in dat licht leest, ziet een opbouw in drie stappen. In 1948 werd het lichaam hersteld: de staat, het geraamte en het vlees van het visioen van Ezechiël 37. In 1967 keerde het hart terug: de Oude Stad en de tempelberg. In 1973 begonnen de weeën, die sinds 7 oktober 2023 een ongekende hevigheid hebben bereikt. Dat de grens van de 1335 jaar in het najaar van 2026 samenvalt met Jom Kippoer, geeft die dag opnieuw gewicht. In 1973 leerde Israël dat de volken op de Grote Verzoendag samenspannen tegen het land; het is mijn hoop en verwachting dat de Grote Verzoendag van 2026 de dag is waarop de rollen worden omgekeerd, en de aanspraak van de volken op de berg Moria haar wettige grond verliest.

14.3 De versnellende weeën: 2023 tot 2026

Hamas noemde de aanval van 7 oktober 2023 "de Al-Aqsa-vloed" (*Toefan al-Aqsa*). Met die naam werd de strijd rechtstreeks op de tempelberg betrokken, waar de Al-Aqsa-moskee naast de Rotskoepel staat. Het is de bevestiging dat dit conflict in de kern niet over grenzen gaat, maar over de aanspraak op de plaats van het heiligdom. De wreedheid van die dag, en de vreugde waarmee zij werd gevierd, waren geen gewone oorlogvoering; zij dragen de trekken van de oude woede van Amalek tegen het volk van God.

Sindsdien heeft de ring van vuur zich om Israël gesloten. Hezbollah opende een front in het noorden; de Houthis gijzelden vanuit het zuiden de Rode Zee onder een leus die de dood van Israël en de vloek over de Joden uitspreekt; en in april 2024 beëindigde Iran de jarenlange schaduwoorlog met een rechtstreekse raketaanval op Israël. Iran presenteert zich uitdrukkelijk als de bevrijder van Jeruzalem; zijn gevreesde elite-eenheid heet niet toevallig de Al-Qoeds-brigade, naar de Arabische naam van de stad. Terwijl het eigen volk verarmt, besteedt het bewind miljarden aan de vernietiging van de Joodse staat, gedreven door een godsdienstige obsessie met de berg Moria. Daarmee is de schaduw van de oorlog van Gog en Magog (Ezechiël 38), waarin vele uitleggers Perzië en de volken van het noorden tegen Israël zien optrekken, voor het oog van de wereld zichtbaar geworden.

15. Slotsom: de geestelijke ontknoping op de berg Moria

Het gehele drama, door de geschiedenis, de kalender en de hemel heen, komt samen op één heilige plek: de top van de berg Moria, waaraan Abraham een eeuwige naam gaf toen hij de ram in de struiken vond in de plaats van zijn zoon:

*Genesis 22:14: En Abraham noemde den naam van die plaats: De HEERE zal het voorzien!
Waarom heden ten dage gezegd wordt: Op den berg des HEEREN zal het voorzien worden!*

Op die bergtop staat nu 1335 jaar de uitdaging van Gods tegenstander. Rondom de ruwe rots zijn de arcaden gebouwd waarop de gouden koepel rust, en aan weerszijden van de binnenste arcade is in 240 meter mozaïek de loochening van Gods Zoon gebeiteld: een stenen kroon van godslastering om de top van Gods heilige berg, met als enig doel de komst en de staat van de ware Erfgenaam te ontkennen. Tegenover die kroon staat het besluit van de Schepper:

Psalm 2:6-7: Ik toch heb Mijn Koning gezalfd over Sion, den berg Mijner heiligheid. Ik zal van het besluit verhalen: de HEERE heeft tot Mij gezegd: Gij zijt Mijn Zoon, heden heb Ik U gegenereerd.

Op grond van alles wat in deze studie is bijeengebracht, is het mijn overtuiging dat Daniël 12:11-12 nergens anders naar kan verwijzen dan naar de afloop van deze termijn van 1335 jaar op de berg Moria. De theologische noodzaak dat de Zoon wordt gewroken, de inscripties in de ringen van de Rotskoepel, de datum die het gebouw zelf draagt, en de tekenen die in dit tweede deel zijn beschreven, brengen mij tot die slotsom. **De termijn van de loochening loopt vol; de tijd van de rechtmatige Erfgenaam is nabij.**

Maar profetie is niet gegeven om onze nieuwsgierigheid te bevredigen. Zij is gegeven om ons op de knieën te brengen. Daarom volgt op deze slotsom eerst de vraag wat er te zeggen is als de koepel na het venster nog staat, en daarna het voorbeeld van Daniël.

16. Wat als 2026/2027 niet het zichtbare einde van de Rotskoepel is?

Mijn onderzoek wijst naar het venster 2026/2027 als de vervaldatum van de 1335 jaar sinds de bouw van de Rotskoepel. Maar wij zien "door een spiegel in een duistere rede" (1 Korinthe 13:12). Mocht de Rotskoepel na dat venster nog ongeschonden op de berg staan, dan dwingt eerlijkheid ons de profetie dieper te peilen, en niet de feiten te buigen.

Twee dingen blijven dan overeind. De Rotskoepel is de langst staande en meest uitdrukkelijke ontheiliging van de God van Abraham in de geschiedenis. En Daniël heeft niet gefaald; als er een fout is, ligt zij in onze uitleg, niet in het Woord.

16.1 De grens en de dag

De verwachting van een onmiddellijke, zichtbare verwoesting moet worden onderscheiden van Gods juridische timing. Daniël 12:12 zegt niet: op de 1335e dag zal de gruwel vallen. Er staat: "Welgelukzalig is hij, die verwacht en raakt tot duizend driehonderd vijf en dertig dagen." De tekst markeert een grens van zegen. Na 1335 jaar is de gedooftermijn van de bezetter verlopen; het mandaat van de loochening in de hemelse rechtbank is verstreken en het vonnis is gevelde. Dat is het begin van de welgelukzalige tijd voor Israël, in de geest. Mocht de zichtbare ontmanteling op aarde in Gods soevereine tempo later volgen, dan verandert dat niets aan het feit dat de gruwel haar wettige grens heeft bereikt en dat haar ondergang vaststaat. En als die ontmanteling op zich laat wachten, bewijst dat één ding: dat Gods geduld met een afvallige mensheid groter is dan wij bevatten, zelfs wanneer Zijn eigen berg wordt ontheilgd. Onze taak als wachters is dan ook niet God aan een datum vast te pinnen, maar wakker te zijn nu de wijzers van de geschiedenis zich in onze generatie zo scherp uitlijnen.

16.2 Als het jaar 72 het begin van de bouw is

De inscriptie zegt: "Deze koepel is gebouwd door de dienaar van God [...] in het jaar tweeënzeventig." Over de vraag of dat jaar het begin of de voltooiing van de bouw aanduidt, verschillen de kenners. Sheila Blair en Oleg Grabar lezen 72 als het jaar van voltooiing; de bouw zou dan omstreeks 66 AH zijn begonnen, kort na de troonsbestijging van Abd al-Malik. Nasser Rabbat en Amikam Elad houden het voor het jaar waarin de bouw begon, met een voltooiing enkele jaren later, uiterlijk omstreeks 74 of

75 AH (693-695).⁹⁸ Op de dertien eeuwen van de geschiedenis is dat een klein verschil, maar voor wie op een jaar rekent, is het geen kleinigheid.

Deze studie rekent met het jaar dat de bouwer zelf in goud heeft laten zetten, om twee redenen. Het is het jaar waarin de aanspraak op de berg is uitgesproken en bezegeld, wat er ook aan het gebouw nog te voltooien was. En de grens van de 1290 jaar, gerekend vanaf 72 AH, kwam uit bij de Jeruzalemwet van 1980/1981; voor de jaren 1983 tot 1985, waarop een telling vanaf 74 of 75 AH zou uitkomen, is geen even scherpe markering aan te wijzen. Die uitkomst pleit voor 72 als het jaar dat in de hemelse rechtszaal telt. Maar de eerlijkheid gebiedt de andere mogelijkheid open te houden. Rekent men vanaf de voltooiing van het gebouw met zijn inscripties, en ligt die in 74 of 75 AH, dan verschuift het venster van de 1335 jaar met twee tot drie jaar, tot in 2029 of 2030.

Wat blijft staan, is dit. Het gebouw draagt één datum, en zij ligt tussen 691 en 695. Welke lezing men ook kiest, de 1335 jaar lopen af in het tijdvak 2026 tot 2030: in de dagen van dezelfde generatie die de terugkeer van 1948, de herovering van 1967 en de wet van 1980 heeft gezien. Mocht de Rotskoepel dus in het voorjaar van 2027 nog staan, dan is de eerste vraag niet of Daniël zich heeft vergist, maar of de klok in 72 AH begon te lopen of enkele jaren later, bij de voltooiing. De waakzaamheid die deze studie vraagt, verandert daar niet door; zij wordt er hooguit enkele jaren door verlengd.

16.3 Een grotere gruwel?

Als de koepel de 1335 jaar overleeft, rijst de vraag of er in het licht van de profetie een nog grotere verwoestende gruwel kan zijn dan deze loochening. Deel I heeft daarop geantwoord: er komt geen stenen tempel voor een antichrist, maar de uiterste gedaante van de gruwel is de wereldwijde, geestelijke heerschappij van de mens der zonde. Waar de Rotskoepel op Moria de Zoon als Verlosser loochent, loochent het westerse, humanistische Babylon God als Schepper, wist het de scheppingsorde uit en ontwricht het de tempel van het menselijk lichaam. Blijft de Rotskoepel staan, dan blijft zij het zichtbare baken van de loochening, terwijl de mens der zonde de wereld in een laatste, letterlijke tijd van 1335 dagen, ruim drieënhalf jaar, naar de afgrond leidt. Hoe het oordeel zich ook voltrekt, één ding staat profetisch vast: dit monument van loochening zál verdwijnen, want de Schepper heeft beloofd dat de berg Moria gereinigd wordt voor de komst van de rechtmatige Koning:

Micha 4:1-2: Maar in het laatste der dagen zal het geschieden, dat de berg van het huis des HEEREN zal vastgesteld zijn op den top der bergen; en hij zal verheven zijn boven de heuvelen, en de volken zullen tot hem toevloeien. En vele heidenen zullen henegaan, en zeggen: Komt en laat ons opgaan tot den berg des HEEREN, en ten huize van den God Jakobs, opdat Hij ons lere van Zijn wegen, en wij in Zijn paden wandelen.

16.4 De val van de Rotskoepel: het einde van de geestelijke blokkade

De val van de Rotskoepel zal meer zijn dan een lichamelijke of geopolitieke gebeurtenis. Zij markeert het einde van de geestelijke blokkade die het Joodse volk, met uitzondering van het overblijfsel dat de knie voor Baäl niet heeft gebogen (Romeinen 11:4), al dertien eeuwen scheidt van zijn Messias. Wanneer dit monument voor de ogen van de wereld bezwijkt op het ogenblik dat de tijdlijn van 1335

⁹⁸ Sheila S. Blair, "What is the Date of the Dome of the Rock?", in: Julian Raby en Jeremy Johns (red.), *Bayt al-Maqdis: 'Abd al-Malik's Jerusalem*, deel 1, Oxford 1992, blz. 59-87 (72 AH als jaar van voltooiing); Oleg Grabar, *The Dome of the Rock*, Cambridge (Mass.) 2006, blz. 59-60. Voor 72 AH als beginjaar: Nasser Rabbat, "The Meaning of the Umayyad Dome of the Rock", *Muqarnas* 6 (1989), blz. 12-21, en Amikam Elad, "Why did 'Abd al-Malik build the Dome of the Rock? A Re-examination of the Muslim Sources", in: *Bayt al-Maqdis*, deel 1, blz. 33-58. De middeleeuwse overlevering bij Sibṭ ibn al-Djawzī laat de bouw van 66 tot 72 AH duren.

jaar tot een ontknoping komt, zal het werken als een katalysator van het Evangelie. De Joodse toeschouwer zal gaan inzien dat de gouden tekst op de koepel, die van de top van Moria naar alle windstreken roept dat God geen Zoon heeft, de versteende echo was van de eigen verwerping van Jezus in de eerste eeuw. Jezus had dat lot Zelf bezegeld: "Ziet, uw huis wordt u woest gelaten [...] totdat" (Mattheüs 23:38-39). Daniël verbond die woestheid aan een verwoestende gruwel en legde haar duur vast. De gruwel erkent Jezus, zonder het te willen, door de bijna wanhopige manier waarop zij Hem probeert uit te wissen; men bouwt geen geschreven vesting van 240 meter tegen een vijand die niet bestaat. Juist op deze berg zei Abraham: "God zal Zichzelf een lam ten brandoffer voorzien, mijn zoon." Wanneer de Rotskoepel valt, kan de Jood niet langer om het woord van zijn eigen profeet heen: "als een lam werd Hij ter slachting geleid" (Jesaja 53:7).

Die verbinding zal het Joodse volk met brandende helderheid onder ogen komen wanneer de beloofde Geest wordt uitgestort (Ezechiël 36:26-27). Men zal de getallen van Daniël naast de eigen geschiedenis leggen en ontdekken dat de woestheid die Jezus over het huis uitsprak, aan een Goddelijke termijn was gebonden die nu is verstreken. Met het wegvallen van de inscripties wordt het fundament van Abraham weer blootgelegd; de sluier over het hart wordt weggenomen, en de weg komt vrij voor een volk dat in tranen van berouw en vreugde Jezus zal herkennen als het Lam dat God Zichzelf op Moria heeft voorzien. Daarna zal de heilige berg als voorwerp van nationale hoogmoed verdwijnen, zoals Zefanja voorzei: "alsdan zal Ik uit het midden van u wegnemen, die van vreugde opspringen over uw hovaardij, en gij zult u voortaan niet meer verheffen om Mijns heiligen bergs wil" (Zefanja 3:11).

16.5 De Naam JHWH en de naamloze loochening

De ommekeer is voltooid wanneer het volk de woorden uitspreekt waarop de hemel al twintig eeuwen wacht: "Gezegend is Hij, Die komt in den Naam des Heeren!" (Psalm 118:26; Mattheüs 23:39). Alfred Edersheim heeft laten zien dat "Hij Die komt" (*ha-ba*) in het Jodendom van Jezus' dagen een vaste aanduiding van de Messias was geworden, en dat het volk met deze begroeting de koning van Israël, de zoon van David, verwelkomde die in zijn eigen huis kwam.⁹⁹ Het woordje "want" in Mattheüs 23:39 verbindt de woestheid van het huis rechtstreeks aan de afwezigheid van Jezus; pas bij het uitspreken van Psalm 118:26 wordt zij opgeheven.

Daarbij is het van betekenis dat de begroeting spreekt van "de Naam des HEEREN", de verbondsnaam JHWH. De Rotskoepel gebruikt in haar 240 meter inscriptie de naam Allah en noemt de verbondsnaam nergens. Op de plaats waar God Zijn Naam "tot in eeuwigheid" wilde doen wonen (2 Kronieken 7:16), is die Naam vervangen, en het Zoonschap dat aan die Naam is verbonden, is uitdrukkelijk ontkend. Jezus zei: "Ik ben gekomen in den Naam Mijns Vaders" (Johannes 5:43). De Rotskoepel is opgericht in een naam waarin de betrekking tussen Vader en Zoon wordt verboden. Het ontbreken van de Naam en de ontkenning van de Zoon vormen samen het sluitende bewijs dat dit gebouw de theologische reden is waarom het Joodse huis woest is gelaten. Voor de seculiere toeschouwer, de moslim en de Jood die Jezus verwerpt, is het vandaag een betwist stuk steen en goud; hun valt niets bijzonders op. Dat is precies wat Daniël aan het slot van zijn boek heeft vastgelegd: "geen van de goddelozen zullen het verstaan, maar de verstandigen zullen het verstaan" (Daniël 12:10).

⁹⁹Alfred Edersheim, *The Life and Times of Jesus the Messiah*, Londen 1883, boek V, hoofdstuk 1 ("The Entry into Jerusalem"), samengevat.

17. De profetische houding: het gebed van Daniël

Wanneer de wijzers van de geschiedenis zo naar onze eigen generatie wijzen, rest voor de gelovige één vraag: wat is onze reactie? Kennis van jaartallen en hemeltekenen is niet genoeg. Het voorbeeld is de man die de grondlegger van deze tijdlijn is, de profeet Daniël.

Daniël is ook het Bijbelse voorbeeld van de historische lezing van de profetie. Profetie was voor hem geen raadsel voor een verre toekomst en geen afgesloten hoofdstuk uit het verleden; hij verstond dat Gods plan zich jaar na jaar in de geschiedenis ontfouwt. Hij wachtte niet op een nieuwe openbaring, maar bestudeerde het geschreven Woord. In Daniël 9:2 lezen wij dat hij "in de boeken opmerkte" dat de zeventig jaar van Jeremia bijna verstreken waren. Men zou verwachten dat hij daarop ging juichen en zijn koffers pakte voor de terugreis. In plaats daarvan boog hij zijn knieën, vastte in zak en as, en beleed schuld:

Daniël 9:2-3: In het eerste jaar zijner regering, merkte ik, Daniël, in de boeken, dat het getal der jaren, van dewelke het woord des HEEREN tot den profeet Jeremia geschied was, in het vervullen der verwoestingen van Jeruzalem, zeventig jaren was. En ik stelde mijn aangezicht tot God, den Heere, om Hem te zoeken met het gebed, en smekingen, met vasten, en zak, en as.

Waarom? Omdat Daniël, zoals later Nehemia, de toestand van zijn volk zag. De tijd was vervuld, maar het hart van Israël niet. Nehemia 13 laat zien hoe het na de terugkeer verging: de sabbat werd ontheiligd door handel, en de kinderen spraken de taal van hun vaders niet meer. Daniël begreep dat een lichamelijke bevrijding zonder geestelijke bekering leeg is. Daarom begon zijn gebed niet met "zij hebben gezondigd", maar met "wij hebben gezondigd". Hij ging in de bres staan voor een volk dat de ernst van de tijd niet verstond.

Dat voorbeeld is aan de "verstandigen" van onze tijd gegeven. Zoals Daniël de zeventig jaar van Jeremia aftelde, zo tellen wij de 1335 jaar van Daniël 12:12 af. En zoals in zijn dagen zien wij het contrast: terwijl de termijn volloopt, viert de wereld onbezorgd feest en tart zij de scheppingsorde, precies zoals Jezus over de dagen van Noach en Lot heeft gezegd (Lukas 17:26-30). Daniël leert dat inzicht in de profetie nooit tot sensatie of tot lijdelijk afwachten mag leiden. Wie vandaag in de boeken opmerkt dat de 1335 jaar ten einde lopen, neme de houding van Daniël aan: de goddeloosheid zien, beseffen dat het oordeel voor de deur staat, en antwoorden met verootmoediging en voorbede. De vraag is niet óf de klok slaat, maar of wij gereed zijn wanneer Hij slaat.

1 Thessalonicenzen 5:3-4: Want wanneer zij zullen zeggen: Het is vrede, en zonder gevaar; dan zal een haastig verderf hun overkomen, gelijk de barensnood een bevruchte vrouw; en zij zullen het geenszins ontvlieden; Maar gij, broeders, gij zijt niet in duisternis, dat u die dag als een dief zou bevangen.

Het inzicht in dit profetische woord is ons toevertrouwd met een opdracht: wachters op de muur te zijn (Jesaja 62:6-7), en de waarschuwing te laten klinken, in liefde, met ernst en zonder schipperen. Terwijl de wereld met paniek, woede of ontkenning reageert op "de benauwdheid der volken met twijfelmoedigheid" (Lukas 21:25), mogen wij gehoor geven aan het bevel van de Leeuw uit Juda:

Lukas 21:28: Als nu deze dingen beginnen te geschieden, zo ziet omhoog, en heft uw hoofden opwaarts, omdat uw verlossing nabij is.

Daarom sluit deze studie niet met een berekening, maar met het gebed waarmee Daniël zijn berekening beantwoordde.

De ontdekking

Daniël 9:1-3: In het eerste jaar van Darius, den zoon van Ahasveros, uit het zaad der Meden, die koning gemaakt was over het koninkrijk der Chaldeeën; In het eerste jaar zijner regering, merkte ik, Daniël, in de boeken, dat het getal der jaren, van dewelke het woord des HEEREN tot den profeet Jeremia geschied was, in het vervullen der verwoestingen van Jeruzalem, zeventig jaren was. En ik stelde mijn aangezicht tot God, den Heere, om Hem te zoeken met het gebed, en smekingen, met vasten, en zak, en as.

De schuldbelijdenis

Daniël 9:4-6: Ik bad dan tot den HEERE, mijn God, en deed belijdenis, en zeide: Och Heere! Gij grote en verschrikkelijke God, Die het verbond en de weldadigheid houdt dien, die Hem liefhebben en Zijn geboden houden. Wij hebben gezondigd, en hebben onrecht gedaan, en goddelooslijk gehandeld, en gerebelleerd, met af te wijken van Uw geboden, en van Uw rechten. En wij hebben niet gehoord naar Uw dienstknechten, de profeten, die in Uw Naam spraken tot onze koningen, onze vorsten en onze vaders, en tot al het volk des lands.

Gods gerechtigheid en Israëls schaamte

Daniël 9:7-10: Bij U, o Heere! is de gerechtigheid, maar bij ons de beschaamdheid der aangezichten, gelijk het is te dezen dage; bij de mannen van Juda, en de inwoners van Jeruzalem, en geheel Israël, die nabij en die verre zijn, in al de landen, waar Gij ze henengedreven hebt, om hun overtreding, waarmede zij tegen U overtreden hebben. O Heere! bij ons is de beschaamdheid der aangezichten, bij onze koningen, bij onze vorsten, en bij onze vaders, omdat wij tegen U gezondigd hebben. Bij den Heere, onzen God, zijn de barmhartigheden en vergevingen, alhoewel wij tegen Hem gerebelleerd hebben. En wij hebben der stem des HEEREN, onzes Gods, niet gehoorzaamd, dat wij in Zijn wetten wandelen zouden, die Hij gegeven heeft voor onze aangezichten, door de hand van Zijn knechten, de profeten.

Het aanvaarden van het vonnis

Daniël 9:11-14: Maar geheel Israël heeft Uw wet overtreden, met af te wijken, dat zij Uwer stem niet gehoorzaamden; daarom is over ons uitgestort die vloek, en die eed, die geschreven is in de wet van Mozes, den knecht Gods, dewijl wij tegen Hem gezondigd hebben. En Hij heeft Zijn woorden bevestigd, die Hij gesproken heeft tegen ons, en tegen onze richters, die ons richtten, brengende over ons een groot kwaad, hetwelk niet geschied is onder den gansen hemel, gelijk aan Jeruzalem geschied is. Gelijk als in de wet van Mozes geschreven is, also is al dat kwaad over ons gekomen; en wij smeekten het aangezicht des HEEREN, onzes Gods, niet, afkerende van onze ongerechtigheden, en verstandelijk acht gevende op Uw waarheid. Daarom heeft de HEERE over het kwade gewaakt, en Hij heeft het over ons gebracht; want de HEERE, onze God, is rechtvaardig in al Zijn werken, die Hij gedaan heeft, dewijl wij Zijner stem niet gehoorzaamden.

De pleitbezorging voor Jeruzalem en de heilige berg

Daniël 9:15-19: En nu, o Heere, onze God! Die Uw volk uit Egypteland gevoerd hebt, met een sterke hand, en hebt U een Naam gemaakt, gelijk hij is te dezen dage; wij hebben gezondigd, wij zijn goddeloos geweest. O Heere! naar al Uw gerechtigheden, laat toch Uw toorn en Uw

grimmigheid afgekeerd worden van Uw stad Jeruzalem, Uw heiligen berg; want om onzer zonden wil en om onzer vaders ongerechtigheden, zijn Jeruzalem en Uw volk tot versmaadheid bij allen, die rondom ons zijn. En nu, o onze God! hoor naar het gebed Uws knechts, en naar zijn smekingen; en doe Uw aangezicht lichten over Uw heiligdom, dat verwoest is; om des Heeren wil. Neig Uw oor, mijn God! en hoor, doe Uw ogen op, en zie onze verwoestingen, en de stad, die naar Uw Naam genoemd is; want wij werpen onze smekingen voor Uw aangezicht niet neder op onze gerechtigheden, maar op Uw barmhartigheden, die groot zijn. O Heere, hoor! o Heere, vergeef! o Heere, merk op en doe het, vertraag het niet! Om Uws Zelfs wil, o mijn God! Want Uw stad, en Uw volk is naar Uw Naam genoemd.

Het antwoord van de hemel

Daniël 9:20-21: Als ik nog sprak, en bad, en beleed mijn zonde, en de zonde mijns volks van Israël, en mijn smeking nederwierp voor het aangezicht des HEEREN, mijns Gods, om des heiligen bergs wil mijns Gods; Als ik nog sprak in het gebed, zo kwam de man Gabriël, dien ik in het begin in een gezicht gezien had, snellijk gevlogen, mij aanrakende, omtrent den tijd des avondoffers.

Daniël bad om de heilige berg, en de hemel antwoordde terwijl hij nog sprak. Wie deze studie leest in de dagen waarin de termijn van de gruwel volloopt, kan niet beter doen dan hetzelfde.

Geraadpleegde werken

Bronnen uit de oudheid en de middeleeuwen

Adomnán van Iona, *De locis sanctis* (naar het verslag van bisschop Arculf, ca. 680).

Ammianus Marcellinus, *Res Gestae*.

Babylonische Talmoed: *Berachot, Sjabbat, Soekka, Sanhedrin*; Engelse vertaling: I. Epstein (red.), *The Babylonian Talmud*, Soncino Press, Londen 1935-1952.

Cassius Dio, *Romeinse geschiedenis*.

Codex Theodosianus.

Epiphanius van Salamis, *Panarion*.

Eusebius van Caesarea, *Kerkgeschiedenis; Demonstratio Evangelica*.

Eutychius van Alexandrië (Sa'id ibn Batriq), *Annalen*.

Flavius Josephus, *De Joodse Oorlog; Joodse Oudheden*.

Gregorius van Nazianze, *Oratio IV en V* (tegen Julianus).

Hiëronymus, *Commentaar op Mattheüs; Commentaar op Jesaja*.

Itinerarium Burdigalense (de pelgrim van Bordeaux, 333).

Justinus de Martelaar, *Dialoog met Trypho*.

Kitsoer Sjoelchan Aroech (Salomo Ganzfried).

1 en 2 Makkabeeën.

Midrasj Ruth Rabba.

Origenes, *Contra Celsum*.

Sahih al-Boechari; Sahih Moeslim.

Suetonius, *Levens van de keizers: Titus*.

Targum Jonathan op Jesaja; Engelse vertaling: Bruce D. Chilton, *The Isaiah Targum* (The Aramaic Bible 11), Collegeville 1987.

Theodoretus van Cyrus, *Kerkgeschiedenis*.

Vakliteratuur

Agnew, Duncan C., "Earth Tides", in: Gerald Schubert (red.), *Treatise on Geophysics*, deel 3, Amsterdam 2007, blz. 163-195.

Anderson, Robert, *The Coming Prince*, Londen 1881.

Archer, Gleason L., *A Survey of Old Testament Introduction*, herziene uitgave, Chicago 2007.

Armstrong, Karen, *Jerusalem: One City, Three Faiths*, New York 1996.

Barkay, Gabriel, en Zachi Zweig, "The Temple Mount Sifting Project", *Biblical Archaeology Review* 32/1 (2006).

Begin, Ze'ev B., *Destructive Earthquakes in the Jordan Valley and the Dead Sea: Their Recurrence Intervals and the Probability of Their Occurrence*, Geological Survey of Israel, rapport GSI/12/2005, Jeruzalem 2005.

Beker, Avi, *The Chosen: The History of an Idea, the Anatomy of an Obsession*, New York 2008.

Blair, Sheila S., "What is the Date of the Dome of the Rock?", in: Julian Raby en Jeremy Johns (red.), *Bayt al-Maqdis: 'Abd al-Malik's Jerusalem*, deel 1, Oxford 1992, blz. 59-87.

Boyarín, Daniel, *Border Lines: The Partition of Judaeo-Christianity*, Philadelphia 2004.

Breger, Marshall J., en Ora Ahimeir (red.), *Jerusalem: A City and Its Future*, Syracuse 2002.

Brown, Michael L., *Answering Jewish Objections to Jesus*, deel 2: *Theological Objections*, Grand Rapids 2000.

Cassuto, Umberto, *A Commentary on the Book of Genesis*, deel 1, Jeruzalem 1961.

Chazan, Robert, *European Jewry and the First Crusade*, Berkeley 1987.

Cheseaux, Jean-Philippe Loys de, *Remarques historiques, chronologiques et astronomiques sur quelques endroits du livre de Daniel*, in: *Mémoires posthumes*, Lausanne 1754.

Edersheim, Alfred, *The Life and Times of Jesus the Messiah*, Londen 1883.

Eliav, Yaron Z., *God's Mountain: The Temple Mount in Time, Place, and Memory*, Baltimore 2005.

France, R.T., *The Gospel of Matthew* (New International Commentary on the New Testament), Grand Rapids 2007.

Froom, LeRoy Edwin, *The Prophetic Faith of Our Fathers*, 4 delen, Washington 1946-1954.

Gesenius, Wilhelm, en Emil Kautzsch, *Hebrew Grammar*, 2e Engelse uitgave, Oxford 1910.

Goitein, S.D., "The Historical Background of the Erection of the Dome of the Rock", *Journal of the American Oriental Society* 70 (1950), blz. 104-108.

Grabar, Oleg, *The Dome of the Rock*, Cambridge (Mass.) 2006.

Guinness, H. Grattan, *The Approaching End of the Age, Viewed in the Light of History, Prophecy, and Science*, Londen 1878; *Light for the Last Days*, Londen 1886.

Hamiel, Yariv, e.a., "The Seismicity along the Dead Sea Fault during the Last 60,000 Years", *Bulletin of the Seismological Society of America* 99 (2009), blz. 2020-2026.

Hamilton, Robert W., *The Structural History of the Aqsa Mosque*, Londen 1949.

Hendriksen, William, *Exposition of the Gospel According to Matthew* (New Testament Commentary), Grand Rapids 1973.

Hillenbrand, Carole, *The Crusades: Islamic Perspectives*, Edinburgh 1999.

Hirsch, Moshe, Deborah Housen-Couriel en Ruth Lapidoth, *Whither Jerusalem? Proposals and Positions Concerning the Future of Jerusalem*, Den Haag 1995.

Hoehner, Harold W., *Chronological Aspects of the Life of Christ*, Grand Rapids 1977.

Ide, Satoshi, Suguru Yabe en Yoshiyuki Tanaka, "Earthquake potential revealed by tidal influence on earthquake size-frequency statistics", *Nature Geoscience* 9 (2016), blz. 834-837.

Kedar, Benjamin Z., en Denys Pringle, "1099-1187: The Lord's Temple (Templum Domini) and Solomon's Palace (Templum Salomonis)", in: Oleg Grabar en Benjamin Z. Kedar (red.), *Where Heaven and Earth Meet: Jerusalem's Sacred Esplanade*, Jeruzalem/Austin 2009, blz. 133-149.

Kepler, Johannes, *De Stella Nova in pede Serpentarii*, Praag 1606; *De vero anno quo aeternus Dei Filius humanam naturam assumpsit*, Frankfurt 1614.

Kessler, Christel, "'Abd al-Malik's Inscription in the Dome of the Rock: A Reconsideration", *Journal of the Royal Asiatic Society* 102 (1970), blz. 2-14.

Kim, Scott Y.H., Raymond G. De Vries en John R. Peteet, "Euthanasia and Assisted Suicide of Patients with Psychiatric Disorders in the Netherlands 2011 to 2014", *JAMA Psychiatry* 73 (2016), blz. 362-368.

Koehler, Ludwig, en Walter Baumgartner, *The Hebrew and Aramaic Lexicon of the Old Testament*, Leiden 1994-2000.

Lalleman, P.J., *De verborgen eenheid van de Bijbel*, Amsterdam 2018.

Langer, Ruth, *Cursing the Christians? A History of the Birkat HaMinim*, Oxford 2012.

Le Strange, Guy, *Palestine under the Moslems*, Londen 1890.

- Longenecker, Richard N., *Biblical Exegesis in the Apostolic Period*, 2e uitgave, Grand Rapids 1999.
- Lustick, Ian S., "Jerusalem: The Sacred City in the Service of the State" (1994).
- Marco, Shmuel, Moshe Hartal, Nissim Hazan, Lilach Lev en Mordechai Stein, "Archaeology, history, and geology of the A.D. 749 earthquake, Dead Sea transform", *Geology* 31 (2003), blz. 665-668.
- Mauro, Philip, *The Seventy Weeks and the Great Tribulation*, Boston 1921.
- Miller, Stephen R., *Daniel* (The New American Commentary 18), Nashville 1994.
- Newton, Isaac, *Observations upon the Prophecies of Daniel, and the Apocalypse of St. John*, Londen 1733; handschrift Yahuda MS 7.3g, Nationale Bibliotheek van Israël.
- Nur, Amos, en Dawn Burgess, *Apocalypse: Earthquakes, Archaeology, and the Wrath of God*, Princeton 2008.
- Reid, Harry Fielding, "The Mechanics of the Earthquake", in: *The California Earthquake of April 18, 1906: Report of the State Earthquake Investigation Commission*, deel 2, Washington 1910.
- Ritmeyer, Leen, *The Quest: Revealing the Temple Mount in Jerusalem*, Jeruzalem 2006.
- Russell, Kenneth W., "The Earthquake of May 19, A.D. 363", *Bulletin of the American Schools of Oriental Research* 238 (1980), blz. 47-64.
- Sadeh, Mor, Yariv Hamiel, Alon Ziv, Yehuda Bock, Peng Fang en Shimon Wdowinski, "Crustal deformation along the Dead Sea Transform and the Carmel Fault System of Israel: A reevaluation of GPS data", *Journal of Geophysical Research: Solid Earth* 117 (2012), B01403.
- Segal, Alan F., *Two Powers in Heaven: Early Rabbinic Reports about Christianity and Gnosticism*, Leiden 2002 (oorspronkelijke uitgave 1977).
- Slonim, Shlomo, *Jerusalem in America's Foreign Policy 1947-1997*, Den Haag 1998.
- Snead, O. Carter, *What It Means to Be Human: The Case for the Body in Public Bioethics*, Cambridge (Mass.) 2020.
- Strong, James, *Exhaustive Concordance of the Bible*, New York 1890.
- Trombley, Frank R., *Hellenic Religion and Christianization, c. 370-529*, deel 1, Leiden 1993.
- Trueman, Carl R., *The Rise and Triumph of the Modern Self*, Wheaton 2020.
- Tuffrey-Wijne, Irene, Leopold Curfs, Ilora Finlay en Sheila Hollins, "Euthanasia and physician-assisted suicide in people with intellectual disabilities and/or autism spectrum disorders: investigation of 39 Dutch case reports (2012-2021)", *BJPsych Open* 9 (2023), e124.
- Ussher, James, *Annales Veteris Testamenti, a prima mundi origine deducti*, Londen 1650.
- VanderKam, James C., *An Introduction to Early Judaism*, Grand Rapids 2001.
- Van Wijngaarden, Els, Carlo Leget en Anne Goossensen, "Ready to give up on life: The lived experience of elderly people who feel life is completed and no longer worth living", *Social Science & Medicine* 138 (2015), blz. 257-264.

Walvoord, John F., *Daniel: The Key to Prophetic Revelation*, Chicago 1971.

Zohar, Motti, Amos Salamon en Rehav Rubin, "Reappraised list of historical earthquakes that affected Israel and its close surroundings", *Journal of Seismology* 20 (2016), blz. 971-985.

Documenten en websites

Basic Law: Jerusalem, Capital of Israel, Sefer Ha-Chukkim nr. 980 (5 augustus 1980); *Divrei HaKnesset*, juli 1980.

Resolutie 478 van de VN-Veiligheidsraad, 20 augustus 1980.

Committee for the Prevention of Destruction of Antiquities on the Temple Mount, verklaring van 8 november 1999.

Jewish Telegraphic Agency, "Israel Reacts with Sadness and Sorrow over Holland's Decision to Move Its Embassy to Tel Aviv", 27 augustus 1980 (www.jta.org).

Islamic Awareness, "The Arabic Islamic Inscriptions on the Dome of the Rock in Jerusalem, 72 AH / 692 CE" (www.islamic-awareness.org).

Smarthistory, "The Dome of the Rock (Qubbat al-Sakhra)" (smarthistory.org).

Square Kufic, "The Dome of the Rock: Reading its Iconographic Project" (squarekufic.com); "Inscriptions about Jesus on Islam's Dome of the Rock" (ntbc.wordpress.com).

Biblical Archaeology Society, "True Colors: The Arch of Titus" (www.biblicalarchaeology.org).

Historicism.com, commentaar bij Daniël 12:11-13 (www.historicism.com).

NASA Goddard Space Flight Center, *Total Solar Eclipse of 2026 Aug 12; Partial Lunar Eclipse of 2026 Aug 28* (eclipse.gsfc.nasa.gov); Instituto Geográfico Nacional, *Eclipse total de sol de 12 de agosto de 2026*; Time and Date (www.timeanddate.com); Hebcal (www.hebcal.com).

Register van Schriftplaatsen

De getallen tussen haakjes verwijzen naar de hoofdstukken: 1 tot en met 9 zijn de hoofdstukken van Deel I, 10 tot en met 17 die van Deel II; "Samenv.", "Voorw." en "II inl." staan voor de samenvatting, het voorwoord en de inleiding bij het tweede deel. Bijbelplaatsen in de voetnoten zijn niet opgenomen.

Genesis 1 (1); 1:1 (1); 1:5 (1); 1:26 (1); 1:27 (5); 2:24 (1); 3:22 (1); 11:7 (1); 14:18 (1); 17:5 (3); 22:2 (1); 22:8 (1); 22:14 (1, 3, 15); 37 (1); 44 (1); 44:32-33 (1); 49 (1); 49:8-10 (1); 49:10 (1)

Exodus 3:2 (1); 3:4 (1); 12:48 (1); 23 (1); 23:20-21 (1); 23:21 (1); 25:10 (3)

Leviticus 16:16-20 (12); 17:11 (1); 20:2 (5); 25:9-10 (12); 26:34-35 (5)

Numeri 12:8 (9); 13:23 (1); 14:34 (5, 10); 16:31-33 (3)

Deuteronomium 6:4 (1); 23:1 (1)

1 Samuël 2:6 (5); 5:1-5 (3)

2 Samuël 7 (1); 7:12-14 (1); 7:14 (1); 24:16 (4); 24:24-25 (4)

1 Koningen 11:5, 7 (3)

1 Kronieken 28:19 (1)

2 Kronieken 3:1 (4); 6:32-33 (1); 7:1 (1); 7:16 (16); 26:16-21 (1); 36:21 (5)

Ezra 7 (5)

Nehemia 13 (17)

Psalm 1 (5); 2 (1, 3, 5); 2:5-12 (1); 2:5-7 (3); 2:5 (3); 2:6-7 (1, 15); 2:6 (3); 2:7 (1, 3); 2:7, 9 (1); 68:19 (9); 89 (1); 89:30-34 (1); 89:30-32 (1); 97:11 (9); 104:3 (1); 110 (1); 110:1 (1, 4); 110:4 (1); 118 (1); 118:22 (1); 118:26 (16); 118:27 (7); 132:13-14, 17-18 (1); 139:13-14 (5)

Spreuken 8 (1); 25:2 (9); 30 (1); 30:4 (1)

Jesaja 2:2 (7); 2:3 (4); 6:8 (1); 9:5 (1); 9:5-6 (1); 19:1 (1); 24:23 (4); 25 (3); 25:6-7 (4); 25:7 (3); 28:10, 13 (9); 35:5 (1); 40:1-2 (9); 53 (1); 53:4 (1); 53:4-5 (1); 53:5 (1); 53:7 (Voorw., 16); 56:3, 6-7 (1); 56:4-5 (1); 56:7 (9); 62:6-7 (17)

Jeremia 3:17 (9); 23:5-8 (1); 25:11-12 (5); 29:10 (5); 30 (1); 30:18, 21, 24 (1); 30:21 (1); 33 (1); 33:14-26 (1); 33:17, 20-21 (1); 33:24 (1); 33:25-26 (1)

Ezechiël 4:6 (5, 10); 5:11 (3); 11:17-18 (9); 36 (3, 7, 9); 36:8 (9); 36:24, 26-28 (9); 36:25-26 (9); 36:26-27 (16); 37 (9, 14); 37:17 (1); 37:23 (9); 38 (14); 38:19-20 (13); 43:2, 4 (5); 43:7 (1)

Daniël 2:34 (3); 5:11 (6, II inl.); 7 (1); 7:13-14 (1); 7:13 (1); 7:25 (10); 9 (1, 5, 10); 9:1-2 (5); 9:1-3 (17); 9:2 (5, 17); 9:2-3 (17); 9:4-6 (17); 9:7-10 (17); 9:11-14 (17); 9:15-19 (17); 9:20-21 (17); 9:24 (1); 9:24-26 (5); 9:26 (1); 12 (Voorw., 5, 6, II inl.); 12:4 (9, II inl.); 12:9 (Voorw., 2, 5); 12:9-10 (5); 12:10 (9, II inl., 16); 12:11-12 (Samenv., Voorw., 1, 2, 5, 11, 15); 12:11 (2, 3, 5, 7, 8, 14); 12:12 (Samenv., 1, 5, 6, 7, 8, 9, 11, 14, 16, 17)

Joël 2:31 (12)

Micha 4:1-2 (16); 4:2 (4); 5:1 (1)

Zefanja 3:11 (16)

Haggai 2:8, 10 (1)

Zacharia 6 (4); 6:12-13 (1); 6:13 (4); 9:9 (3); 12:2-3 (7); 12:3 (Samenv., 7, 8); 12:10 (1, 3, 7, 9); 13 (5); 13:2 (5); 13:9 (5); 14 (1); 14:4 (13)

Mattheüs 3:16-17 (1); 3:17 (1); 4:3 (1); 11:24 (1); 17:5 (1); 21:13 (1); 21:42 (1); 22:41-46 (1); 23 (1); 23:38-39 (1, 5, 16); 23:38 (1, 4); 23:39 (7, 16); 24 (1, 5); 24:15 (1, 2, 3, 5); 24:23-24 (1); 24:32-34 (9); 24:42 (12); 26:63-66 (1); 27:54 (1)

Markus 1:11 (1); 2:5-7 (1); 2:9-11 (1); 9:7 (1); 10:47 (1); 11:17 (1); 15:39 (1)

Lukas 3:22 (1); 4:3 (1); 9:35 (1); 10:6 (5); 13:35 (1); 17:26-30 (17); 19:44 (1, 5, 10); 21:11 (II inl.); 21:20-21 (2); 21:24 (2, 7, 9); 21:25 (II inl., 12, 17); 21:28 (17); 22:70-71 (1); 23:38 (1); 24:25 (5)

Johannes 1:1-3 (1); 1:14 (1); 1:41 (1); 1:49 (1); 2:19 (1); 4:21-24 (1); 4:42 (3); 5:43 (16); 14:6 (1, 3); 17 (1); 17:5 (1); 17:12 (5); 17:22 (1); 19:19 (1); 19:21 (1)

Handelingen 1:10-11 (1); 2:20 (12); 2:30-31, 34-36 (1); 4:25 (1); 4:28 (1); 10:37-38 (5); 10:44-45 (5); 12:21-23 (3); 13:33 (1); 13:46 (5)

Romeinen 11 (5); 11:4 (16); 11:12 (5); 11:28 (5)

1 Korinthe 3:16 (5); 13:12 (16)

2 Korinthe 3:14-16 (7); 4:4 (3); 5:21 (1)

Efeze 2:12-14 (1); 3:17 (5)

Filippenzen 2:8-11 (1)

Kolossenzen 1:16-17 (5)

1 Thessalonicenzen 5:3-4 (17)

2 Thessalonicenzen 2 (5); 2:3-4 (5); 2:3 (5); 2:4 (5); 2:8 (5)

1 Timotheüs 6:10 (5)

Hebreeëen 1:2 (1); 1:5 (1); 10:19-20 (1)

2 Petrus 1:17 (1)

1 Johannes 2:22 (1); 4:3 (1); 4:14 (3)

Openbaring 2:26-27 (1); 5:5 (1); 5:5-6 (1); 11:2-3 (11); 11:15 (1); 11:18 (1); 12:5 (1); 14:1 (1); 19:15-16 (1); 19:19 (1)